

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Економічний факультет
Кафедра фінансів

**ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА
ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ**

Матеріали

круглого столу 2-3 липня 2024 року

Київ-Одеса
Знання України
2024

УДК 316.42(477)

Редакційна колегія:

Варналій З.С., д.е.н., проф. (заг. ред.); Плешакова Н.А., к.е.н., доц. (відп. секр.);
Баженова О.В., д.е.н., проф.; Чеберяко О.В., д.істор.н., к.е.н., проф.;
Микитюк О.П., к.е.н., доц.; Онисенко Т.М., к.е.н., доц.;
Пампуха І.В., к.т.н., доц.; Толок І.В., к.пед.н., доц.;
Федченко О.П., к.військ.н., с.н.с.

О-75 Основні напрями забезпечення соціальної безпеки людини в умовах війни та повоєнного відновлення: матеріали круглого столу 2-3 липня 2024р. / за заг. ред. проф. З.С. Варналія: Київ-Одеса: Знання України, 2024. –100 с.

ISBN 978-966-316-511-0

Збірник містить матеріали круглого столу, що проходив 2-3 липня 2024 року в Одеському національному економічному університеті, організаторами якого виступили кафедра фінансів економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка та кафедра фінансів Одеського національного економічного університету. Збірник охоплює наукові публікації за основними напрямками зміцнення соціальної безпеки людини в умовах війни та повоєнного відновлення.

Для науковців, викладачів, студентів, державних службовців, керівників суб'єктів господарювання, широкого кола читачів, які цікавляться актуальними проблемами забезпечення соціальної безпеки людини в Україні.

Матеріали публікуються в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, галузевої термінології, імен власних та інших відомостей.

Круглий стіл проводився в межах виконання проєкту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» реєстраційний номер № 2021.01/0239.

Адреса редакційної колегії: 03022, м. Київ, вул. Васильківська, 90-а, кім. 410, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, економічний факультет, кафедра фінансів, тел. (044) 521-32-85, e-mail: kafedra_finance@ukr.net

ISBN 978-966-316-511-0

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2024

ЗМІСТ

Алексееенко Людмила Михайлівна. ПРІОРИТЕТНІ РЕФОРМИ РЕГУЛЮВАННЯ БОРГОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ДЛЯ ГАРАНТІЙ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: КОНЦЕПТИ МВФ	5
Баженова Олена Володимирівна. ІДЕНТИФІКАЦІЯ ВНУТРІШНІХ ЧИННИКІВ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ЗА УМОВ ВІЙНИ	8
Баранник Лілія Борисівна. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ У ПОВОЄННИЙ ЧАС	10
Варналій Захарій Степанович. ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНІСТЬ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	13
Васильців Тарас Григорович, Магас Денис Олегович. ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМ СОЦІАЛЬНОЇ ВРАЗЛИВОСТІ НАСЕЛЕННЯ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ	16
Васютинська Людмила Анатоліївна. ПРОЄКТНИЙ ПІДХІД У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ	19
Галушка Зоя Іванівна. БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ ЗМІНИ СОЦІАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ СУСПІЛЬСТВА ПІД ВПЛИВОМ ВІЙНИ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ТА СУЧАСНІ РЕАЛІЇ	22
Гурочкіна Вікторія Вікторівна. ЦИРКУЛЯЦІЯ «РОЗУМУ» ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ НАУКОВОЇ ДОСКОНАЛОСТІ	26
Делас Віталіна Анатоліївна, Лепський Руслан Вікторович. ПРОЄКНЕ ФІНАНСУВАННЯ У ГАЛУЗІ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ ЯК МЕТОД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ГРОМАДЯН	32
Діброва Олена Леонідівна. КЛЮЧОВІ СТИМУЛИ ПОВЕРНЕННЯ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ	35
Іванов Валерій Юрійович. СОЦІАЛЬНА ТА ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ	37
Кіров Богдан Сергійович. РОЛЬ БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	39
Кир'язова Тетяна Олександрівна. ДЕМОГРАФІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	42
Коцюрубенко Ганна Миколаївна. РОЛЬ НАСЕЛЕННЯ У ФОРМУВАННІ ФІНАНСОВИХ ОСНОВ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	45
Магомедова Аліна Магомедівна, Кравченко Тетяна Василівна. ЗАЛУЧЕННЯ ГРАНТІВ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	47
Медведкова Наталія Сергіївна. КРИТЕРІЇ ESG У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	49

Микитюк Оксана Петрівна. ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВИХ МЕХАНІЗМІВ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	53
Нікитенко Дмитро Валерійович, Антоненко Максим Юрійович. ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІЦНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	57
Новікова Ольга Федорівна, Панькова Оксана Володимирівна. УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВОСТІ	59
Онисенко Тетяна Сергіївна. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ ІНСТРУМЕНТІВ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	63
Onyshchenko Svitlana, Maslii Oleksandra, Hlushko Alina. STRATEGIC MONITORING OF THREATS TO HUMAN SOCIAL SECURITY	66
Підвальнюк Василь Миколайович. ЗДОРОВ'Я ЖІНКИ – ДОВГОЛІТТЯ НАЦІЇ	68
Підвальнюк Майя Василівна. ВИКЛИКИ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ПІСЛЯВОЄННОЇ КРИЗИ В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	72
Плешакова Наталія Анатоліївна, Плешакова Олена Анатоліївна. СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	75
Познанська Інна Володимирівна. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОСТІ РИНКУ ПРАЦІ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ЧАС	78
Porchuk Petro Romanovych. KEY DIRECTIONS FOR ENSURING HUMAN SOCIAL SECURITY DURING WAR TIMES	81
Слатвінська Марина Олександрівна. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ЯК СОЦІАЛЬНОЇ ДОМІНАНТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	83
Федченко Олексій Петрович, Пампуха Ігор Володимирович, Толлок Ігор Вікторович. ГЕОІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА, ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ЛЮДИНИ	86
Khudolii Yuliia. GREEN ECONOMY AND SOCIAL SECURITY: OPPORTUNITIES FOR POST-WAR RECOVERY IN UKRAINE	88
Чеберяко Оксана Вікторівна. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ЛЮДИНИ У СВІТІ: ДЖЕРЕЛА, ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ	90
Шикіна Наталія Анатоліївна. СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ: ОСНОВНІ РИЗИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ	97

*Алексєенко Людмила Михайлівна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри управління та адміністрування,
Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту
Західноукраїнського національного університету*

ПРІОРИТЕТНІ РЕФОРМИ РЕГУЛЮВАННЯ БОРГОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ДЛЯ ГАРАНТІЙ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: КОНЦЕПТИ МВФ

В умовах діджиталізації пріоритетні економічні реформи визначають трансформацію національних економік й суспільства. Для оцінки спрямованості реформ, залучення нових внутрішніх фінансових джерел доцільно осмислити й переоцінити наукові і суспільні ідеали, які взаємозалежні від онтології й методології розвитку фінансової науки.

Відродження наукового інтересу до проблематики фінансів, бюджетно-податкової політики, боргової політики й міжбюджетних відносин, пов'язаних з функціями держави, зумовлено посиленням ролі держави як інституту останньої інстанції, спроможному протистояти впливу фінансової нестабільності на національну економіку. П'єр-Олів'є Гурінша зауважує, що бюджетна консолідація не буває простим завданням, але краще не чекати, поки ринки продиктують свої умови. Правильний підхід полягає в тому, щоб почати бюджетну консолідацію поступово і це має заслужувати довіри [1].

Міжнародний валютний фонд (МВФ) створений для забезпечення фінансової стабільності та сприяння економічному зростанню в країнах-членах. Його функція моніторингу стала центральною в дослідженні економічних умов та розробці рекомендацій щодо реалізації політик стабільності. МВФ є незалежним оцінювачем та аналітиком політик країн-членів. Це вимагає об'єктивного та точного висвітлення економічних реалій, навіть якщо це означає викриття «незручних» проблем. Така функція МВФ важлива для підтримки довіри та ефективності його рекомендацій щодо фінансової політики в глобалізованому світі.

В умовах економічних реформ формування теоретико-методологічних основ і обґрунтування практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності боргової політики держави є особливо важливим напрямом наукового дослідження. Атіф Міан в праці «Руйнування довготривалого циклу боргів» відзначив, що залежність від кредитів для збільшення попиту загрожує світовій економіці, тому доцільно виправляти базові дисбаланси [2].

У сучасній економіці потреби суспільства й можливості держави щодо регулювання дефіциту бюджету й державного боргу стали інструментом боргової політики стимулювання економічного розвитку країн. З 2022 року Україна переживає безпрецедентне поєднання політичної, воєнної і фінансово-економічної волатильності [3]. Марк Агіар зауважує, що борги можуть бути

використані як для залучення інвестицій (оптимізації доходів громадян), так і до зниження інвестицій через зростання економічної волатильності [4].

При розробці боргової політики держави традиційно здійснюють такі науково-методологічні заходи: формування механізму балансування доходів і витрат у бюджетних системах, які виступають основою централізованих фінансів; здійснюють кількісний і якісний аналіз залежності фінансової розбалансованості бюджетної системи від внутрішніх і зовнішніх чинників; діагностують екстраполяцію залежності фінансової асиметрії в національній бюджетній системі від чинників, не контрольованих державою; підвищують ефективність інвестування додаткових бюджетних доходів з метою одержання макроекономічного ефекту від використання державою фінансових активів.

У попередженні боргових криз МВФ визнає пріоритетною політику індустріалізації, що масштабує державні втручання для стимулювання певних секторів або компаній з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності. Проте ця політика часто є економічно неефективною, оскільки ресурси перенаправляються від продуктивних до менш продуктивних секторів, а це може спровокувати реталіацію з боку інших країн, що зменшує чисті вигоди [5]. Політика індустріалізації може потрапляти під вплив спеціальних (преференційних) інтересів, що ще більше знижує її ефективність. Тому інвестиційні аналітики рекомендують інвесторам для мінімізації ризиків зосередитися на компаніях з мінімальними політичними зв'язками та низьким регуляторним ризиком [6]. Це дозволить зменшити вплив політичних ризиків на портфель інвестора. Вважаємо, що правильно налаштовані програми преференційного фінансування можуть стати потужним засобом для стимулювання інновацій, підтримки бізнес-процесів і розвитку територіальних громад.

Підсумовуючи зауважимо, МВФ здійснює заходи не тільки збереження, а й підвищення стійкості світової економіки для гарантування соціальної безпеки. Першим завданням є відновлення бюджетних резервів. МВФ пріоритетними визначає механізми інклюзивних стратегій зростання, застосування рамкового підходу до макроструктурних реформ, підтримку зеленої трансформації. У перспективі МВФ приділятиме увагу скороченню гендерних розривів в доступі до ринку праці і фінансів, що може сприяти зростанню продуктивності та економічній стабільності.

Список використаних джерел

1. Pierre-Olivier Gourinchas. Global Economy Remains Resilient Despite Uneven Growth, Challenges Ahead. URL: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2024/04/16/global-economy-remains-resilient-despite-uneven-growth-challenges-ahead>.

2. Atif Mian. Breaking the Debt Supercycle. March 2024. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2024/03/Symposium-Breaking-the-debt-supercycle-Atif-Mian>.

3. Державний та гарантований державою борг з 2022 року став дешевшим в 1,4 раза та збільшив строковість в 1,6 разів.

URL: https://mof.gov.ua/uk/news/derzhavnii_ta_garantovanii_derzhavoiu_borg_z_2022_roku_stav_deshevshim_v_14_raza_ta_zbilshiv_strokovist_v_16_raza-4599

4. Mark Aguiar. The Poisoned Chalice of Debt. June 2024.

URL: <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2024/06/The-Poisoned-Chalice-of-Debt-Mark-Aguiar>.

5. Ceyla Pazarbasioglu. New Surveillance Tests. June 2024.

URL: <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2024/06/New-Surveillance-Tests-Ceyla-Pazarbasioglu>.

6. Narjess Boubakri. Political connections and the cost of equity capital. *Journal of Corporate Finance*. Vol. 18, Issue 3, June 2012, pp. 541-559.

URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S092911991200029>.

*Баженова Олена Володимирівна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економічної кібернетики,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ВНУТРІШНІХ ЧИННИКІВ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ЗА УМОВ ВІЙНИ¹

Здійснюючи вплив на оточуюче середовище, поведінка системи соціальної безпеки людини обумовлюється як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Тому можна зробити висновок, що стійкість системи соціальної безпеки людини визначається як здатність підтримувати свої характеристики незмінними під дією внутрішніх та зовнішніх шоків. Більш того, системоутворюючими в контексті стійкості системи соціальної безпеки людини мають виступати саме внутрішні чинники. Таким чином, постає проблема визначення основних внутрішніх викликів, які обумовлюють стійкість соціальної безпеки людини в Україні за умов війни.

З цією метою використано індикатори, що визначають поведінку системи соціальної безпеки людини в Україні, зазначені у [1]. Інформаційним джерелом дослідження виступили статистичні щорічні дані баз даних World Development Indicators [2] та Gender Statistics [3] Світового Банку.

Кореляційний аналіз зазначених показників засвідчив високу мультиколінеарність між ними. Тому внаслідок взаємної корельованості внутрішніх чинників системи соціальної безпеки людини здійснено трансформацію від множини індикаторів до множини головних компонент меншої розмірності, що не корелюють між собою. Інструментальною основою цієї трансформації є метод головних компонент.

В результаті застосування методу головних компонент визначено чотири фактори, які пояснюють варіацію індикаторів системи соціальної безпеки людини. Зокрема, внесок першого фактору у варіацію множини складає 59,05%, другого – 18,503%, третього – 10,635% та четвертого – 5,641%. Разом чотири фактори пояснюють 93,829% варіації.

Для поліпшення інтерпретації результатів здійснено обертання за методом Varimax, що дозволило краще ідентифікувати основні внутрішні чинники соціальної безпеки людини в Україні.

Відповідно до отриманих результатів найбільш впливовими внутрішніми чинниками, що здійснюють стимулюючий вплив на соціальну безпеку людини під час війни, є наступні індикатори:

- ✓ особовий склад збройних сил (% від загальної кількості робочої сили),
- ✓ внутрішній кредит приватному сектору банками (% ВВП),

¹ Тези підготовлено в межах виконання проекту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» № 2021.01/0239.

✓ частка населення, що має доступ до основних санітарних послуг (% населення).

Внутрішніми чинниками, що справляють дестимулюючий вплив, визначено такі:

- ✓ кількість внутрішньо переміщених осіб, нові переміщення, пов'язані з конфліктом і насильством (кількість випадків),
- ✓ частка людей з доходом нижче 50 відсотків середнього доходу (%),
- ✓ умисні вбивства і замах на вбивство (кількість на 100 000 осіб).

Значення коефіцієнту автокореляції для розрахованого рівня соціальної безпеки людини в Україні на основі результатів застосування методу головних компонент становить 0,65, що свідчить про середню стійкість соціальної безпеки людини відповідно до дії внутрішніх чинників.

Таким чином, на основі отриманих результатів можна дійти висновку, що за умов війни дія зовнішніх чинників домінуватиме над внутрішніми. Тому забезпечення стійкості соціальної безпеки людини в умовах війни має, перш за все, передбачати застосування механізмів та інструментів державної політики з акцентом на захисті і самозбереженні людини.

Список використаних джерел

1. Bazhenova, O. V., Varnalii, Z. S., & Cheberiaiko, O. V. (2023). Sotsialna bezpeka liudyny v umovakh viiskovoi ahresii: indykatory ta otsiniuvannia (na prykladi Ukrainy) [*Human social security in conditions of military aggression: indicators and assessment (case of Ukraine)*]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: ekonomika ta upravlinnia – Problems of modern transformations. Series: economics and management*, (8). [in Ukrainian].

2. World Development Indicators. Retrieved from: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>.

3. Gender Statistics. Retrieved from: <https://databank>.

Баранник Лілія Борисівна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри соціального забезпечення та податкової політики,
Університет митної справи та фінансів

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ У ПОВОЄННИЙ ЧАС

Період після досягнення Україною політичного суверенітету та національної незалежності характеризується широкими реконструкційними заходами, політичними реорганізаціями, соціальними змінами та певним переосмисленням деяких культурних цінностей. Але такий феномен як соціальна безпека має загальноприйняті, так би мовити, хрестоматійні постулати, про які ніколи неможна забувати. Нехтування ними призведе до соціальної небезпеки, яка може перерости у будь-які соціальні негаразди.

Поділимо умовно всі чинники забезпечення соціальної безпеки на три групи: економічні, політичні та гуманітарні. Хоча, насправді, кожна з них має ще багато підгруп (табл. 1).

Таблиця 1

Чинники забезпечення соціальної безпеки

Економічні	Політичні	Гуманітарні
Фінансові (страхові, бюджетні)	Геополітичні стратегії	Охорона здоров'я
Розвиток підприємництва	Законодавчі (дотримання законодавчих норм всіма громадянами, дотримання та захист прав і свобод людини та громадянина)	Освітні (доступність базової освіти всім громадянам, конкурсний принцип отримання вищої освіти)
Захист приватної власності	Міжнародний авторитет держави	Культурні цінності
Допомога у працевлаштуванні	Демократичний курс суспільного розвитку	Забезпеченість житлом
Встановлення пріоритетів розвитку галузей національної економіки	Розвиток громадянського суспільства	Релігійні (толерантне відношення до всіх вірувань та релігій)
Соціальний захист населення	Боротьба з корупцією на всіх рівнях суспільної ієрархії	Виховання поваги до національних традицій та звичаїв
Пріоритет національних інтересів у прийнятті рішень та у суспільному розвитку		

Термін «післявоєнний» або «повоєнний період» стосується періоду, що відбудеться безпосередньо після закінчення війни, проте він має особливий характер з огляду на масштабність проблем, які заподіяні війною. Тому деякі

чинники підтримання соціальної безпеки набувають першочергового значення. Цілком очевидно, що значна частина українського населення залишилася без роботи та житла. Війна спричинила найбільшу в історії України житлову кризу. Питання житла грає ключову роль у поверненні мільйонів українських біженців з-за кордону. Тому на перше місце виходить такі напрями, як надання житла та працевлаштування. У довоєнний час в країні не практикувалося прийняття соціальних програм будівництва так званого соціального житла, яке повинно було бути розраховано на малозабезпечену частину населення. Принаймні, акцент робився на будівництво та ремонт доріг, у той час, як молодь у пошуках пристойної роботи та житла виїжджала за кордон на заробітки та залишалася там. «Житлова політика України вже давно потребує ґрунтовних змін. Не вистачає ефективних механізмів забезпечення доступним житлом, подекуди досі використовуються застарілі радянські підходи – чого варті нескінченні квартирні черги, у яких досі перебувають майже 600 тис українців» [1].

Наразі питання забезпечення житлом уряд вирішує завдяки програмі «Відновлення», яка передбачає компенсацію за пошкоджене та знищене житло. З 2023 року 53 тис родин отримали кошти на відновлення власного житла, а ще 6 тис. – житлові сертифікати для придбання нового [1]. Звісно, що головна умова продовження цієї програми – це наявність сталих джерел фінансування. Тому на порядок денний виходить питання про розвиток механізмів кредитування на придбання житла.

«Україна має розвивати й фонди соціального житла, яке наразі становить лише 1–1,5% від житлового фонду, тоді як у країнах ЄС подекуди ця частка доходить до 25%». Нині активно обговорюється новий законопроект, який значно розширює повноваження громад і вводить поняття «житлового фонду територіальної громади». Також пропонується використовувати принцип «револьверного фонду», згідно з яким прибутки від здачі житла в соціальну оренду реінвестуються в будівництво нового житла. Це допоможе стимулювати постійне зростання ринку доступного житла та знизити залежність житлових програм від бюджетного фінансування [1].

Працевлаштування наразі також є пріоритетом держави. Варто зауважити, що у довоєнний період безробіття було невеликим. Протягом 2019 року статус безробітного мали 1 024,4 тисячі українців. Пандемія коронавірусу значно погіршила ситуацію на ринку праці: у 2020 році кількість безробітних зросла на 21,7% – до 1 247,2 тисяч осіб. У 2021 році ситуація з безробіттям трохи покращилася: протягом року статус безробітного мали 1 191 тисяча осіб (-4,5%) У 2022 році статус безробітного мали 867,6 тисяч українців (на 27,2% менше) [2]. У 2023 році безробітних було менше ніж півмільйона. Однак ця статистика не відображає реальної картини з безробіттям: в 2023 році Україна увійшла до топ країн за її рівнем. За методологією Міжнародної організації праці, у 2024 році рівень безробіття в країні може становити 18,7% [2]. Від початку повномасштабного вторгнення Державна служба статистики не публікує даних щодо безробіття. Дослідницька агенція Info Sapiens робить власні оцінки його рівня, відповідно до яких, у березні 2024 року рівень безробіття в Україні становив 13,7% [3]. Попри статистичні

відомості та прогнози, очевидно те, що Державній службі зайнятості необхідно моніторити ситуацію на ринку праці та модернізувати банк даних щодо вакансій. Слід також розширити мережу приватних фірм з працевлаштування, перекваліфікації громадян, а також створити систему громадських робіт на кшталт тієї, яку у минулому столітті пропонував Дж. Кейнс. Це особливо актуально для деокупованих наразі територій.

Ситуація на ринку праці після війни має суттєво змінитися. Частина популярних професій утратить актуальність, а найбільш затребуваними стануть фахівці будівельної сфери [4]. Враховуючи наявність зброї на руках у населення та післявоєнний стан громадського порядку працівники поліції у повоєнний період будуть затребувані для посиленого захисту правопорядку за можливих випадків мародерства, крадіжок тощо. До лав поліції варто залучати демобілізованих військових.

Ще одним важливим шляхом підтримання соціальної безпеки є соціальне забезпечення, у тому числі соціальний захист населення. Він має стати виключно адресним. Тому обов'язковим напрямком післявоєнного існування має стати тісна співпраця органів системи соціального захисту населення та управляючих домами, ОСББ, соціальних інспекторів, рад територіальних громад. Населення має розуміти, що післявоєнні фінансові можливості будуть суттєво обмежені й спрямовані на відновлення інфраструктури, на медичну допомогу. Тому виникає думка про пріоритетність захисту. Соціальне забезпечення має бути зорієнтовано в першу чергу на постраждалих і травмованих громадян. І, як це не покажеться дивним, в Україні у повоєнний час необхідно запроваджувати обов'язкове соціальне медичне страхування. Це дозволить створити значний інвестиційний ресурс, а також відчутно допоможе у медичному обслуговуванні населення. Звичайно, коло питань, пов'язаних з соціальною безпекою, є величезним. І тут має бути розуміння, що першочерговим завданням повинно стати орієнтація населення на потреби відновлення країни.

Список використаних джерел

1. Шуляк О. Доступне житло для українців: що передбачає Ukraine Facility? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/05/10/713536/>
2. Як змінювалась кількість зареєстрованих безробітних в Україні. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/03/15/infografika/suspilstvo/yak-zminyuvalas-kilkist-zareyestrovanyh-bezrobitnyh-ukrayini#:~:text=У%202021%20році%20ситуація%20з,млн%20079%2C8%20тисяч%20осіб.>
3. Безробіття в Україні впало до рекордно низького рівня з початку великої війни. URL: https://biz.censor.net/news/3483151/bezrobittya_v_ukrayini_vpalo_do_rekordno_nyzkogo_rivnya_z_pochatku_velykoyi_viyiny
4. ТОП-5 професій, які будуть затребувані в Україні після війни. <https://chk.dcz.gov.ua/publikaciya/top-5-profesiy-yaki-budut-zatrebuvani-v-ukrayini-pislya-viyny>

*Варналій Захарій Степанович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНІСТЬ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Питання підвищення рівня забезпечення та зміцнення соціальної безпеки людини в Україні протягом останніх років стали невід'ємною частиною соціально-економічного життя українського суспільства зважаючи на світову фінансово-економічну кризу, погіршення стану навколишнього природного середовища, боротьбу із коронавірусною пандемією та особливо широкомасштабним вторгненням російської федерації в Україну [1; 7].

У Конституції України (стаття 3) зазначається, що «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [2], і ця конституційна норма має не лише визнаватися, а повсякчасно повинна впроваджуватися в життя як найвища соціальна цінність держави. Саме ця конституційна норма є базисом щодо визначення людиноцентризму як детермінанти національної безпеки України, зокрема, зміцнення соціальної безпеки людини, особливо в період війни та повоєнної відбудови.

На Саміті високого рівня про мир для України (Швейцарія, 15–16 червня 2024 року) у Спільному комюніке про основи миру зазначається, що «Війна російської федерації проти України, що триває, продовжує спричиняти масштабні страждання людей та руйнування...» [8].

Під час зустрічі з вітчизняними вченими щодо розробки Української доктрини 11 червня 2024 року, Секретар Ради національної безпеки і оборони України Олександр Литвиненко підкреслив, що «У майбутньому документі важливо акцентувати увагу не на державоцентричності, а на людиноцентричності підходів у визначенні пріоритетів у сфері національної безпеки і оборони. Для нас важливо захистити не тільки нашу країну, а й треба дбати про безпеку кожної людини» [6].

Це засвідчує роль і значення теорії людиноцентричних систем, яка розвивається німецьким психотерапевтом та психологом Юргеном Кріцом [11] та має на меті реконструкцію та пояснення людської поведінки та її досвіду. Основою теорії людиноцентричних систем є людина у її полісистемному та повсякденному світі з необхідною зацікавленістю креативного творення. Людиноцентризм є однією з головних умов формування і становлення сучасної системи національної безпеки.

Людиноцентризм – це теоретико-світоглядне вчення про людину як визначальну мету та найвищу цінність суспільства. На думку академіка

В. Кременя, людиноцентризм в умовах глобалізації це нова якість філософсько-освітнього розуміння ролі людини, й водночас нова якість інноваційного мислення людини, котра переважає масштаби гуманізму та виходить за межі філософської антропології [5, с. 17]. Перехід до нового «людиноцентриського» та ціннісно-орієнтованого суспільства можливий лише за умови переосмислення базових засад та орієнтирів побудови, функціонування й розвитку соціальних інститутів, зокрема національної безпеки, зокрема, її соціальної складової.

Сьогодні національна безпека може (повинна) виконувати своє покликання, за умови коли смыслом її забезпечення та гарантування стає (має стати) людина. Саме така спрямованість національної безпеки України відповідатиме світовим, європейським стандартам.

В умовах загострення глобалізаційних викликів та загроз (світова фінансова криза, пандемія, діджиталізація, гібридна та повномасштабна війна тощо) характерною є проблема людини у всіх її суттєвих аспектах. І як зазначає В. Кремень, відбувається «перехід до нової парадигми розвитку, коли не технології, не економіка, а людина, в її новій якості, стане метою і смыслом прогресу. Так виникає і стверджується людиноцентризм – нова стратегія поступу суспільства, в основі якої не накопичення матеріальних благ і цінностей, а орієнтація на цінності духовні, на знання, культуру, науку, без яких життя втрачає смисл і перспективу» [4]. На думку С. Цигульова, розвиток і втілення в практику життя філософії людиноцентризму – це філософія гуманістично орієнтованого підходу до соціальних відносин і особистості [9].

І як тут не згадати Тараса Шевченка, найхарактернішою рисою творчості якого завжди була людина, яка для нього була втіленням як національного, так і вселюдського. В людині наш Кобзар цінує перш за все загальнолюдські, вічні якості, незалежно від нації, віри, соціального стану. Як поет-пророк Тарас Григорович вірить у моральну, людську відбудову світу, зокрема, він стверджує: «І на оновленій землі Врага не буде, супостата, А буде син, і буде мати, І будуть люде на землі» [10, с. 553].

Творчість відомої української поетеси Ліни Костенко також охоплює людиноцентричні погляди на людину. Її художній світ наповнюється помислами та думками про людину, її ціннісну особливість. І як наслідок у її поетичних текстах простежується найголовніший аспект людиноцентризму – розуміння сутності людини як найвищої цінності. Л. Костенко пише: «Ти знаєш: Людина – вінець природи. Ти заглядав їй у саму душу. Немає краще – людської вроди! Немає краще – людського духу!» [3, с. 106].

Соціальна безпека людини має відповідати принципам соціальної солідарності, відповідальності та партнерства, протистояти зовнішнім та внутрішнім реальним та потенційним загрозам, забезпечувати соціальний захист та умови для покращення якості її життя. На сучасному етапі головною передумовою дотримання соціальної безпеки людини є зміцнення могутності Збройних Сил України.

На сьогодні Україна продовжує дотримуватися курсу євроатлантичної інтеграції та членства в НАТО, прагне стати в майбутньому елементом нової

архітектури світової, зокрема, європейської безпеки, де її життєво важливі інтереси забезпечуватимуться колективно за безпосередньої участі самої України. Без приєднання до Північноатлантичного альянсу та ЄС – системи колективної безпеки, Україна не матиме ефективних важелів впливу на прийняття рішень у майбутньому з урахуванням своїх національних інтересів та забезпечення соціальної безпеки людини.

Список використаних джерел

1. Варналій З. С., Чеберяко О. В., Медведкова Н. С. Інституціональні засади формування державної політики забезпечення соціальної безпеки людини у воєнний період // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2023, № 9(310), С. 81-89. DOI:10.32680/2409-9260-2023-9-310-81-89
2. Конституція України, від 28 червня 1996 року зі змінами, які вступили в силу з 1 січня 2006 року відповідно до Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Текст>
3. Костенко Л. Вибране. К.: Дніпро, 1989. 559 с.
4. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. К.: Грамота, 2005. 447 с.
5. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму як теоретична складова національної ідеї. Дзеркало тижня. 2005. № 31. С. 17.
6. Олександр Литвиненко: Розробка Української доктрини потребує активної участі вітчизняних вчених <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/6905.html>
7. Соціальна безпека людини в умовах війни: монографія. За ред. Варналія З.С. К.: Знання України, 2023. 270 с.
8. Спільне комюніке про основи миру <https://www.president.gov.ua/news/spilne-komyunike-pro-osnovi-miru-91581>
9. Цигульов С. Ю. Філософія людиноцентризму – парадигмальний шлях розвитку суспільства. URL: <http://nauka.zinet.info/17/tsygulyov.php>
10. Шевченко Т.Г. Кобзар. К.: Дніпро, 1980. 613 с.
11. Kriz, Jürgen (2013). *Person-Centred Approach and Systems Theory*. In: Cornelius-White, Jeffrey H.D.; Motschnig, Renate; Lux, Michael, eds.: *Interdisciplinary Handbook of the Person-Centered Approach: Research and Theory*. New York: Springer, 261-276.

Васильців Тарас Григорович,

Доктор економічних наук, професор, завідувач відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»

Магас Денис Олегович,

Аспірант ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМ СОЦІАЛЬНОЇ ВРАЗЛИВОСТІ НАСЕЛЕННЯ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

Соціально-економічні, суспільно-політичні трансформації, а також повномасштабна війна рф проти України зумовили загострення поточних і виникнення нових загроз для розвитку соціальної сфери Карпатського регіону України. Екзистенційними викликами для стійкості соціальної сфери регіону стали вимушена внутрішня міграція населення, критичне зменшення інтелектуально-кадрового потенціалу території, послаблення соціально-демографічної безпеки через масштабні та динамічні зовнішні міграційні процеси. Неконтрольоване зростання чисельності ВПО і неготовність громад забезпечувати їх потреби призвело до суттєвого збільшення соціально-економічної напруги в областях Карпатського регіону України, зокрема це поширення соціальної вразливості та бідності; незадовільний матеріальний стан ВПО; відсутність власного житла, фінансова неспроможність орендувати тимчасове житло, вимушеність проживати у родичах чи у місцевого населення; втрата роботи, неофіційна зайнятість ВПО на місцевому ринку праці, поширення прекаріату серед економічно активних ВПО; наявність гострої необхідності у підвищенні кваліфікації, навчанні та перекваліфікації ВПО; доступ до безоплатних медичних послуг; конфлікти з місцевим населенням, органами місцевої влади, упереджене ставлення до ВПО.

Попри критичне загострення соціальних проблем в умовах повномасштабної війни, спричинених нею, ВПО, втрати доходів і місць проживання тощо, Карпатський регіон має свою специфіку передусім пов'язану з поглибленням дивергенції регіонального розвитку і відставанням від сусідніх європейських країн за ключовими соціальними та економічними параметрами, зростанням зовнішньої міграційної активності населення, посиленням соціального напруження внаслідок «вимивання» людського ресурсу (особливо учнівської і студентської молоді, висококваліфікованих працівників та робітничих кадрів), розбалансування регіональних ринків праці й інших деструктивних впливів. Такі умови та чинники формують середовище соціальної вразливості регіону, визначають перспективи його соціально-економічного зростання. Крім того, нижчий рівень розвитку окремих територій Карпатського регіону порівняно з промислово розвинутими територіями

України, а також наявність значної частини гірських регіонів Українських Карпат з притаманними їм демографічними, економічними, екологічними та іншими проблемами детермінують різний рівень соціальної вразливості у регіоні, а відповідно – необхідність диференціації механізмів її зниження.

Заради проблемних аспектів, мінімізації ризиків та загроз, а також підвищення ефективності регіональної політики послаблення соціальної вразливості та посилення соціальної резильєнтності населення необхідно реалізувати систему заходів у межах відповідної регіональної Програми подолання викликів соціальної вразливості населення областей Карпатського регіону України в умовах війни та повоєнного відновлення. Базисними елементами проєкту такої Програми визначено: (1) стан розвитку проблеми, (2) мета і завдання Програми, (3) напрями Програми, (4) фінансове забезпечення, (5) організація та контроль за виконанням заходів Програми, (6) реалізація Програми та очікувані результати. При тому, метою державної політики визначено формування середовища, по-перше, високого рівня соціальної резильєнтності; по-друге, самозабезпечення, соціального відтворення і розвитку суспільства; по-третє, стабільного функціонування та сталого поступу соціальної сфери регіону. Досягнення цієї мети опирається на вирішення стратегічних завдань зі: 1) стабілізації ринку праці, реалізації інтелектуально-кадрового потенціалу; 2) підвищення рівня та якості життя населення; 3) зростання рівня соціальної інклюзії в умовах нової структури соціуму; 4) досягнення демографічної стійкості; 5) забезпечення природно-техногенної та екологічної стабільності; 6) гарантування безпеки споживання. Проактивна політика зниження рівня соціальної вразливості населення Карпатського регіону України має опиратися на механізми: а) економічний, б) соціальний, в) інфраструктурний.

Пріоритетами економічного механізму подолання проблем соціальної вразливості населення Карпатського регіону України слід визначити розвиток регіональних ринків праці, зростання економічної активності населення та використання потенціалу й можливостей релокованого бізнесу. Імперативами регіональної політики удосконалення політики зайнятості та функціонування регіональних ринків праці мають стати: вирівнювання дисбалансів регіональних ринків праці та стабілізація просторового розвитку; зниження рівня безробіття населення; створення якісних безпечних робочих місць і залучення додаткових людських ресурсів; збалансування професійно-кваліфікаційних характеристик попиту і пропозиції праці; підвищення ефективності, безпечності та інклюзивності праці за рахунок забезпечення зайнятості та адаптації на ринку праці демобілізованих, ветеранів та інвалідів війни, осіб з інвалідністю, ВПО, зовнішніх реемігрантів; підвищення соціально-трудової захищеності найбільш вразливих категорій населення. З такої позиції інструменти регіональної політики доцільно формувати й реалізувати за напрями: протидія наслідкам негативного впливу повномасштабної війни на ринок праці й сферу зайнятості; формування потенціалу повоєнної відбудови ринків праці регіону та створення нових можливостей для зайнятості і самозайнятості населення; подолання існуючих системних проблем і перешкод функціонування ринків праці; нівелювання

структурних асиметрій на ринках праці областей регіону. У стратегічній перспективі надважливим завданням є забезпечення конкурентоспроможності регіонального ринку праці та посилення конвергенції системи його регулювання (з кращими європейськими практиками) в умовах політики євроінтеграції та нівелювання наслідків російського військового вторгнення в Україну.

Провідними елементами, з огляду на специфіку воєнного періоду, соціального механізму зниження соціальної вразливості населення Карпатського регіону України є соціальна підтримка ВПО та посилення демографічної стабільності територій регіону.

Орієнтирами зі послаблення соціальної вразливості ВПО в громадах Карпатського регіону України є: (1) здійснення комплексної інформаційно-просвітницької роботи щодо прав і можливостей ВПО у громадах Карпатського регіону (поширення практики застосування медіації; впровадження контролю за фінансово-матеріальною допомогою (волонтерською, міжнародною, державною та ін.), унеможливлення її розкрадання, корупції)); (2) вирішення проблем зі житлом ВПО, у т.ч. пріоритетною матеріальною допомогою для ВПО є придбання власного житла (збільшення пропозиції доступного орендованого житла за власні кошти ВПО; розвиток житлового фонду соціального призначення та ін.); надання пільгового іпотечного кредитування (до 3 % річних) для ВПО та ін.); (3) зменшення безробіття і посилення мотивації до праці ВПО (розширення пропозиції нових робочих місць для ВПО і забезпечення трудової мобільності через використання потенціалу релокованого бізнесу; стимулювання місцевих роботодавців до працевлаштування ВПО методами зменшення розмірів відрахувань до соціальних фондів та ін.); (4) підвищення доступності ВПО до безоплатних соціальних послуг, особливо сфери охорони здоров'я, реабілітації, юридичних консультацій (дотримання принципу пріоритетності щодо окремих категорій осіб (вагітних жінок, дітей, інвалідів, осіб старшого віку); покращення якості соціальних послуг для ВПО і місцевого населення, придбання комунальними закладами охорони здоров'я сучасного медико-діагностичного обладнання і устаткування, у т.ч. на засадах фінансового лізингу та ін.).

*Васютинська Людмила Анатоліївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту, фінансів і бізнес-технологій
Національний університет «Одеська політехніка»*

ПРОЄКТНИЙ ПІДХІД У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Війна швидко змінює сьогоденне середовище і не тільки в Україні, але й у всьому світі, що спричиняє необхідність у проведенні серйозних організаційних змін, пов'язаних з забезпеченням соціальної безпеки, яка має бути адаптованою до реалій.

Покращення соціальної безпеки з огляду на сучасні виклики передбачає координацію, організацію та розподіл чітких ролей між різними суб'єктами управління на різних рівнях соціально-економічної системи.

У розвинених країнах для вирішення цієї проблематики застосовується проєктний підхід, особливості та переваги якого полягають у тому, що:

1. Будь-який проєкт фокусується на вирішенні конкретної проблеми, що передбачає встановлення відповідної мети і завдань. Якщо це стосується соціальної безпеки, то ці проєкти спрямовані на задоволення потреб або визначеної цільової групи, або населення відповідної території. Потрібно підкреслити, що цілі проєкту не є відособленими від стратегій розвитку певної галузі чи певної території.

2. Проєкт має обмеженість за ресурсами і часом. Будь-який проєкт є разовим, тобто він має початок і кінець. Особливості ресурсного забезпечення проєктів соціальної безпеки визначаються організацією бюджетного процесу. Перш за все мова йде про щорічне прийняття Закону про державний бюджет та рішень про місцеві бюджети, а відтак бюджети програм і проєктів потребують відповідного корегування в процесі їх життєвого циклу.

3. Проєкт за своєю суттю є унікальним. Це один з ключових критеріїв, який обґрунтовує значимість реалізації програми або проєкту чи передбачає більш високі кількісні і якісні результати при вкладанні менших коштів.

Унікальність проєктів у сфері соціального захисту може бути відображена в:

- проблемі, яка вирішується;
- цільовій групі, на забезпечення потреб якої спрямований проєкт;
- географії проєкту;
- підвищенні результативності і ефективності;
- інноваціях.

4. Ризики програм і проєктів забезпечення соціальної безпеки багато у чому залежать від соціального контексту в зоні впливу проєкта. Наприклад, ризики, що пов'язані з міграційними потоками, доступністю до медичних послуг, захистом життя людини від насильства й ракетних обстрілів, екологічними катастрофами та ін.

Використання проектного менеджменту у забезпеченні соціальної безпеки людини стало своєрідним трендом в сфері публічного управління, але спостерігається дві крайності – з однієї сторони, державні службовці активно включаються до різних проектних ініціатив, але з іншої – не мають навичок з використання проектного інструментарію у своїй роботі.

Причини таких проблем криються в існуванні певних бар'єрів, які є наслідком функціонального управління, а саме:

- слабка адаптація суб'єктів публічного управління до змін;
- відсутність фахівців, спроможних використовувати проектний інструментарій в своїй діяльності;
- формальний підхід до оцінювання ефективності і результативності проектів соціального спрямування;
- формуванням організаційної структури за принципами функціонального управління.

Реалізація проектного підходу у забезпеченні соціальної безпеки передбачає діяльність за такими ключовими напрямками:

- вибір стратегічних цілей та пріоритетів, формування портфеля проектів та визначення ресурсів для їх реалізації;
- формування інституцій проектного управління;
- нормативна уніфікація етапів проектної діяльності (ініціація, планування, виконання, завершення, моніторинг і контроль).

Проектні офіси нині відкриваються у різних міністерствах досить регулярно. Необхідність їх відкриття спричинена тим, що зарубіжні інвестори спрямовують свої кошти лише у ті проекти, які формуються на засадах проектного управління. Проте потреба у фінансуванні досить велика. Для залучення міжнародних інвесторів до фінансування програм та проектів з відновлення української економіки створено проектний офіс розробки і впровадження цифрової екосистеми управління відновленням (DREAM) при Міністерстві розвитку громад, територій та інфраструктури України (Міністерство відновлення) спільно з Агентством відновлення у співпраці з міжнародною організацією Open Contracting Partnership.

DREAM або Digital Restoration Ecosystem for Accountable Management – це державна електронна екосистема, яка забезпечує єдиний цифровий маршрут для всіх проектів відбудови.

Географія проектів, яка демонструється на сайті DREAM, включає усю територію України. Заявлено 5206 проектів з загальним бюджетом 276,7 млрд. грн. З них прийнято на фінансування 52,06 млрд. грн., а фінансове покриття склало 19%. Якщо звернути увагу на структуру фінансування, то основним бенефіціаром є галузь освіти – 40,5% ініційованих проектів; проекти з будівництво житла складають 12,3%; проекти, що ініційовані в галузі охорони здоров'я – 10% та ін. Проекти, що ініціюються, спрямовані на забезпечення безпеки життя. Держава фінансує 63% таких проектів, 37% приходиться на зарубіжних інвесторів [1].

Виходячи з проблематики щодо впровадження проектного управління для реалізації програм та проектів у забезпеченні соціальної безпеки та з огляду на те, що на рівні міністерств проектно-орієнтоване управління починає

впроваджуватися, виникають питання щодо координації і організації проектної діяльності на територіальному рівні, а відтак доцільно використовувати такі моделі проектних офісів:

- координуючий проектний офіс – на рівні міністерств та відомств державного управління;

- підтримуючий проектний офіс – на регіональному рівні як центр керівництва портфелю програм та проектів з забезпечення соціальної безпеки на рівні регіону;

- керуючий проектний офіс, що створюється безпосередньо в зоні впливу програми/проекту, спрямованої на забезпечення соціальної безпеки населення територіальної громади.

Для впровадження проектного підходу у забезпеченні соціальної безпеки необхідно:

- розвивати у суб'єктів управління проектні навички, застосовуючи різні методи навчання (наприклад, наставництво, коучинг та ін.);

- розробити компетенції для відповідальних виконавців програм/проектів, спрямованих на забезпечення соціальної безпеки з огляду на запровадження проектно-орієнтованого управління;

- запроваджувати і розвивати інституції проектного управління, до яких, зокрема, відносяться проектні офіси.

Список використаних джерел

1. DREAM. Цифрова екосистема для підзвітного управління і відновлення. URL : <https://dream.gov.ua/> (дата звернення 19.06.2024).

Галушка Зоя Іванівна

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної теорії, менеджменту і адміністрування
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ ЗМІНИ СОЦІАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ СУСПІЛЬСТВА ПІД ВПЛИВОМ ВІЙНИ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ТА СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

Російсько-українська війна кардинально вплинула на всі аспекти функціонування українського суспільства, у тому числі, зумовила значні зміни у його соціальній структурі. Це породжує нові тенденції майбутнього розвитку України, її інституційних механізмів, а також породжує принципово нові соціальні явища, що суттєво впливають на стан соціальної безпеки в країні. Світовий досвід свідчить про існування певних тенденцій у розвитку соціально-структурних процесів у різних країнах в умовах війни та повоєнного відновлення у цих країнах. Дослідження історичного розвитку цих процесів представлено у найбільш відомих наукових працях вчених (істориків, соціологів, економістів) різних країн та періодів (табл.1).

Таблиця 1

Підходи до вивчення впливу війни на соціальну структуру суспільства

Автори	Зміст підходу
Герберт Спенсер (Spencer, 1876)	Військова організація суспільства досягає спільного корпоративного діяння: «всі, хто не воює, працюють на потреби тих, хто воює; всі учасники підпорядковують державі своє життя, свободу та власність.... Суспільству властиві: поширеність відчуття особистої свободи та ініціативи, повага до права власності та свободи інших, невелика міра підпорядкованості авторитету влади... Існує відмінність суспільств, які організовані для нападу та захисту» [1, pp. 577–583].
Питирим Сорокін (Сорокин, 1926: с. 357)	війна і милітаризм призводять до розширення державного контролю, централізації влади, деспотизму, посилення соціально-політичної стратифікації, зменшення автономності та самостійності громадян. Це результується у тенденції перетворювати народ на армію, а армію – на народ... Відбувається висхідний рух від бідного класу до багатого, від нижчої страти до вищої, від безправної групи до привілейованої, а також зворотний процес соціального падіння індивідів та груп. Це стосується також руху між професіями, територіальними спільнотами, політичними партіями та ідеологічними групами» [2, с. 170].

Кінгслі Де віс і Вілберт Мур (Davis, Moore, 1945)	<p>Стан війни підвищує значущість військових позицій, водночас обмежуючи роль інших; «різниться й система винагород між групами та всередині груп (генералів винагороджують більше, ніж солдатів, а солдатів – більше, ніж тих, хто «не зробив жодного внеску у перемогу»). Під час війни (а в тоталітарних державах і в мирні часи) насамперед керівники держави вирішують, які галузі та професії матимуть пріоритет під час розподілу спорядження, кадрів, сировини тощо» [3].</p>
Роберт Макей у книзі «Тест війною» (Maskey, 1999)	<p>позитивні феномени, що з'явилися у британському суспільстві після війни, це згуртованість нації навколо лідерів, подолання внутрішніх розбіжностей задля перемоги; разом з тим – «низька промислова продуктивність і страйки, чорний ринок, грабіж і стійкість класових конфліктів» [4].</p>
Джеймс Гінтон (Hinton, 2002)	<p>Відбувається зміна гендерних ролей і соціальної структури. Діяльність жінок на фронті та в тилу закріпила за ними право на повне громадянство в повоєнній державі добробуту; їхня ефективність як робочої сили в поєднанні з виконанням домашніх обов'язків за часів війни та повоєнної відбудови раз і назавжди довели, що місце жінки не обов'язково обмежується домом [5].</p>
Сергій Макеев, (Макеев, 2022)	<p>«Концентрація влади (президент + армія) призводить до обмеження прав і свобод більшості, й такий владний симбіоз перебирає на себе основну відповідальність за підтримання порядку та розроблення стимулів розвитку» [6]. Ситуація невизначеності потребує революційних змін задля нового типу справедливості та впорядкованості.</p>
Ольга Куценко (Куценко, 2022)	<p>Під час війни «держава не може вистояти без мілітарної ієрархії, централізації, авторитаризму, водночас суспільство демонструє високу громадянську активність, закриття прогалин державних структур, тому устроєм майбутнього цілком може бути деліберативна модель демократії» [7].</p>
Марія Супруненко (Супруненко, 1972)	<p>У перебігу війни з'являються нові суспільні групи, які мають статус тимчасових («біженці», «військовополонені», «остарбайтери», «оточенці», «колаборанти», «партизани», «солдатські вдови», «дітисироти») [8].</p>
Олена Симончук, (Симончук, 2024)	<p>«Соціально-групова структура під час війни вкрай рухлива: на початковій фазі зміни швидко набувають піку через інтенсивні процеси мобілізації, конверсії, міграції, втрати життя, здоров'я, роботи, житла, виробничої інфраструктури, а далі відбуваються флуктуації залежно від перебігу подій – міри ефективності влади та армії, міжнародної підтримки, ступеня згуртованості, мотивованості та витривалості членів суспільства» [9].</p>

З погляду виявлення причин втрати соціальної безпеки, пов'язаної зі зміною соціальної структури під час війни, можемо навести низку деструктивних передумов: централізація влади і зміна ієрархії еліт через набуття військовими та державними високопосадовцями домінуючої ролі; збитки через втрату виробничих потужностей завдано сфері промисловості, зокрема добувній галузі, металургії, енергетиці та морських портах; масштаби

внутрішньої і зовнішньої міграції; демографічні зміни у пропорціях чоловіків і жінок; зміни галузевої структури, фемінізація середнього класу та ін. Починаючи з 2022 року в Україні саме представники робітничого класу частіше втрачали свої соціальні позиції та поповнювали чисельність військових і безробітних. Низхідна мобільність фіксувалася у різних професійних групах бюджетного сектору – серед державних службовців (скорочення їхнього штату в межах реформи оптимізації функцій держави було розпочато у перші місяці війни), працівників сфери наукових досліджень (через скорочення на третину фінансування та відтік наукових кадрів за кордон), медиків та освітян. Кадрові втрати відбувалися і серед працівників креативних індустрій (кіно, театр, телебачення, реклама) через проблеми фінансування, а також приватного сектору ділових послуг (фінансових, юридичних, ріелторських тощо) через зменшення попиту на ці послуги. Висхідна мобільність, як щодо зайнятості, так і щодо доходів була властива лише працівникам ІТ-сфери (інформаційні технології були єдиною галуззю економіки, яка, за оцінками експертів, за шість місяців 2022 року вже зросла на 23% порівняно з 2021-м) [9].

Конструктивні передумови, що сприяють соціальній безпеці, це: збереження ринкових механізмів економічної активності; доволі швидке відновлення зайнятості завдяки вдалим програмам підтримки бізнесу та релокації підприємств; покращення геополітичної позиції держави і створення в Україні гібридної економіки, яка спирається на локальні та світові фінансові й матеріальні ресурси; високий рівень цифровізації різних сфер економіки, насамперед освіти, науки, ділових послуг. Також більш численною і впливовою соціальною групою стали військовослужбовці. Попри велику кількість зруйнованих закладів освіти, культури, охорони здоров'я та значну залученість до міграційних процесів більшість працівників нефізичної праці мали об'єктивну можливість відтворювати свій професійний і класовий статус насамперед завдяки високому рівню цифровізації сфери освіти, наукової діяльності, соціальних і ділових послуг, добре відпрацьованим під час пандемії COVID-19 практикам онлайн зайнятості та сталій фінансовій підтримці міжнародної спільноти, яка спрямовувалася на оплату праці в бюджетному секторі. Під час війни держава зробила реальні кроки до позбавлення українського суспільства від олігархів як класу, який справляв на нього деструктивний вплив [9].

Список використаних джерел

1. Spencer, H. (1876). Social types and constitutions. In H. Spencer, *The Principles of Sociology* (vol. 1, pp. 569–597). London: Williams and Norgate.
2. Sorokin, P. (1926). *Social mobility*. New York; London.
3. Davis, K., Moore, W. E. (1945). Some principles of stratification. *American Sociological Review*, 10, 242–249.
4. Mackey, R. (1999). *Test of war: Inside Britain 1939–1945*. Routledge.
5. Hinton, J. (2002). *Women, Social Leadership, and the Second World War: Continuities of Class*. Oxford: Oxford University Press.

6. Макеєв, С. (2022а). Інституційні стани: норма, патологія, надзвичайність. Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2, 22–39.
7. Куценко, О. (2022). Чекаю на появу нового класу інформаційно-цифрової епохи. Круглий стіл «Українське суспільство після перемоги». Інститут соціології НАН України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3527305-ak-vijna-zminue-ukrainske-suspilstvo.html>.
8. Супруненко, М. І. (1972). Зміни у соціальній структурі соціалістичного суспільства і піднесення керівної ролі робітничого класу. Український історичний журнал, 8 3–11.
9. Симончук О. Соціальна структура українського суспільства під впливом повномасштабної війни: концептуальні та емпіричні пошуки. Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2024, 1,, с. 26-62. DOI 10.15407/sociology2024.01.26

*Гурочкіна Вікторія Вікторівна,
д.е.н, професор, професор кафедри економіки, підприємництва та бізнес-
адміністрування Державного податкового університету (Україна),
ад'юнкт Інституту економіки та фінансів
Зеленогурського університету (Польща),
Президент Фондації «Української наукової діаспори в Польщі»*

ЦИРКУЛЯЦІЯ «РОЗУМУ» ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ НАУКОВОЇ ДОСКОНАЛОСТІ

Наукові дослідження тематики у сфері «відтоку розуму» та міграції освічених і висококваліфікованих людей зі своїх країн у пошуках можливостей за кордоном, є темою широкого обговорення, особливо в контексті наукової мобільності. Визнаючи переваги мобільності для просування наукової кар'єри, виникає занепокоєння, оскільки багато країн побоюються незворотної втрати свого інтелектуального капіталу, що призводить до соціальних та економічних наслідків.

Саме тому в рамках Форуму відкритої науки 2024 «Open Science Forum 2024» [1], який відбувся в м. Катовіце (Польща) проведено відкрите обговорення у панельній дискусії про «Сприяння циркуляції розуму: вплив дослідницьких діаспор на підвищення наукової досконалості» [2]. Організатором дискусії стала Polonium Foundation (Польська наукова діаспора в світі), яка сьогодні активно працює у напрямі посилення наукової досконалості за допомогою управління «циркуляцією «розуму», саме це стало основою інтернаціоналізації освіти і науки в Польщі.

Слід зазначити наступні факти: Німецька наукова діаспора мала значний вплив на глобальні дослідження охорони здоров'я, а університети США скористалися даним досвідом для посилення результатів дослідження N. Anand, K. Hofman, R. Glass [3]. Вимушена міграція німецькомовних вчених після 1933 року призвела до значних наукових змін та втрат, особливо у медичних науках (M. Ash [4]). Проте, слід зазначити, що за своєю етнічною групою автори наукових розробок ідентифіковані та відзначені в історії. А науки є відкритими, динамічними й історично обумовленими системами, і досліджують множинні, складні взаємодії біографічних, соціальних і культурних обставин зі змінами – або відсутністю змін.

Мексиканська наукова діаспора продемонструвала сильний вплив на міжнародне наукове співробітництво, зокрема в галузях біологічних наук, фізики та техніки (R. Marmolejo-Leyva [5]). Наукові діаспори, включно з німецькою, були визначені як агенти розвитку, які мають потенціал зробити внесок у науковий і соціально-економічний прогрес своїх країн походження (G. Tejada [6]). Канадська наукова діаспора, до якої входять німецькі вчені, була визнана потенційним рішенням проблеми відтоку розуму із країн, що розвиваються (B. Séguin, P. Singer [7]). Було розроблено концепцію «elective

diaspora», яка підкреслює роль індивідуального вибору в підтримці діаспорних мереж (Н. Jons, E. Mavroudi [8]). Було підкреслено залучення емігрантського людського капіталу, включаючи німецьку наукову діаспору, до наукового та соціально-економічного прогресу країн, що розвиваються (G. Guerrero [9]). Очевидно, що існує потреба визнати важливість науки та виробництва знань для розвитку та відбудови, цінність міжнародного співробітництва та втручання наукових діаспор як відповідних акторів. Оскільки глобалізація та технологічний прогрес сприяють появі нових шляхів сприяння на відстані, зараз постає завдання знайти найкращий спосіб залучити людський капітал еміграції до наукового та соціально-економічного прогресу країн, що розвиваються.

Розглянемо більш детально case України. По-перше, «відтік розуму» означає імміграцію висококваліфікованих та освічених людей з однієї країни в іншу, як правило, з країн, що розвиваються або менш розвинених, до розвинених. Це явище неминуче під час воєнних конфліктів і сьогодні має значні наслідки як для України, так і для приймаючих країн, які прийняли українських науковців та експертів у різних сферах.

Якщо розглянути економічну складову даного процесу, то важливо зрозуміти, які зміни в інтелектуальному потенціалі нації відбуваються через відтік розуму і як національна економіка має це сприймати?

Становлення та зрілість вченого досягається протягом 5–10 років за рахунок державних коштів (зокрема, гроші платників податків) країни-донора інтелектуального капіталу, тоді як переваги та вплив починають отримувати країни-реципієнти (у формі доданої вартості, патентів, ліцензій та інших наукових результатів). Поки вигоди та вплив спрямовані на країну-одержувача, це вважається відтоком розуму. Однак, коли вигоди та вплив залишаються за країною-донором інтелектуального капіталу, цей процес перетворюється на циркуляцію розуму.

По-друге, «циркуляція розуму» описує ситуацію, коли високоосвічені та кваліфіковані люди повертаються до своєї країни після того, як отримали досвід і знання за кордоном, або коли вони постійно підтримують зв'язки та співпрацюють зі своєю рідною країною, перебуваючи за кордоном. У такому випадку переваги та вплив їх діяльності спрямовані не лише на країну-реципієнта, а й на країну-донора інтелектуального капіталу.

Крім того, важливим моментом є афіліація науковців та вчених. Ситуація подібна до статусу податкового резидентства мігрантів. Допоки є афіліація країни-донора, доти афілійована інституція буде отримувати блага (бенефіти). Із цієї ситуації виникає позитивний вплив на місця у рейтингах Університетів, тощо.

Враховуючи те, що за результатами російсько-української війни з України виїхало майже 5 тис. наукових працівників (з них 74% – жінки). Зараз ця втрата кваліфікованих фахівців послаблює такі критичні сектори, як охорона здоров'я, освіта та машинобудування. Проте сьогодні, завдяки наявності такої кількості наукових кадрів в інших країнах світу, міжнародне співробітництво спостерігає нову хвилю, оскільки інтенсивно розширюється коло партнерів українських

університетів. Українські ректори приймають мудрі рішення для продовження трудових відносин з амбасадорами українських навчальних закладів, надаючи можливість працювати дистанційно. Проте за даними Міністерства освіти та науки України спостерігаються тенденції у змінах організації праці науково-педагогічних працівників на «неоплачувану відпустку», «заморожені умови праці», «простої» та інші умови, за яких особам не виплачується заробітна плата. Все індивідуально, все залежить від доданої вартості, яку людина створює для українського університету.

Варто відзначити наростаючу проблему серед українських воєнних мігрантів, які переходять у статус економічного мігранта (відкривають бізнес, працюють) щодо наслідків безвідповідального вибору податкового резидентства та недотримання принципів податкової солідарності з Батьківщиною. Цікаво буде подивитися на статистику декларацій про доходи та майновий стан мігрантів, які є податковими резидентами України. Насправді, це іноземна компанія, яку в Європі контролює українець. Але це окрема тема мого дослідження [10].

По-третє, хочу відзначити значний соціальний вплив напруги в українському суспільстві, що призводить до зростання соціальної нерівності та обмежує можливості країни самостійно вирішувати проблеми розвитку. Україна посіла 9 місце в топ-10 країн світу з найвищим рівнем розлучень на 1000 осіб, що я називаю колапсом родини.

Які причини асиміляції українських науковців в країні тимчасового перебування? Перспективи кращих кар'єрних можливостей, вищої зарплати та покращення умов праці в країні перебування. На перший погляд, ситуація така: на сьогодні норматив українського науково-педагогічного працівника становить 600 годин (і це лише аудиторна робота та керівництво курсовими та дипломними роботами). Для порівняння, у Польщі загальний обсяг навантаження доцента становить 300 годин. Однак є питання щодо визнання дипломів. Поки нинішні статuti ЄС щодо українських мігрантів діють, гострої потреби в цьому немає. Але поки що... У Польщі визнання українських дипломів, які видані в Україні після 20.06.2006 р. потребують нострифікації, з практичної сторони зазначаю, що потрібно фактично проходити подібну процедуру захисту повторно з рецензентами та комісією. У разі відмови або неможливості подати з технічних причин, необхідно написати ще одну дисертацію або дві у випадку хабілітації (докторів наук).

Значна кількість дослідників і вчених переїжджає до країн з кращими дослідницькими можливостями, фінансуванням і ресурсами, що дозволяє їм виконувати передові та інноваційні проекти. Вчених приваблює якість життя. У випадку українських мігрантів це й політична стабільність, і фізична безпека.

Сьогодні ми говоримо про вирішення проблеми «відтоку розуму», яка потребує комплексної політики. На «зараз» це може вирішити лише переможний мир в Україні – це сьогодні мрія кожного українця. Кожен науковий проєкт українців за кордоном спрямований на підтримку України в різних сферах. У майбутньому для тих, хто швидко асимілюється, мова йде про максимізацію переваг кваліфікованої міграції для відбудови.

Сьогодні «витік розуму» працює для України як каталізатор наукової досконалості. Представники української наукової діаспори у світі, які працюють в Університетах приймаючих країн, розширюють свої знання та зміцнюють мережеву комунікацію Університетів.

Відбувається глобальний обмін досвідом. Українці мають можливість «інтенсивно навчатися» унікальним знанням, навичкам та розширити перспективні знайомства. Українською науковою діаспорою ініціюються спільні дослідницькі проекти, співавторство статей та спільні технологічні розробки. Вже сьогодні висококваліфіковані науковці-мігранти роблять внесок у освіту, беручи на себе роль викладання та наставництва в Україні. І з цього вже починається повернення або циркуляція розуму.

Ми все ще на початковому етапі перехресного обміну ідей і створення нових дослідницьких програм. Проте українці швидко навчаються, і це сприятиме ефективному вирішенню проблем повернення (тимчасове, часткове, онлайн, співробітництво, економічний та інноваційний слід, інвестиції). Одним із прикладів української практики є мережа «Українська наукова діаспора», яка представлена майже в кожній країні світу. Українські науковці об'єдналися у Глобальну дослідницьку мережу [11]. З цією ініціативою виступили Міністерство освіти і науки України, Рада молодих вчених та Офіс підтримки вченого. Мережа дає змогу обмінюватися досвідом один з одним, різноманітними ресурсами та даними, що прискорює наукові відкриття та інновації. Створено мапу українських науковців у світі, для швидкого пошуку партнерів у грантовій активності та розвитку міжнародних відносин.

Рис. 1. Мапа Української наукової діаспори в світі [12].

У кожній країні, де проживають українські воєнні мігранти, збільшуються масштаби етнічних інституцій наукової та експертної спільноти. У березні 2023 року в Польщі неформально почала функціонувати українська діаспора науковців, а в серпні 2023 року громадське об'єднання офіційно зареєстровано під назвою Фундація «Українська наукова діаспора в Польщі» [13]. В реаліях

сьогодення співпраця з науковою діаспорою стає важливим елементом підтримки українських науковців з метою розширення співпраці з польськими науковцями. Актив Фондації запрошує польських колег на різноманітні заходи (конференції, семінари, круглі столи, зустрічі) для обміну досвідом та започаткуванню співпраці у наукових дослідженнях. Результатом сьогодні є спільні публікації в монографіях, статті, виступи на конференціях.

Що стосується культурного впливу, то сьогодні надважливим є формування мережі української наукової діаспори для збереження та популяризації культурних традицій і знань, які можуть бути забуті внаслідок імміграції, формування етнічного капіталу для майбутніх поколінь у питаннях збереження культурної спадщини.

Українські дослідники, які мають подвійну афіліацію мають можливість подаватись у спільних грантових заявках зі своїми партнерами з України. І це також один із прикладів «бенефітів» циркуляції мозку.

Сьогодні ми вивчаємо досвід інших діаспор світу в процесі підвищення ефективності досліджень, прискорення інноваційних циклів за рахунок транскордонної співпраці, інтеграції та комерціалізації різноманітних ідей. Хочу зупинитись на питанні необхідності забезпечення можливості інтеграції в Європейський дослідницький простір з постійною комунікацією з українськими університетами. Це складно, але реально при інклюзивному підході до управління університетами у воєнний період.

Значний внесок у менторські програми зробила Польська академія наук, коли на початку війни 250 українських вчених отримали грантове фінансування на дослідження, NAWA відкрила заявки для українців. Значна кількість польських університетів приймала на пільгових умовах українських науковців і викладачів. У реальному офлайн для України Громадська організація «Інноваційний університет» запустила програму менторства, тобто від іноземців та українців для українців.

Україна сьогодні представляє Європейському співтовариству свої інновації на ринку освітніх послуг і науки (цифровізація в освіті, публікації та співпраця з наукометричними базами, дуальна форма навчання, процеси моніторингу інформаційного поля в період гібридних війн, превентивна безпека університетів, тощо).

Отже, міграція наукової та експертної спільноти серед числа українських воєнних мігрантів стало предметом уваги та солідарності для представників наукового Європейського простору, США, Канади, Японії та інших країн світу. Польська академія наук та Університети Польщі активізували зусилля у пошуках можливостей підтримки українських колег та сприяли наданню різних грантових програм для продовження досліджень в Польщі. Визнаючи зтяжний характер російсько-української війни, виникає занепокоєння у подальшій кар'єрі науковця, оскільки багато осіб асимілюються в країні перебування, і Батьківщина втрачає інтелектуальний капітал, що призводить до соціальних та економічних наслідків. Проте сьогодні потрібно говорити про циркуляцію «розуму» та вигоди (бенефіти) для українських університетів.

Розвинені країни світу десятиліттями отримують вигоди від міграції інтелектуальних кадрів, більше того, це один із векторів стратегії інтернаціоналізації освіти та науки. І, відповідно, розумна політика матиме переваги та вплив діяльності, які спрямовані не лише на країну-реципієнта, а й на країну-донора інтелектуального капіталу.

Список використаних джерел

1. Open Science Forum 2024. URL : <http://surl.li/ulgicq>
2. Fostering Brain Circulation: The Impact of Research Diasporas in Advancing Scientific Excellence. URL : <http://surl.li/vbjmpk>
3. Anand, N.P., Hofman, K., & Glass, R.I. (2009). The Globalization of Health Research: Harnessing the Scientific Diaspora. *Academic Medicine*, 84, 525-534.
4. Ash, M., & Söllner, A. (1996). Forced migration and scientific change : emigré German-speaking scientists and scholars after 1933. DOI: 10.1017/CBO9781139052542
5. Marmolejo-Leyva, R., Pérez-Angón, M.Á., & Russell, J.M. (2015). Mobility and International Collaboration: Case of the Mexican Scientific Diaspora. *PLoS ONE*, 10.
6. Tejada Guerrero, G. (2012). Mobility, knowledge and cooperation: Scientific diasporas as agents of change. *Migration and Development*, 10(18), 59-92.
7. Séguin, B., Singer, P.A., & Daar, A.S. (2006). Scientific Diasporas. *Science*, 312, 1602 – 1603.
8. Jons, H., Mavroudi, E., & Heffernan, M. (2015). Mobilising the elective diaspora: US-German academic exchanges since 1945. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 40, 113-127.
9. Guerrero, G.T. (2012). Mobility, Knowledge and Cooperation: Scientific Diasporas as Agents of Change. *Migration for Development*, 10, 59-92.
10. Гурочкіна В.В. Декларування доходів українських біженців за кордоном: конституційний обов'язок громадян чи соціальна відповідальність? Синергетичні драйвери розвитку обліку, податкового аудиту та бізнес-аналітики [Електронне видання] : збірник тез за матеріалами III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Ірпінь, 14 травня 2024 р. – Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. С. 36 – 42.
11. Офіційний сайт Української наукової діаспори. URL: <https://ukrdiaspora.nauka.gov.ua/>
12. Мапа Української наукової діаспори. URL: <https://ukrdiaspora.nauka.gov.ua/en/directory/>
13. Офіційний сайт Української наукової діаспори в Польщі. URL: <https://ukrdiaspora.nauka.gov.ua/uk/spilnota/oseredok-ukrayinskoyi-naukovoyi-diaspori-v-polshi/>

*Делас Віталіна Анатоліївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

*Лепський Руслан Вікторович,
студент I курсу магістратури, ОП «Корпоративні фінанси»,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ПРОЄКНЕ ФІНАНСУВАННЯ У ГАЛУЗІ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ ЯК МЕТОД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ГРОМАДЯН

Забезпечення життєво важливих прав, свобод та цінностей людини формують систему соціальної безпеки, яка спрямована на поліпшення якості життя і забезпечення захисту кожного члена суспільства. Функціональним складником безпеки на нанорівні є, в тому числі, безпека реалізації загальносоціальних цінностей [5]. Із розвитком сучасних технологій, значення доступу до інформації, в першу чергу через Інтернет, стало одним із ключових факторів забезпечення соціальної безпеки.

Побудова ефективної інфраструктури телекомунікаційних мереж має велике значення для соціальної безпеки громадян та країни в цілому. Телекомунікаційні мережі мають бути завжди доступними та активними для підтримки критично важливих послуг, екстреного зв'язку та бізнес-операцій. Ситуація з масштабним збоєм діяльності компанії ПрАТ «Київстар» наприкінці 2023 року лише підкреслює значення сфери телекомунікацій. Вихід з ладу найбільшого оператора мобільного зв'язку спричинив значні складнощі для усього населення країни [7]. Наявність ефективної системи внутрішніх контролів на підприємстві та надійність ІТ інфраструктури потребують значних інвестицій, які приватні компанії не завжди мають у наявності.

Значні потреби у фінансах та ризики у процесі реалізації великих проєктів змушують компанії телекомунікаційної галузі розглядати альтернативні методи залучення фінансів. Одним із методів є проєктне фінансування. Забезпеченням за кредитом у такому випадку є майбутні грошові потоки від проєкту, а в разі його неуспішності, більшу частину збитків понесе кредитор. Таким чином, гарантії для кредитора полягають не у фінансовій стійкості позичальника, а у прибутковості самого проєкту [4].

Завдяки такому перерозподілу ризиків, значна сума фінансування може бути залучена позичальником не з найвищим кредитним рейтингом. Через те, що повернення кредиту забезпечується грошовими потоками та активами проєкту, успішність угоди прямо залежить від ефективності проєкту. Щоб підвищити шанси на повернення своїх інвестицій, кредитор може активно залучатись в процес реалізації своєю експертизою та загальним наглядом.

Через високі потреби в капіталовкладеннях телекомунікаційні компанії працюють в олігополістичному середовищі. Через це серед телекомунікаційних компаній існує природна схильність до неефективності. Теорія агентських відносин стверджує, що менеджери мають тенденцію погоджуватися на неякісні інвестиційні проекти за відсутності зовнішнього контролю. Боргове фінансування (в тому числі проектне) може використовуватися як інструмент для заохочення менеджерів до підвищення ефективності [2]. Цей факт може бути додатковим стимулом залучати проектне фінансування, у разі його доступності.

Надавачем фінансів для реалізації проекту можуть бути як приватні банки чи підприємства, так і держава. У випадку України надавачем фінансів у випадку проектного фінансування часто виступають міжнародні фінансові організації, такі як Європейський банк реконструкцій та розвитку (ЄБРР), Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародна фінансова корпорація (МФК).

Прикладом реалізації проектного фінансування у галузі телекомунікацій в Україні може бути фінансування злиття компаній ТОВ «Датагруп» та ТОВ «Воля-кабель» наприкінці 2021 року. Злиття було повністю профінансоване за рахунок кредиту від ЄБРР. Кредит від ЄБРР був також використаний на модернізацію мережі. Даний проект мав велике значення також задля забезпечення соціальної безпеки громадян. За словами керуючого директора ЄБРР у країнах Східної Європи та Кавказу: «Нова компанія інвестуватиме в кращу інфраструктуру, інновації та відмінне обслуговування клієнтів, завдяки чому нам усім буде легше зв'язуватися один з одним [6]».

Крім того, щоб підтримати телекомунікаційний сектор України, МФК та ЄБРР планують профінансувати ще одну значну угоду у сфері телекомунікацій у 2024 році. Угода сприятиме злиттю «Датагруп-Воля» з Lifecell, оператором мобільного зв'язку. Потенційне спільне фінансування на суму до 435 мільйонів доларів США забезпечить найбільші прямі іноземні інвестиції в Україну з початку повномасштабної війни [3]. Дана угода має не лише надати позитивний сигнал щодо інвестиційного клімату країни, а й зміцнити стійкість галузі телекомунікацій та стимулювати інновації.

Державно-приватне партнерство (ДПП) відіграє важливу роль у фінансуванні телекомунікаційних проектів у світі, залучаючи державні ресурси та регуляторну підтримку з ефективністю та інноваціями приватного сектору. Така співпраця може допомогти розподілити фінансові та операційні ризики та особливо ефективна в проектах, що вимагають великих капіталовкладень, таких як національні мережі зв'язку. У світовій практиці, серед усіх проектів ДПП, проекти у сфері зв'язку та телекомунікацій посідають 4 місце за частотою згадувань у публікація, і відповідно за частотою реалізації [1]. В Україні даний метод реалізації проектів є малорозвиненим, особливо у галузі телекомунікацій. Держава неохоче надає фінансування для реалізації приватних проектів, та рідко залучає експертизу із приватного сектору. Це гальмує розвиток галузі, та шкодить економіці країни в цілому.

Отже, залучення кредитних коштів шляхом проєктного фінансування надає компаніям можливість залучити значні інвестиції шляхом використання майбутніх грошових потоків. Ефективне використання даного підходу до фінансування балансує ризики інфраструктурного проєкту для всіх зацікавлених сторін та підтримує розвиток всієї галузі телекомунікацій. Подальше дослідження переваг проєктного фінансування у галузі телекомунікацій та зростання частоти його використання на практиці мають також зміцнити соціальну безпеку громадян.

Список використаних джерел

1. Cui, C., Liu, Y., Hope, A., Wang, J. Review of studies on the public–private partnerships (PPP) for infrastructure projects. *International journal of project management*, 36(5). 2018. P. 773-794.
2. Habibniya, H., Dsouza, S., Rabbani, M. R., Nawaz, N., Demiraj, R. Impact of capital structure on profitability: panel data evidence of the telecom industry in the United States. *Risks*, 10(8). 2022. P. 157.
3. IFC Announces Raft of New Initiatives to Bolster Ukraine’s Private Sector at Ukraine Recovery Conference. IFC: [сайт]. URL: <https://pressroom.ifc.org/all/pages/PressDetail.aspx?ID=28218>
4. Sozzi, C.J. Project Finance and Facilitating Telecommunications Infrastructure Development in Newly-Industrializing Countries. *Santa Clara Computer & High Tech*, 12. 1996. P. 435.
5. Варналій З. С. Соціальна безпека людини як об’єкт дослідження економічної безпекології. *Економічний вісник університету. Збірник наук. Праць учених та аспірантів. Випуск 52. Переяслав. 2022. С. 90-97.*
6. Кредит \$65 млн для української компанії «Датагруп» на прискорення розвитку. EBRD: [сайт]. URL: <https://www.ebrd.com/EBRD-supports-Datagroup-Volia-merger>
7. Робимо все, щоб відновити наші сервіси після хакерської атаки. Київстар: [сайт]. URL: <https://kyivstar.ua/news/id191220231000>

*Діброва Олена Леонідівна,
Phd, викладач,
Одеський національний економічний університет*

КЛЮЧОВІ СТИМУЛИ ПОВЕРНЕННЯ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ

В умовах війни та повоєнного відновлення економіки України на перший план виходить проблема відновлення демографічної структури населення.

Наразі, за оцінками фахівців, понад 6 млн українців перебувають за кордоном у статусі біженців, майже половина з них перебуває у трьох країнах: Польщі — 22%, Німеччині — 15% та США — 11%. Варто зауважити, що тільки 6% українців за кордоном стоять на консульському обліку, а за даними Євростату, 4 млн українців у Європі знаходяться у статусі тимчасового захисту. При цьому значна частина респондентів серед вимушених мігрантів сподіваються повернутися в Україну [1,2,3].

Повернення вимушених мігрантів на Батьківщину є надважливим питанням, зокрема, і з точки зору забезпечення швидкого і стійкого економічного зростання, запорукою якого у Національній економічній стратегії України 2030, серед іншого, визначено досягнення показника середньорічних темпів зростання реального ВВП на рівні не менше 7% [4].

З огляду на багатоаспектність деструктивного впливу воєнних дій на населення, пріоритетним вектором відновлення демографічної структури населення виступає виважена політика щодо всебічної підтримки осіб, постраждалих від воєнних дій та політика, направлена на продукування стимулів повернення вимушених мігрантів на територію України.

Політика, направлена на продукування стимулів повернення вимушених мігрантів на територію України, має передбачати комплекс державних заходів щодо всебічної підтримки осіб, постраждалих від воєнних дій, а саме:

- державні програми фізичної та психологічної реабілітації для осіб, що постраждали від воєнних дій;
- державні програми забезпечення житлом осіб, які втратили його через воєнні дії;
- розвиток додаткової соціальної інфраструктури територіальних громад, що викликано додатковим соціальним навантаженням внутрішньо переміщених осіб (дитячих садків, шкіл, лікарень, магазинів), яка, в свою чергу, виступатиме й додатковими робочими місцями;
- освітньо-кваліфікаційні програми для внутрішньо переміщених осіб з метою стимулювання подальшого працевлаштування;
- державне стимулювання підприємств та організацій щодо працевлаштування внутрішньо переміщених осіб та осіб, постраждалих від воєнних дій в частині надання преференцій.

Варто також зацентувати на важливості створення інформаційно-комунікаційних ресурсів для осіб, що перебувають за кордоном, про наявні можливості повернення на Батьківщину з варіантами соціально-економічної інтеграції.

Таким чином, держава, на основі проведення виваженої політики повоєнного відновлення, може впливати на демографічну структуру населення, а збільшення кількості економічно активного населення, в свою чергу, запустить каскад взаємопов'язаних процесів, зокрема, і економічних.

Список використаних джерел

1. UNHCR. Operational Data portal. Ukraine refugee situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
2. UNHCR. Lives on Hold – Intentions and perspectives of refugees from Ukraine: Regional Intentions Report. URL: <https://reliefweb.int/report/world/lives-hold-4-intentions-and-perspect>
3. European Union. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>
4. Національна економічна стратегія 2030. URL: <https://nes2030.org.ua/#rec246061582>

*Іванов Валерій Юрійович,
здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти кафедри фінансів,
Одеський національний економічний університет*

СОЦІАЛЬНА ТА ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ

Проблематика соціальної та фінансової безпеки суб'єктів господарювання загострилася за умов широкомасштабного вторгнення. Наявна невизначеність, зовнішньополітичні загрози, внутрішньополітичні реалії сучасного українського суспільства та ризики ведення бізнесу створили нові перешкоди на шляху їхнього функціонування. Водночас варто відмітити, що соціальна та фінансова безпека суб'єктів господарювання є важливою складовою фінансової та загалом національної безпеки держави. Саме події останніх років акцентували увагу на тісноті взаємозв'язку фінансової та соціальної безпеки. Це в першу чергу пояснюється сутнісним наповненням цього багатогранного поняття, що має декілька складових, а саме «соціальна безпека» це:

- «стабільне перебування процесів сукупного відтворення працівника на макро-, мезо- і мікрорівнях, відповідно до потреб сталого розвитку суспільства» [1];
- «стан захищеності соціальних інтересів особи і суспільства від впливаючих на них загроз національній безпеці» [2];
- «різновид безпеки, що базується на психічному та психологічному стані населення країни і залежить від багатьох інших видів безпеки (від економічної, політичної, цінової, інформаційної тощо), а також чинників розвитку ринку праці, демографічної та криміногенної ситуації у суспільстві» [3, с.34];
- «система законодавчо-нормативних і організаційних заходів, здійснюваних державними органами й установами разом із громадськими організаціями з метою забезпечення життєдіяльності окремого індивіда, різних соціально-демографічних груп, суспільства загалом» [4, с.45]
- «реалізована через комплекс організаційно-правових форм та фінансових інструментів і важелів захищеність соціальних інтересів особи, суспільства й держави від внутрішніх та зовнішніх загроз на економічно обґрунтованому і суспільно прийнятному рівні» [5].

Вищенаведені визначення дозволяють сформулювати гіпотезу про те, що соціально захищені наймані працівники та власники бізнесу мають набагато більшу продуктивність праці та концентруються на забезпеченні фінансової безпеки не лише їхнього бізнесу, а й національної безпеки загалом.

Так, на думку Марченко О. С. [6, с. 145] фінансова безпека суб'єкта господарювання це «захищеність фінансових інтересів, фінансового потенціалу та фінансової діяльності підприємства від загроз та ризиків його зовнішнього та внутрішнього середовища з метою забезпечення стабільного фінансового стану та оптимального рівня фінансування бізнес-процесів у поточному та

довгостроковому періодах». Тоді як забезпечення фінансової безпеки окремих суб'єктів є запорукою формування дієвого та ефективного механізму функціонування суб'єктів господарювання держави.

В умовах воєнного стану як зовнішнє так і внутрішнє середовище функціонування суб'єктів господарювання має додаткові, непередбачувані загрози, які у своїй взаємодії формують синергетичний ефект. Це проявляється у посиленні соціальної та фінансової незахищеності через воєнні дії; погіршенні умов праці у зв'язку із фізичною руйнацією та закриттям підприємства; зниженням чисельності працездатного населення; неможливістю ведення підприємництва в зоні бойових дій та прифронтових районах; руйнуванні інфраструктури; поглибленні фінансових дисбалансів тощо.

Це вимагає своєчасного виявлення та врахування наявних викликів і загроз та розробки заходів щодо їхньої мінімізації. З метою забезпечення соціальної та фінансової безпеки в реаліях сьогодення варто чітко визначити пріоритети державної підтримки особливо щодо виробничої сфери та її переміщення у більш безпечні райони, а також акцентувати увагу на експортно-орієнтованих суб'єктах господарювання.

Список використаних джерел

1. Стратегія та засоби конвергенції системи соціальної безпеки України та ЄС у процесі євроінтеграції : монографія / за ред. Д.є.н., проф. Васильціва Т. Г., к.є.н., доц. Лупака Р. Л. – Львів : Видавництво ННБК «АТБ», 2018. 303 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20180802.pdf>
2. Соціальна безпека: теорія та українська практика : монографія / за ред. І. Ф. Гнибіденка, А. М. Колота, В. В. Рогового. – К. : КНЕУ, 2006. URL: https://kneu.edu.ua/ua/science_kneu/scientific_schools/ustv/ustv_praci/ustv_prazi/sbttup/
3. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави: статика процесу забезпечення : монографія / Г. Пастернак-Таранушенко; за ред. Проф. Б. Кравченка. – К. : «Кондор», 2002. – 302 с.
4. Кір'ян Т., Шаповал М., Вітер В. Світовий досвід застосування соціальних стандартів. Соціальний захист. 2003. № 7. С. 66–73.
5. Горин В. П. Сутність соціальної безпеки: фінансові та організаційно-правові аспекти. Світ фінансів. 4 (13), грудень 2007
URL:http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/10866/3/%D0%A1%D0%B2%D1%96%D1%82_%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%96%D0%B2_2007.pdf
6. Марченко О. С. Економічна безпека підприємства : навч. Посібник. Харків: Право, 2022. 246 с

*Кіров Богдан Сергійович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри загальної економічної теорії та економічної політики,
Одеський національний економічний університет*

РОЛЬ БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

У сучасному світі державний борг став невід'ємною частиною економічного ландшафту більшості країн. Боргові зобов'язання виникають внаслідок потреби у фінансових ресурсах для реалізації різних проектів, забезпечення соціальних програм та стабілізації економіки в умовах криз. Однак надмірне накопичення боргів може призвести до серйозних економічних проблем, таких як зростання вартості запозичень, зниження кредитного рейтингу, дефолту та економічного спаду [1].

У цьому контексті важливою складовою економічної політики кожної держави є оцінка боргової безпеки. Вона передбачає аналіз рівня боргового навантаження, спроможності країни обслуговувати свої зобов'язання та виявлення потенційних ризиків. Ефективне управління державним боргом дозволяє зберегти фінансову стабільність, забезпечити економічне зростання та підвищити довіру до країни на міжнародних ринках.

1. Відношення державного боргу до ВВП:

– Цей показник відображає розмір державного боргу в процентному відношенні до валового внутрішнього продукту країни. Він дозволяє оцінити, наскільки велике боргове навантаження у порівнянні з економічною потужністю країни.

– Наприклад, зазвичай вважається, що рівень боргу до ВВП, що перевищує 60%, є сигналом про можливі проблеми з обслуговуванням боргу. Це критичний рівень, перевищення якого може призвести до зростання вартості запозичень, зниження кредитного рейтингу та загального економічного дисбалансу.

2. Відношення дефіциту бюджету до ВВП:

– Цей індикатор показує, наскільки бюджетний дефіцит впливає на економіку країни. Високий рівень дефіциту може свідчити про те, що країна змушена запозичувати значні кошти для покриття своїх витрат.

– Для підтримання боргової безпеки важливо, щоб дефіцит бюджету не перевищував 3% від ВВП. Перевищення цього рівня може свідчити про неефективне управління бюджетними ресурсами та необхідність перегляду бюджетної політики [2].

3. Відношення обслуговування боргу до доходів бюджету:

– Цей показник показує частку доходів бюджету, яка спрямовується на обслуговування боргу (виплати відсотків та погашення основної суми

боргу). Якщо ця частка перевищує певний рівень, це може свідчити про ризики для фінансової стабільності країни.

– Як правило, цей показник не повинен перевищувати 15-20% доходів бюджету. Висока частка витрат на обслуговування боргу може призвести до обмеження фінансування інших важливих сфер, таких як охорона здоров'я, освіта та інфраструктура.

4. Відношення зовнішнього боргу до експорту:

– Цей індикатор відображає спроможність країни обслуговувати зовнішній борг за рахунок доходів від експорту. Високий рівень зовнішнього боргу відносно експорту може свідчити про можливі проблеми з обслуговуванням зовнішніх зобов'язань.

– Для забезпечення боргової безпеки, цей показник не повинен перевищувати 150%. Якщо зовнішній борг значно перевищує доходи від експорту, це може створити ризики для валютного курсу та фінансової стабільності країни.

5. Середньозважений термін погашення боргу:

– Цей індикатор відображає середній термін, на який розраховані боргові зобов'язання країни. Чим більший термін погашення боргу, тим меншою є тягар на бюджет у короткостроковій перспективі.

– Оптимальною вважається структура боргу, де значна частина зобов'язань має довгостроковий характер. Це дозволяє уникнути необхідності частого рефінансування та знижує ризики для бюджету [3].

Крім основних показників, існує ряд додаткових індикаторів, які можуть використовуватися для більш детальної оцінки боргової безпеки.

Індикатор відношення боргових зобов'язань до резервів країни показує, наскільки держава здатна покрити свої боргові зобов'язання за рахунок міжнародних резервів. Високий рівень резервів свідчить про більшу боргову безпеку, оскільки резерви слугують своєрідним буфером, який може бути використаний для погашення боргу у випадку надзвичайних обставин або економічної кризи.

Структура боргу за типами кредиторів, зокрема розподіл між внутрішнім та зовнішнім боргом, також є важливим фактором для оцінки боргової безпеки. Важливо оцінювати, який відсоток боргу належить внутрішнім та зовнішнім кредиторам. Зовнішній борг зазвичай вважається більш ризикованим через можливість впливу зовнішніх факторів, таких як зміни на світових ринках та валютні коливання. Внутрішній борг, навпаки, менш залежить від цих зовнішніх змін, що робить його менш ризикованим з точки зору національної економіки [4].

Відсоткові ставки за борговими зобов'язаннями є ще одним важливим аспектом. Високі відсоткові ставки збільшують витрати на обслуговування боргу і можуть створити додаткові фінансові ризики для країни. Низькі відсоткові ставки, навпаки, дозволяють зменшити витрати на обслуговування боргу та забезпечують більш сприятливі умови для економічного зростання.

Таким чином, контроль за відсотковими ставками та структура боргу є критично важливими елементами для забезпечення боргової безпеки держави.

Оцінка боргової безпеки передбачає не лише аналіз поточних значень індикаторів, але й вивчення їх динаміки протягом часу. Це дозволяє виявити тенденції та можливі загрози, що виникають у зв'язку зі змінами економічної ситуації. Наприклад, зростання відношення боргу до ВВП може свідчити про необхідність вжиття заходів для зниження боргового навантаження.

Міжнародні фінансові організації, такі як Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий банк, надають рекомендації щодо оцінки боргової безпеки та управління державним боргом. Вони розробляють стандарти та методики, що дозволяють країнам проводити оцінку боргової безпеки на основі єдиних підходів. Використання таких стандартів дозволяє забезпечити порівнянність результатів оцінки та обмін досвідом між країнами.

Ефективне управління державним боргом сприяє збереженню фінансової стабільності, підвищенню довіри до країни на міжнародних ринках та забезпеченню економічного зростання. Це вимагає ретельного моніторингу боргових показників, своєчасного виявлення ризиків та розробки відповідних стратегій для їх мінімізації. Збалансована та відповідальна політика управління боргом дозволяє країні зберегти економічну стійкість і забезпечити добробут своїх громадян.

Список використаних джерел

1. Ситник Н., Шутко А. Стан боргової безпеки України в умовах економічної та політичної нестабільності. *Молодий вчений*, 2022. №4 (104). С. 105-109.
2. Фоміних М. В., Парфенюк А. С. Оцінка рівня боргової безпеки України та напрями її зміцнення. *Національний університет «Острозька академія». Серія «Економіка»*. Острог: НаУОА, 2021. № 21(49). С. 109–113.
3. Галайко Н. В. Розрахунок узагальнюючого показника рівня боргової безпеки України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія Економічна*, 2023. №1. С. 3–10.
4. Дем'янчук О. І., Дзюрах Ю. М., Лещенко Д. Л. Оцінка рівня фінансової безпеки України. *Національний університет «Острозька академія». Серія «Економіка»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2024. № 32(60). С. 75–80.

*Кир'язова Тетяна Олександрівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів,
Одеський національний економічний університет*

ДЕМОГРАФІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

До початку повномасштабного вторгнення рф 24 лютого 2022 року Україна вже стикалася з серйозними демографічними викликами. Однак війна значно загострила ці проблеми та створила нові негативні фактори, що суттєво погіршують демографічну картину країни. Згідно з оцінками Ради Європейського Союзу, військові дії можуть призвести до скорочення населення України до 33%, в залежності від тривалості конфлікту [1].

Визначимо ключові прояви негативних демографічних тенденцій:

1. Україна зазнає стрімкого зменшення кількості населення. Це відбувається через такі фактори, як природне скорочення (смертність перевищує народжуваність), втрати серед військових і цивільних внаслідок бойових дій, трудову міграцію, анексію Криму та частин Донецької і Луганської областей.

2. Проблема підвищеної смертності серед працездатного населення, особливо чоловіків. У 2020 році середня тривалість життя в країні складала 71,3 року, що є найнижчим показником у Європі. До початку повномасштабної війни тривалість життя чоловіків в середньому складала 66,4 роки, жінок 76,2 роки. Збройна агресія рф значно погіршила ці показники. За експертними оцінками, у 2023 році очікувана тривалість життя скоротилася з 66,4 до 57,3 років для чоловіків та з 76,2 до 70,9 років для жінок [2].

3. Україна стикається з проблемою низької народжуваності. Динаміка сумарного коефіцієнта народжуваності (кількість дітей на одну жінку) показує негативну тенденцію: 2012 рік – 1,5, 2020 рік 1,2 (до початку пандемії COVID-19) – 1,2, після початку збройної агресії рф коефіцієнт знизився до 1,0.

4. Проблема старіння населення, що має такі демографічні наслідки як зниження частки молоді, зменшення кількості жінок репродуктивного віку в майбутньому, зростання частки людей похилого віку. Частка осіб у віці 60 років і старше у 2021 році дорівнювала 24,8% населення. За прогнозами до 2035 року кожен п'ятий українець буде старше 65 років.

5. Погіршення здоров'я населення, у тому числі стрімке зростання чисельності осіб з інвалідністю, число яких у 2023 році перевищило 3 мільйони. Проблеми з доступом до медичної допомоги, психологічні та фізичні стресори, необхідність профілактики захворювань та комплексної реабілітації створюють додаткове навантаження на систему охорони здоров'я та соціального захисту, вимагаючи значних ресурсів для забезпечення належної якості життя громадян в сучасних умовах.

6. Масштабна вимушена міграція українців за кордон стала одним із найзначніших наслідків війни. За даними ООН загальна кількість осіб, що виїхали за кордон на кінець 2023 року склала 6,3 млн. Понад 4,3 млн. українців мали статус тимчасового захисту в країнах Європейського Союзу. На кінець квітня 2024 року на 1 тисячу населення Євросоюзу припадало 9,4 біженця з України.

7. Внутрішнє переміщення населення. На початок 2024 року загальна чисельність внутрішньо переміщених осіб (ВПО) сягає 6,5 млн., з них офіційно зареєстровано 4,9 млн. осіб. Основними проблемами ВПО є відсутність власного житла, втрата роботи, зниження рівня народжуваності серед ВПО, стрес та погіршення здоров'я.

8. Одним з найбільш тривожних аспектів російської агресії є незаконне примусове переміщення українських громадян, у тому числі дітей, *до рф і тимчасово окупованих територій*.

Для розв'язання демографічних, соціальних і гуманітарних проблем Міністерством соціальної політики України розроблено Стратегію демографічного розвитку України на період до 2040 року. Стратегічні цілі та завдання політики включають:

- Створення умов для підвищення народжуваності, підтримка сім'ї.
- Зниження рівня передчасної смертності.
- Забезпечення міграційного приросту населення.
- Забезпечення оптимального розміщення населення на території України.
- Адаптація соціуму до демографічного старіння та формування умов для активного довголіття.
- Подолання негативних демографічних тенденцій завдяки розвитку можливостей для якісного життя в Україні. Україна – країна, в якій хочеться жити [2].

Ключовими чинниками покращення демографічної ситуації та відтворення населення мають стати завершення воєнних дій, наявність індивідуального житла та підвищення якості умов життя, зменшення масштабів безробіття та розвиток ринку праці, моніторинг ВПО, тому як кількість населення територіальних громад впливає на розвиток інфраструктури, безпека не лише фізична, а й емоційна. Безпека під час воєнного стану не обмежується лише воєнними аспектами, а також включає й соціальні питання.

Соціальна безпека визначає стан/ступінь захищеності соціально-економічних інтересів людини, її прав, свобод та цінностей. Рівень та якість життя (матеріальний рівень, соціальні складові), а також можливість здобуття якісної освіти і відсутність загроз здоров'ю та життю людини є ключовими критеріями, що характеризують безпеку особистості.

Фінансова стабільність для багатьох українців стала серйозним викликом в сучасних умовах. Світовий банк надає тривожні дані щодо стрімкого зростання рівня бідності в Україні. Протягом 2022 року рівень бідності

катастрофічно зріс з 5,5 % до 24%, тобто кожний четвертий українець опинився за межею бідності. За інформацією Світового банку межа бідності встановлена на рівні 5,5 доларів США на день на людину. В українській валюті це становить приблизно 222 гривні на день, близько 6800 гривень на місяць.

Для забезпечення соціальної безпеки необхідно впровадити комплекс заходів, орієнтованих на відновлення та захист інтересів громадян. Пріоритетними цілями соціальної безпеки в умовах воєнного стану мають бути зменшення рівня бідності, надання належного соціального захисту, матеріальної допомоги населенню, особливо уразливим верствам населення та ВПО, допомоги з безробіття, забезпечення відновлення ринку праці, забезпечення психологічної підтримки, вчасної медичної допомоги та інших, гарантованих державою послуг.

Список використаних джерел

1. Національний інститут стратегічних досліджень. Соціально-демографічна ситуація в Україні: шляхи подолання наслідків війни. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/sotsialno-demohrafichna-sytuatsiya-v-ukrayini-shlyakhy-podolannya__ (дата звернення 20.06.2024).

2. Міністерство соціальної політики України. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/870/> (дата звернення 20.06.2024).

3. Демографія. Скільки-скільки. URL: <https://skilky-skilky.info/chastka-cholovikiv-sered-ukrainskykh-bizhentsiv-v-yes-zrosla-do-22/#:~:text> (дата звернення 20.06.2024).

*Коцюрубенко Ганна Миколаївна,
к.е.н., доцент, докторант кафедри фінансів
Одеський національний економічний університет*

РОЛЬ НАСЕЛЕННЯ У ФОРМУВАННІ ФІНАНСОВИХ ОСНОВ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Відповідно до визначення, яке наведено у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, соціальна безпека визначається як – «стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни» [1]. Формування умов для забезпечення соціальної безпеки є безпосередньо залежним від тих фінансових можливостей, якими володіє держава, адже забезпечення рівня життя відбувається через певні механізми бюджетного фінансування. Мова йде не лише про соціальне забезпечення, яке, безумовно, виступає вагомою складовою умов формування соціальної безпеки. Якісний рівень життя населення та сприятливі умови розвитку людського капіталу не можуть мати сталих тенденцій без належного розвитку системи функцій держави, забезпечення ефективного та дієвого виконання яких неможливо без достатньої фінансової бази та виваженого врегулювання інтересів усіх учасників з метою досягнення тих цілей розвитку, які були обрані в державі.

Отже, населення, як носій та власник людського капіталу, є безпосереднім кінцевим бенефіціаром, що має змогу оцінити рівень забезпечення соціальної безпеки у державі. Проте, як учасник фінансових відносин в країні з ринковою економікою, населення безпосередньо включено в процес забезпечення фінансової основи формування умов соціальної безпеки у тих пропорціях, які відповідають доктрині побудови соціальної держави у кожному конкретному випадку.

Для української практики господарювання та забезпечення умов соціальної безпеки як вагомої складової соціального розвитку, досить істотним стресовим фактором стало розгортання військових дій та, пов'язані з цим, руйнівні негативні наслідки для більшої частини території України, а також, безпосередньо, згубний вплив на населення та погіршення можливостей для розвитку людського капіталу.

Соціальна складова видатків бюджетної системи України завжди займала значну питому вагу у структурі державних видатків, тим більше кризові процеси 2020-2021 років, обумовлені пандемією ковід, значно підвищили необхідність фінансової підтримки сфери охорони здоров'я. Проте, активізація військових дій вплинула на необхідність перебудови структури видатків бюджетної системи в сторону підсилення обороноздатності країни. І хоча цей напрям є безпосередньо важливим для захисту державності, як однієї із основ

для повноцінного розвитку людського капіталу, однак, такий процес обумовлює зменшення можливостей для фінансування основних, для соціального розвитку, галузей – освіта, охорона здоров'я, культура тощо.

Таблиця 1

Структура видатків Зведеного бюджету України, 2020-2023, %
[складено на основі даних 2]

Напрями витрат Зведеного бюджету України	2020	2021	2022	2023
Загальнодержавні функції	12,8	13,7	8,2	7,9
Оборона	7,6	6,9	37,6	47,2
Громадський порядок, безпека, судова влада	10,0	9,6	14,9	13,3
Економічна діяльність	16,5	15,9	5,1	5,6
Охорона навколишнього середовища	0,6	0,6	0,2	0,1
Житлово-комунальне господарство	2,0	3,1	1,4	1,6
Соціальний розвиток	50,6	50,3	32,7	24,3

Необхідність постійного моніторингу стану забезпечення соціального розвитку обумовлена також роллю населення як суб'єкта сплати податків, що, у свою чергу, визначає можливості держави вести опір, і у цілому здійснювати фінансування виконання своїх функцій. Потенціал населення щодо здійснення витрат і формування платоспроможного попиту в країні також зазнають суттєвого негативного впливу, що актуалізує важливість включення питань соціальної безпеки у порядок денний поряд з важливістю фінансування протидії військовій агресії та відстоювання території.

Зменшення потенційних можливостей держави фінансувати умови формування соціальної безпеки відповідно до сталих звичних систем соціального розвитку та попереднього досвіду, визначають важливість перебудови системи забезпечення розвитку людського капіталу з активізацією ролі населення у цих процесах через включення фінансових інструментів стимулювання, таких як податкові знижки та канікули, державні цінні папери та пенсійні програми лояльності тощо. Такі кроки сприятимуть формуванню передумов для розвитку людського капіталу та підсилення соціальної безпеки з мінімізацією фінансової участі держави, що є вкрай важливим на етапі обмеженості ресурсів та необхідності відбудови економіки у повоєнний період.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення: 19.06.2024)
2. Міністерство фінансів України Веб сайт. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582 (дата звернення: 19.06.2024).

*Магомедова Аліна Магомедівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

*Кравченко Тетяна Василівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ЗАЛУЧЕННЯ ГРАНТІВ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У періоді воєнного стану українським підприємствам доводиться працювати в надзвичайно складних умовах. Третій рік триває військова агресія, яка надзвичайно негативно позначається на всіх сферах життя в Україні, зокрема і на економічному розвитку. Разом з тим, в такі складні часи з'являються нові можливості для українського бізнесу. Однією із таких є залучення грантових коштів на створення підприємства або розвиток вже існуючої підприємницької діяльності. Зокрема, важливо акцентувати, що з часів незалежності, саме в останні два роки в Україні спостерігається надзвичайно великий та різноманітний каталог грантової підтримки. Ця підтримка надається як урядовими, так і неурядовими організаціями. Також грантову підтримку забезпечують як представники українських грантодавців, так й іноземних. В період дефіциту та обмеження певних видів ресурсів, зокрема енергоносіїв, також варто підкреслити значимість та важливість грантової підтримки бізнесу. Але найважливішою, на наш погляд, вона є в умовах обмеження кадрових ресурсів, що призвело до «кадрового голоду», який стає тотальною проблемою для більшості українських підприємств. «Кадровий голод» є однією з причин, яка ставить під загрозу соціальну безпеку підприємства та руйнує ефективні взаємовідносини на рівні підприємство-працівник. Залучення грантів може бути тим інструментом, який дозволить попередити або, принаймні, частково вирішити проблему «кадрового голоду». Це можливо за рахунок умов грантодаця: надаючи фінансування, він висуває певні вимоги, і дуже часто ці вимоги передбачають створення нових робочих місць з певною вимогою щодо рівня оплати праці. Також значна частка грантодавців надають підприємницьке фінансування за умови залучення саме внутрішньо переміщених осіб або інших вразливих категорій населення до господарської діяльності підприємств. Крім того, грантодавці, крім прямих фінансових інвестицій у створення або розвиток підприємства, можуть надавати фінансові ресурси для навчання та підвищення кваліфікації працівників. Працівники самостійно можуть залучати такі кошти або ж підприємства, дотримавшись умов грантодавців, отримують такі кошти і інвестують в людський капітал.

Сьогодні в Україні найпопулярнішою та найдоступнішою грантовою програмою є проєкт «Робота», який передбачає надання фінансування за шістьма окремими напрямками: програма мікрогрантів для розвитку підприємницької діяльності або для її створення; програма грантів для переробних підприємств; для створення або розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства з метою висадки та облаштування саду; для розвитку тепличного господарства, а також два напрями щодо розвитку підприємницької діяльності в ІТ, які знаходяться на стадії розробки.

3 липня 2022 р. завдяки реалізації грантової програми «Робота» понад 18 тис. підприємців з різних регіонів України отримали фінансування для створення або розширення бізнесу. Загалом у розвиток підприємництва шляхом грантового фінансування було інвестовано близько 8,5 млрд грн. За державної підтримки створено нові підприємства, функціонуючі отримали можливості для зростання, збільшення обсягів виробництва, виходу на нові ринки збуту продукції [1]. Але найголовніше, – створено понад 55 тис. нових робочих місць в різних галузях економіки.

Таким чином, ми бачимо що грантова підтримка є реальним сучасним інструментом, який дозволяє вирішити не лише фінансові, виробничі та інші проблеми, які пов'язані з реалізацією різних бізнес-процесів на підприємстві, але й дозволяє запобігти або нейтралізувати проблему соціальної безпеки підприємства шляхом створення нових робочих місць та розвитку партнерських відносин на рівні підприємство-працівник.

Список використаних джерел

1. Два роки «Робота»: Держава інвестувала 8,5 млрд грн в розвиток малого й середнього бізнесу через гранти. Взято 26 червня 2024. <https://ck-oda.gov.ua/novyny-cherkaskoyi-oblasti/dva-roki-yerobota-derzhava-investovala-85-mlrd-grn-v-rozvitok-malogo-j-serednogo-biznesu-cherez-granti/>
2. Дія (б. д.). «Робота». Взято 26 червня 2024 р. <https://erobota.diiia.gov.ua/>
3. Магомедова А. М. (2023). Грантова програма «Робота» як сучасне джерело фінансування підприємницької діяльності в Україні. Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка», 2(223),93–100.

Медведкова Наталія Сергіївна,
*кандидат економічних наук, доцент,
викладач University of Westminster,
Westminster Business School (Великобританія)*

КРИТЕРІЇ ESG У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Під час війни сталий розвиток набув особливого значення з точки зору відновлення України та поступово став ключовим компонентом для виживання та процвітання бізнесу, особливо у співпраці з міжнародними інституціями.

Зруйновані українські міста потрібно відбудувувати, а для цього потрібне фінансування, в тому числі й кошти міжнародних партнерів. Але якщо стандарти ESG не будуть запроваджені, то фінансування буде ускладнено. Це вимога не лише для України, а й для всіх країн, які отримують кошти від міжнародних організацій.

Війна вимагає від підприємств забезпечення економічної стійкості, зберігаючи при цьому соціальну відповідальність і екологічні міркування. Це саме те, що враховують стандарти ESG. Гуманітарна катастрофа, спричинена вторгненням, посилює занепокоєння щодо соціальних аспектів (літера S); воєнний стан в Україні змушує підприємства переглядати та шукати нові методи управління (літера G); екологічна шкода свідчить про зростання екологічної загрози (літера E).

У цьому контексті сталий розвиток необхідно розглядати як стратегію, яка не лише сприяє підвищенню внутрішньої міцності підприємств, але й впливає на формування сталого економічного середовища в умовах війни. Тому аспекти ESG повинні бути включені в основу національних планів повоєнного відновлення.

Виявляється, що війна не відсунула питання ESG на другий план, а дала величезний поштовх до обов'язкового врахування критеріїв ESG при вирішенні питань майже кожної діяльності в кожному бізнесі та країні в цілому. Рейтинг сталого розвитку країни (CSR) надає країнам оцінку ESG на основі 40 показників, згрупованих у 15 критеріїв, де фактори навколишнього середовища складають 20%, соціальні проблеми — 30% і управління — 50% [1]. Серед джерел – такі міжнародні організації, як Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, ООН та ОЕСР.

1. Соціальний аспект. Соціальний індекс враховує дані ООН і Світового банку для розрахунку індексів тривалості життя, середнього віку, кількості років навчання, витрат на освіту та відсотка працюючого населення, щоб відобразити соціальний прогрес.

В Україні на цей індекс вплинули наступні наслідки від повномасштабної агресії РФ: загиблі та поранені військові та цивільні; зростання кількості біженців та ВПО; гуманітарні та психологічні наслідки. Згідно з даними World Economics [2], Україна займає 34 місце, а вище з кращими показниками

знаходяться Боснія і Герцеговина, Болгарія та Вірменія, а нижче з гіршими — Румунія, Молдова та Польща (табл.1).

Таблиця 1

Соціальний індекс

Країна	Місце	Соціальні фактори (індекс)	Соціальні фактори (Рейтинг А-Е)	Тривалість життя (роки)	Середній вік (роки)	Середня тривалість навчання (роки)	Витрати на освіту (%ВВП)	Працююче населення, %
Боснія і Герцеговина	31	79.8	В	75.3	41.8	10.5	0.0%	35.6%
Болгарія	32	78.7	В	71.8	44.5	11.4	4.0%	52.6%
Вірменія	33	78.5	В	72.0	34.4	11.3	2.8%	41.1%
Україна	34	77.7	В	71.6	40.8	11.1	5.4%	50.2%
Румунія	35	77.2	В	74.2	41.9	10.0	3.7%	49.5%
Молдова	36	76.8	В	68.8	36.1	11.8	6.4%	37.1%
Польща	37	76.7	В	76.5	40.9	9.0	5.2%	55.1%

Джерело: World Bank (Rule of Law), RSF (Press Freedom), Freedom House (Political Rights), Transparency International (Corruption Perceptions), 2023

2. Екологічний аспект. Екологічний індекс поєднує викиди вуглецю та метану, а також дані про якість повітря, доступ до води та середню температуру. Згідно з даними World economics [2], Україна займає 24 місце, а вище з кращими показниками знаходяться Угорщина, Іспанія та Португалія, а нижче з гіршими — Болгарія, Греція та Румунія (табл.2).

Таблиця 2

Екологічний індекс

Країни	Місце	Індекс навколишнього середовища	Викиди вуглецю	Викиди метану	Якість повітря	Доступ до води	Температура
		0-100	Індекс, 0-100	Індекс, 0-100	Індекс, 0-100	Індекс, 0-100	Індекс, 0-100
Угорщина	21	87.7	99.6	99.4	85.0	100.0	54.7
Іспанія	22	86.9	98.0	96.8	93.4	99.5	46.7
Португалія	23	86.3	99.6	99.1	96.8	94.8	41.3
Україна	24	86.0	98.2	97.4	86.3	86.8	61.2
Болгарія	25	85.5	99.6	99.4	79.8	95.4	53.5
Греція	26	85.4	99.5	99.3	84.4	98.8	44.8
Румунія	27	84.8	99.3	98.7	86.6	80.9	58.3

Джерело: World Bank (Rule of Law), RSF (Press Freedom), Freedom House (Political Rights), Transparency International (Corruption Perceptions), 2023

Тут доцільно зазначити про загрозливі наслідки війни на навколишнє середовище. Згідно зі звітом Ініціативи з обліку парникових газів під час війни

(IGGAW), шкода клімату від двох років війни в Україні перевищує річні викиди парникових газів у 175 країнах. Одна третина викидів у воєнний час походить безпосередньо від військових дій; інша третина спричинена великою кількістю сталі та бетону, необхідних для відновлення пошкоджених і зруйнованих будівель і споруд; остання третина спричинена пожежами та ударами по енергетичній інфраструктурі [3].

3. Управлінський аспект. *Індекс управління* об'єднує дані щодо верховенства закону, свободи преси, політичних прав та сприйняття корупції. Згідно з даними World economics [2], Україна займає 24 місце, а вище з кращими показниками знаходяться Вірменія, Грузія та Албанія, а нижче з гіршими — Сербія, Боснія та Герцеговина (табл.3).

Таблиця 3

Індекс управління

Країна	Місце	Індекс Управління	Рейтинг	Верховенство закону	Свобода преси	Політичні права	Сприйняття корупції
		(0-100 Index)	Управління (А-Е)	(0-100 Index)	(0-100 Index)	(0-100 Index)	(0-100 Index)
Вірменія	33	58.3	В	48.8	72.8	60.5	52.2
Грузія	34	56.3	В	57.0	47.9	58.1	58.9
Албанія	35	52.6	С	48.9	49.3	72.1	41.1
Україна	36	49.7	С	30.11	63.9	67.4	40.0
Сербія	37	48.9	С	50.1	49.8	55.8	40.0
Боснія і Герцеговина	38	47.5	С	45.5	55.6	51.2	38.9

Джерело: World Bank (Rule of Law), RSF (Press Freedom), Freedom House (Political Rights), Transparency International (Corruption Perceptions), 2023

Оцінюючи *Індекс управління* доцільно розглянути інші міжнародні індекси, які можуть його пояснити. Так, згідно з *Індексом інновацій*, який рейтингує 132 економіки світу, Україна у 2023 р. піднялася на дві сходинки і посідає 55-те місце.

Індекс сприйняття корупції рейтингує 180 економік світу. Україна отримала 36 зі 100 балів за 2023 р., додавши 3 бали, та посідає 104 місце. На думку експертів Transparency International Ukraine, на це вплинули наступні події: ухвалення та реалізація Антикорупційної стратегії та Державної антикорупційної програми; активізація затримань і розслідувань у корупційних справах; проведення більшості закупівель у Prozorro.

Разом з тим, за *Індексом демократії* (рейтингує 167 країн за десятибальною шкалою) Україна зайняла 91 сходинку з показником у 5.1 п. (проти 5.4 п. у 2022 р.), що свідчить про те, що війна в Україні послаблює демократичні інститути.

Сталий розвиток є довгостроковим трендом, і його реалізація потребує вивчення іноземного досвіду, щоб забезпечити чіткий шлях для впровадження стійких практик. Для українського бізнесу, який активно працює з

міжнародними донорами та інвесторами для відновлення України, впровадження стандартів ESG у свою діяльність є обов'язковим. Крім того, доцільно використовувати досвід і практику тих міжнародних партнерів, які готові підтримати Україну у війні, що вкрай необхідно для подальшої відбудови України.

Список використаних джерел

1. Country Sustainability Ranking. URL: <https://www.robeco.com/en-uk/glossary/sustainable-investing/country-sustainability-ranking>
2. World economics. URL: <https://www.worldeconomics.com/Country-Reviews/Ukraine/?Section=ESGurl>
3. Climate damage caused by russia's war in Ukraine. URL: <https://en.ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2024/06/Climate-Damage-Caused-by-War-24-months-EN.pdf>

*Микитюк Оксана Петрівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВИХ МЕХАНІЗМІВ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ²

Соціальна система для забезпечення своєї життєдіяльності та самозбереження виконує ключову функцію – функцію безпеки, яка полягає в здійсненні діяльності в сфері безпеки. Цю діяльність можна назвати безпековою діяльністю системи або суб'єктів безпеки.

Безпекова діяльність являє собою форму активної взаємодії суб'єктів господарювання з безпековою реальністю, що включає проведення відповідних змін на основі засвоєння та розвитку безпекової культури. Це діяльність, спрямована на протидію загрозам з метою захисту корпоративних інтересів, збереження цілісності процесів чи системи та сприяння їхньому розвитку на основі безпекової культури.

За своєю сутністю безпекова діяльність має комплексний характер, що дозволяє містити інформацією оперативного та аналітичного характеру щодо загроз, на основі якої можливо їх попереджувати або ліквідувати, а після реалізації загрози – відновлювати втрати та цілісність процесів чи об'єктів. Таким чином, безпекова діяльність структурно включає три основні механізми:

- а) інформаційно-оперативні;
- б) попереджувально-профілактичні;
- в) ліквідаційно-відновлювальні.

На практиці кожен з механізмів безпекової діяльності суб'єкта господарювання реалізується через низку конкретних функцій безпеки, які включають відповідні методи і засоби.

Наприклад, для реалізації інформаційно-оперативного механізму безпекової діяльності з метою отримання інформації про можливі втрати та крадіжки на підприємстві, можуть використовуватися детективні чи охоронні заходи із застосуванням методу відеоспостереження. Для цього необхідно встановити відеокамери у відповідних місцях. Крім того, слід дотримуватися основних принципів безпеки: своєчасності, правомірності та поєднання гласності й конфіденційності.

Взаємозв'язок між різними видами безпекових механізмів, що реалізує організація, демонструє та сприяє розумінню технологій практичної безпекової діяльності. Потрібно також усвідомлювати, що для реалізації кожного

² Тези підготовлено в межах виконання проекту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» № 2021.01/0239.

безпекового механізму на практиці використовуються комплекс відповідних видових функцій, методів та засобів. Їхня кількість залежить від типу загрози та об'єкту, який вони мають захищати [1].

Застосування аналітичних та пошукових технологій дозволяє ТОП менеджменту організації та її власникам, як основним стейкхолдерам соціальної системи отримувати своєчасну інформацію про потенційні або реальні стратегічні загрози зовнішнього середовища, такі як дії конкурентів або зміни в законодавстві, можливі військові дії чи поширення хімічної небезпеки тощо. Також можуть виявлятися внутрішні загрози, такі як фізичний знос обладнання або погіршення кваліфікації працівників, погіршення стану здоров'я працівників або їх психо-фізичного стану внаслідок тривалих військових тривог тощо.

Дослідницька діяльність забезпечує інформацію про потенційні або реальні протиправні загрози як зовнішнього середовища і ринку (наприклад, підробка продукції, нечесна реклама, корпоративні захоплення), так і всередині організації (наприклад, злочинні плани щодо виведення капіталу або підтримка осіб у корпоративних захопленнях). Використання технологій детективної діяльності полегшує документування протиправних дій і підвищує ефективність співпраці з правоохоронними органами.

Попереджувально-профілактичні механізми безпекової діяльності включають різні види діяльності, методи та засоби, пов'язані з розробкою та дотриманням законів, підзаконних актів у сфері безпеки, нормативів та інших управлінських рішень. Це включає режимні заходи, регламентацію та мотивацію поведінки працівників підприємства [2].

Запобігання втратам є ключовим завданням системи економічної безпеки підприємства, оскільки це сприятиме уникненню загрози банкрутства організації. У плані економічної ефективності запобігання загрозам є більш вигідним, оскільки співвідношення витрат, витрачених перед настанням негативної події, до збитків для підприємства та витрат на ліквідацію наслідків загрози та відновлення активів, становить 1/15.

Для реалізації попереджувально-профілактичних механізмів безпекової діяльності необхідно виконувати ряд видових функцій безпеки та управління, які впливають на її ефективність. Основний зміст цих механізмів полягає у створенні нормативно-правового базису та мотиваційних умов для забезпечення економічної безпеки.

З урахуванням наявності цих умов попереджувально-профілактичні механізми виконують роль «фільтра», який перешкоджає утворенню сприятливого середовища для виникнення загроз або послаблення їх впливу та мінімізації негативних наслідків. У реальній практиці система безпеки організації може мати різні рівні якості «фільтрів», що може спричинити реалізацію загроз.

Для ліквідації загроз або мінімізації їх впливу в разі їх реалізації безпекова діяльність повинна включати ліквідаційно-відновлювальні механізми.

Ліквідаційно-відновлювальні механізми безпекової діяльності охоплюють різноманітні види безпекової діяльності та відповідні методи й засоби, які спрямовані на припинення загроз на будь-якій стадії їх виникнення, використовуючи конфіденційні та надзвичайні методи, такі як військові дії, а також на відновлення якісних і кількісних показників, зв'язків та цілісності об'єктів та діяльності [2].

Основне призначення ліквідаційно-відновлювальних механізмів полягає у створенні відповідних умов та можливостей для ліквідації загроз та відновлення завданих збитків, а також відновлення процесів та цілісності системи.

Методи безпекової діяльності впливають на самостійність і стійкість соціальної системи. Деякі методи можуть одночасно використовуватися як засоби забезпечення безпеки, наприклад, персонал, що забезпечує фізичну охорону підприємства, може застосовувати фізичну силу для затримання порушників, крім використання спеціальних засобів захисту [1].

Засоби безпеки, які можуть використовуватися суб'єктами та силами безпеки, різноманітні і включають технічні, технологічні, економічні, правові, інформаційні та організаційно-управлінські засоби. Викладення повного переліку таких засобів не можливе через їхню різноманітність.

Умови кризи та війни створюють особливі виклики для формування системи соціальної безпеки людини на підприємствах. Надання професійної підтримки та розвитку персоналу часто виявляється необхідним для забезпечення фізичної та психологічної підтримки. Керівництву підприємства слід розробляти та впроваджувати ефективні заходи безпеки на робочому місці, включаючи системи попередження небезпеки, розробку евакуаційних планів та захист від потенційних загроз.

В умовах економічних труднощів, спричинених кризовими ситуаціями та війною, важливо забезпечити стабільність заробітної плати та соціальних пільг для працівників підприємства. Введення додаткових заходів підтримки, таких як допомога по вимушеному безробіттю або фінансова підтримка в разі потреби, є важливими аспектами управління кризовими ситуаціями.

Формування системи соціальної безпеки на підприємствах в умовах кризи та війни вимагає гнучкості та швидкої адаптації. Це може включати перепланування робочих графіків, переведення на роботу з віддаленим доступом, перепідготовку працівників та допомогу у переїзді у випадку релокації підприємства. Важливо індивідуалізувати та персоналізувати систему соціальної безпеки, щоб максимально враховувати потреби кожної особистості під час кризових періодів.

Сучасна соціальна безпека людини визначається швидким розвитком технологій, змінами у суспільних цінностях, демографічними змінами та іншими факторами, що впливають на життя людей. Тому ефективне формування системи соціальної безпеки на підприємствах в умовах кризи та війни є ключовим аспектом для підтримки конкурентоспроможності підприємства на ринку.

Список використаних джерел

1. Франчук В. І. Теорія безпеки соціальних систем: підручник. Львів. ЛьвДУВС, 2016. 216 с.
2. Франчук В. І. Особливості організації системи економічної безпеки акціонерних товариств в умовах трансформаційної економіки: монографія. Львів. Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. 440 с.
3. Баженова О. В. Особливості оцінювання соціальної безпеки людини в умовах війни та повоєнного відновлення. Соціальна безпека людини в умовах війни: сутність, особливості та шляхи забезпечення: матеріали круглого столу 28-30 червня 2023 р., за заг. ред. проф. З.С. Варналія. Київ-Одеса. Знання України, 2023. С. 5-7

*Нікитенко Дмитро Валерійович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки підприємства і міжнародного бізнесу,
Національний університет водного господарства та природокористування*

*Антоненко Максим Юрійович
голова правління Громадської організації «Рівненський аграрний кластер»*

ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІЦНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Соціальна безпека людини в умовах війни зазнає значного зовнішнього впливу та потребує комплексного підходу і системних заходів її зміцнення. Оскільки під соціальною безпекою людини ми розуміємо «ступінь (рівень) захищеності життєво важливих соціально-економічних інтересів людини (особи), її прав, свобод та цінностей від внутрішніх та зовнішніх, реальних та потенційних загроз» [1, с. 19], то її зміцнення також залежить від того, де знаходиться людина. Адже пріоритетність та значущість тих чи інших складових системи соціальної безпеки людини суттєво змінюється залежно від відстані від лінії фронту: на передовій лінії та зонах активних бойових дій; тиллові регіони та безпечні зони.

Якщо в безпосередній близькості до бойових дій або місць найчастішого ураження зброєю масового ураження найбільш пріоритетним є безпека життєдіяльності людини як складова соціальної безпеки, то чим глибше в тил, тим пріоритет змінюється на користь безпеки гідного життя та безпеки соціального середовища. Саме тому державна політика щодо зміцнення соціальної безпеки людини повинна бути гнучкою і враховувати найактуальніші потреби [2].

Так, безпека життєдіяльності людини як складова її соціальної безпеки може бути реалізована у тісній взаємодії із забезпеченням воєнної безпеки. Окрім того, гостро зростає потреба у доступі до медичних послуг у зонах активних бойових дій. Забезпечення мобільними клініками та польовими госпіталями дозволить вирішити цю потребу не тільки для військових, але й для цивільних. Інформаційна безпека та контроль за інформаційним простором є надважливим, особливо в місцях, наближених до лінії зіткнення. Сама інформація та канали її розповсюдження є універсальною зброєю масового ураження населення, починаючи ще з епохи гібридної війни росії проти України. Тому постає потреба щодо моніторингу та аналізу інформаційних потоків на передовій лінії, а також запобігання дезінформації та пропаганді через місцеві медіацентри.

Одним із засобом реалізації безпеки життєдіяльності людини є переміщення осіб у відносно безпечні райони, не обмежуючи їм можливостей отримувати комплекс соціальних послуг. Тому розвиток та вдосконалення

соціальних програм, які спрямовані на допомогу внутрішньо переміщеним особам (ВПО), можуть суттєво підвищити рівень соціальної безпеки людини. Ці програми повинні включати забезпечення базових потреб: забезпечення житлом, фінансову підтримку та доступ до медичних послуг та освіти. З огляду на те, що воєнні дії та їх наслідки з часом починають впливати безпосередньо все на більшу кількість родин, то найактуальнішою стає потреба в психологічній підтримці. Вивчення досвіду психологічної підтримки і соціальної адаптації ветеранів війни в США після війни у В'єтнамі, на нашу думку, буде в нагоді з метою мінімізації соціальних конфліктів між військовими та цивільними.

Окрім безпосередньої на початковому етапі фінансової допомоги для ВПО, постає потреба в підтримці реалізації соціальної та економічної функції людини. Розвиток програм працевлаштування для переселенців, надання грантової допомоги з чітко визначеними соціальними та економічними орієнтирами від держави та міжнародних організацій та мікрокредитування для малого бізнесу та підприємців, які постраждали від війни, сприятиме досягненню гідного рівня життя.

Запровадження воєнного стану передбачає деяке обмеження певних, конституційно закріплених, прав і свобод. Разом з тим, це зовсім не означає, що є опосередкований дозвіл на їх порушення. Як для цивілізованої та демократичної країни функціонування та зміцнення механізмів захисту прав людини може сприяти підвищенню соціальної безпеки. Для повноцінного захисту прав людини необхідно створити систему моніторингу порушень прав людини, особливо у зонах конфлікту, та забезпечити надання безкоштовної юридичної допомоги постраждалим.

Отже, перспективи зміцнення соціальної безпеки людини в умовах війни залежать від комплексного підходу, що включає економічну підтримку, захист прав людини, забезпечення доступу до основних послуг, та залучення міжнародної допомоги. Впровадження цих заходів сприятиме підвищенню рівня життя та захисту громадян, навіть у складних умовах війни.

Список використаних джерел

1. Соціальна безпека людини в умовах війни : монографія. За ред. Варналія З.С. Київ: Знання України, 2023. 270 с.
2. Варналій З. С., Нікитенко Д. В., Микитюк О. П., Плешакова Н.А. Формування державної політики забезпечення соціальної безпеки людини в умовах війни. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Сер. Економічні науки. 2023. Вип. 3(103). С. 96-115. <https://visnyk.nuwm.edu.ua/index.php/econ/article/view/1319>

*Новікова Ольга Федорівна,
доктор економічних наук, професор,
заступник директора з наукової роботи
Інститут економіки промисловості НАН України*

*Панькова Оксана Володимирівна,
кандидат соціологічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник,
Інститут економіки промисловості НАН України*

УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Актуальність розв'язання проблем глобальної та національної безпеки обумовлюється загостренням загальної ситуації в світі, розгортанням воєнних конфліктів та їх руйнівними наслідками. Це активізує увагу з боку наукової спільноти до забезпечення всебічного захисту людини. Соціальна безпека людини (СБЛ) у глобальному вимірі пов'язана з цивілізаційним й соціально-економічним розвитком окремої країни та правовим підґрунтям її реалізації, умовами її забезпечення з боку держави, суспільства та самої людини.

Система забезпечення соціальної безпеки людини (СБЛ) на рівні держави втілюється на підґрунті гармонізації двох підсистем у загальній системі державного управління – 1) національної безпеки, 2) соціальної політики. Соціальна політика держави — один з напрямів діяльності з регулювання та забезпечення соціально-економічних умов життєдіяльності суспільства. Вона спрямована на забезпечення соціальної безпеки різних груп населення – перш за все малозабезпечених, уразливих, що потребують зовнішньої підтримки з боку держави та громадянського суспільства. Загрози соціальній безпеці людини трансформуються в стратегічні пріоритети щодо їх подолання у різних сферах життєдіяльності, а саме в безпековій, соціальній, економічній, екологічній, інформаційній, медичній, освітній, трудовій та інших сферах. Сьогодні питання забезпечення СБЛ, як однієї з складових національної безпеки Української держави, є головним пріоритетом державної соціальної політики.

У науковому дискурсі спостерігається зміна державоцентричного концепту національної безпеки на *людиноцентричний, гуманістичний* концепт людської безпеки (human security) – безпеки людини [1]. В межах безпекового дискурсу виокремився тренд «людської безпеки» (human security), що набуває популярності, значущості й знаменує перенос уваги від безпеки держави до безпеки людини - окремих індивідуумів та спільнот. Окремою складовою в загальній концепції «людської безпеки» (human security) виокремлюється соціальна безпека людини. В Україні ці новітні тенденції також поступово

втілюються. Так, чинна Стратегія національної безпеки України проголошує: «Безпека людини – це безпека країни» [2].

Перенос акцентів від безпеки держави до безпеки людини потребує відповідного переосмислення базової аналітичної моделі забезпечення соціальної безпеки людини. У традиційній моделі людина (або спільнота) сприймається скоріше як об'єкт впливу, соціальна безпека яких забезпечується відповідними інструментами макрорівня, а сам рівень соціальної безпеки визначається її загальним станом на національному чи регіональному рівні, і слабо залежить від самої людини. В рамках людиноцентричного підходу до забезпечення СБЛ саме вона має розглядатись як повноцінний суб'єкт власної соціальної безпеки. Інакше кажучи, забезпечення соціальної безпеки людини стає справою не тільки держави, залежить не тільки від макроінструментів відповідного забезпечення на державному, територіальному рівнях управління, а й від самої людини (мікрорівень). У такій постановці людина сама стає ключовим суб'єктом й активно дбає про забезпечення власної соціальної безпеки.

В Україні, починаючи ще з часів розгортання гібридної війни з 2014 року, пандемії COVID-19, і тим більше з початком повномасштабної збройної російської агресії проти України 24 лютого 2022 року, сутність категорії «безпека» набула нового системного та глибинного сенсу захищеності життєво важливих інтересів держави, людини та суспільства від ризиків, загроз й небезпек. Конституція України (стаття 3) визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю [3].

Під поняттям «соціальна безпека людини» автори розуміють стан захищеності соціальних інтересів людини від негативних наслідків впливу на неї зовнішніх та внутрішніх загроз національній безпеці; захищеність людини від загроз життю і здоров'ю, від порушення прав, свобод та інтересів, втрати доходу і роботи, можливості гідно жити і працювати, від впливу несприятливого соціального, екологічного та виробничого середовища.

Аналіз наукових джерел і певні напрацювання авторів [4] показують, що соціальна безпека людини формується через вплив зовнішніх та внутрішніх чинників та забезпечується завдяки безпековому середовищу, як суспільством і державою, так і самою людиною. *Внутрішні чинники безпекового середовища*, які залежать від самої людини визначають її усвідомленість щодо цінності життя, самозбереження, самозахисту та саморозвитку, її власну відповідальність за спосіб життя, здоров'я, благополуччя, а також її внесок у суспільну безпеку. В нинішніх обставинах пріоритетним для людини є збереження власного життя, життя членів своєї родини, протидіяти руйнівним наслідкам війни, адаптуватись до нових умов, зміцнити та відновити повноцінне життя в складних умовах і показати здатність до розвитку. Ця послідовність дій обумовлює формування ознак резильєнтності (стійкості) у людини. Але на цьому шляху багато перешкод.

Основними загрозами соціальній безпеці людини в умовах впливу руйнівних наслідків війни є [5, с. 262]:

- втрата життя, фізичного та ментального здоров'я людини, її рідних та близьких, зростання смертності й інвалідизації серед українського населення;
- руйнування критичної, енергетичної, житлової, соціальної, економічної тощо інфраструктури;
- посилення інформаційних загроз та провокацій, вплив кіберзагроз;
- посилення продовольчої небезпеки;
- скорочення й порушення прав, гарантій і свобод людини в умовах воєнного стану;
- втрати доходів, роботи, засобів до існування;
- поширення фізіологічної та психологічної травмованості серед населення; втрата психоемоційної стабільності;
- руйнування сімейних відносин через високий рівень зовнішньої міграції в умовах війни тощо.

В системі державного управління вироблення політики протидії, своєчасного реагування на ці загрози є підґрунтям забезпечення соціальної безпеки і людини, і суспільства, і держави. Це сприятиме забезпеченню їх стійкості, що вкрай необхідна для прискорення процесів повоєнного відновлення. Такі настанови відповідають позиції провідного українського вченого-безпекознавця З.Варналія, який обґрунтовує, що соціальна безпека людини та формування умов для набуття нею ознак резиліентності повинна знайти місце у положеннях чинної Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 892/2020) як дороговказ для внесення змін та доповнень до чинної Стратегії людського розвитку на період до 2025 року, Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України, Стратегії інформаційної безпеки України, Національної стратегії з прав людини тощо [6]. Вкрай важливо використовувати в практиці державного управління передові напрацювання вітчизняних фахівців щодо вимірювання рівня СБЛ та умов, що на неї впливають, які розробили й апробували на практиці систему індикаторів соціальної безпеки людини в умовах викликів й загроз сьогодення (складається з п'яти груп показників: рівень забезпечення життєдіяльності, рівень добробуту, рівень соціального забезпечення, рівень захисту і самозбереження та рівень освіти й саморозвитку) [7]. Одночасно державна регуляторна політика має враховувати європейські стандарти соціального розвитку. У Планах відновлення України доцільно закладати положення щодо зміцнення безпеки на усіх рівнях управління, національної стійкості, соціальної резильєнтності національної економіки, резильєнтності людини.

Стратегічні й тактичні пріоритети мають охоплювати ключові сфери життєдіяльності держави й суспільства для їх системного відновлення й стійкості, зорієнтованість на забезпечення сталого розвитку, враховувати принцип людиноцентричності; включати комплекс заходів, спрямованих на забезпечення внутрішньої та зовнішньої стабільності країни, національної економіки, соціальної сфери. Одночасно самій людині необхідно орієнтуватися на самозбереження, на безпеку життєдіяльності в нинішніх надскладних умовах, дбати про власну безпеку, здоров'я й відновлення, що в цілому

посилюватиме її резильєнтність. Реалізація системного підходу до відновлення сприятиме формуванню державного, суспільного та індивідуального імунітету до безпекових, економічних, соціальних, військових, політичних, медичних, інформаційних, екологічних викликів та загроз.

Список використаних джерел

1. Воротнюк М., Сушко О. Людська безпека як імператив сучасної епохи: переніс фокусу з держави на людину / Фонд ім. Фрідріха Еберта: представництво в Україні. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueeros/ukraine/07749.pdf>
2. Стратегія національної безпеки України. Безпека людини – Безпека країни. Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
3. Конституція України - Розділ І. Стаття 3. URL: <https://constitution.in.ua/articles/3/>
4. Панькова О.В. Напрями та механізми участі інститутів громадянського суспільства у створенні захищеного простору внутрішньо переміщених осіб в Україні / О.В. Панькова, О.Ю. Касперович // Український соціум. - 2018. - № 4. - С. 53-69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2018_4_6
5. Новікова О.Ф. Подолання загроз національній безпеці в соціально-трудовій сфері на засадах стійкості / Теорія і практика розбудови екосистеми соціальної сфери в умовах повоєнного відродження України [Електронний ресурс]: зб. тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 17–18 квітня 2024 р.). Київ: КНЕУ, 2024. С. 261-270
6. Варналій З.С. Соціальна безпека людини – найвища соціальна цінність в Україні. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-12/tezi-gch_gotove_final_08.pdf?__cf_chl_tk=JZh8xXPXO1dF3EvCoUId2DQxLWOp6a_jq3sKxgJhs.Q-1719444828-0.0.1.1-4158
7. Баженова О.В., Варналій З.С., Чеберяко О.В. Соціальна безпека людини в умовах військової агресії: індикатори та оцінювання (на прикладі України). Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління, 2023 (8). URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-8-07-02/2023-8-07-02>

*Онисенко Тетяна Сергіївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ ІНСТРУМЕНТІВ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

В умовах військової агресії та необхідності відновлення країни та економіки, формування систем соціальної безпеки сучасних українських підприємств є ключовою умовою забезпечення їх ефективного функціонування та розвитку. Соціальна безпека кожного окремого працівника являє собою важливу складову існування та «виживання» підприємства, як соціальної ланки держави, тим самим забезпечуючи повоєнне відновлення всієї економічної системи.

Відтак, для визначення новітніх інструментів побудови системи соціальної безпеки сучасних підприємств та визначення їх ефективності варто звернутися до визначення категорії «соціальна безпека людини». За словами З. Варналія, «соціальна безпека людини – це ступінь (рівень) захищеності життєво важливих соціально-економічних інтересів людини (особи), її прав, свобод і цінностей від внутрішніх і зовнішніх, реальних і потенційних загроз» [1, с. 90-91]. Відповідно, аналізуючи дане визначення, розуміємо що система соціальної безпеки підприємства – це сукупність низки факторів, які складають систему соціальних орієнтирів кожного окремого працівника. Тобто для визначення необхідних інструментів формування системи соціальної безпеки підприємства, варто визначити соціальні орієнтири та пріоритети кожного окремого працівника.

Дану тезу підтверджують дослідження сучасних українських авторів, так за словами В. Лугової «соціальна безпека суспільства та держави починається з соціальної безпеки особистості – гарантованої захищеності людини від внутрішніх і зовнішніх загроз, які можуть порушити її життєво важливі інтереси, права та свободи. Цей стан включає в себе забезпечення нормальної життєдіяльності, поліпшення матеріального добробуту та створення умов для розвитку і самореалізації» [2, с. 36].

Враховуючи військові загрози та необхідність зберегти життя кожного працівника як найвищу цінність, необхідно враховувати наступні чинники формування системи соціальної безпеки сучасного українського підприємства:

1. Економічні чинники: стабільність фінансового стану підприємства – як запоруку фінансових зобов'язань перед власними працівниками та всіма контрагентами для безперервного функціонування та розвитку підприємства; наявність ефективної системи управління фінансовими ресурсами – як гарантія майбутньої стабільності та забезпечення всіх базових потреб працівників в перспективі.

2. Організаційні чинники: рівень організаційної культури – як гарантія створення умов для саморозвитку; наявність чітко визначених процедур та інструкцій з безпеки – як гарантія фізичного захисту життя та здоров'я.

3. Соціально-психологічні чинники: наявність ефективної комунікації між керівництвом та персоналом – як гарантія створення сприятливого психологічного клімату в колективі; наявність системи соціальної підтримки працівників (страхування, медичне обслуговування, соціальні пільги).

4. Правові чинники: дотримання законодавства про працю – як гарантія відповідності нормативно-правовим актам у сфері охорони праці та соціального захисту.

Таким чином, при дотриманні сукупності зазначених чинників кожне сучасне українське підприємство зможе побудувати ефективну систему соціальної безпеки, що базуватиметься на дотриманні інтересів кожного окремого працівника.

Разом з тим, необхідно розробити систему показників (індикаторів) з допомогою яких періодично визначатиметься ефективність функціонування створеної системи (див. табл.1).

Таблиця 1

Індикатори визначення ефективності використання інструментів формування системи соціальної безпеки підприємства

Економічні чинники	Організаційні чинники	Соціально-психологічні чинники	Правові чинники
Фінансова стабільність: показник ліквідності, рентабельність, обсяг власного капіталу.	Організаційна культура: рівень задоволеності працівників, індекс корпоративної культури.	Задоволеність умовами праці: рівень плинності кадрів, індекс задоволеності працівників, кількість конфліктів, рівень взаєморозуміння.	Відповідність нормативно-правовим актам: кількість перевірок та їх результати, відсутність штрафів та санкцій.
Ефективність управління фінансами: коефіцієнт оборотності активів, рівень дебіторської заборгованості.	Процедури та інструкції з безпеки: кількість аварій та інцидентів на робочих місцях, рівень відповідності процедурам.	Соціальна підтримка: кількість працівників, що користуються соціальними пільгами, рівень задоволеності соціальними програмами.	Дотримання законодавства про працю: кількість судових справ, пов'язаних з трудовими спорами, рівень задоволеності працівників правовими умовами праці.

Джерело: сформовано автором на основі [1-3].

Таким чином, постійний моніторинг та наліз даних індикаторів ефективності допоможе не лише сформувати систему соціальної безпеки на підприємстві, а й ефективно нею управляти та якісно поліпшувати добробут всіх працівників задля ефективного відновлення загальнодержавної економічної системи.

Список використаних джерел

1. Варналій З. Соціальна безпека людини як об'єкт дослідження економічної безпекології. Економічний вісник університету. Збірник наукових праць учених та аспірантів. 2022. №50. С. 90-97. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X2022-52>.
2. Лугова В. М. Зайнятість населення як чинник забезпечення соціальної безпеки. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2024. Том 9. № 1. С. 34 – 39.
3. Andersen-Rodgers D., Crawford K.F. Human Security: Theory and Action. Rowman and Littlefield Publishers, 2022. 368 p.

Onyshchenko Svitlana,
Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Finance, Banking and Taxation

Maslii Oleksandra,
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Taxation,

Hlushko Alina,
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Taxation National
University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

STRATEGIC MONITORING OF THREATS TO HUMAN SOCIAL SECURITY

The complex effect of factors and conditions of the external and internal environment in the current situation has a destructive impact on the level of human social security. A set of negative events and processes caused by the large-scale war of the Russian Federation against Ukraine make it impossible and/or impede the functioning of the state's economic system, pose a threat to national economic interests, values, and key socio-economic priorities [1] and pose a threat to human social security. In these conditions, strategic monitoring of threats to human social security is an important tool that allows timely identification and assessment of potential and real threats to the economic security of the state, as well as development of measures to counter them.

In the face of numerous challenges and threats, a protective approach to ensuring socio-economic security, the imperative concept of which is "threat", has become a priority [2]. Solving the problem of identifying and assessing threats to human social security within the framework of strategic monitoring is possible using the indicator approach through a system of signal indicators and their characteristic values, which allows for a timely response to destabilizing factors of the external and internal environment and preventing the realization of threats.

Assessment of the actual values of social security indicators using the indicator approach allows us to identify their approach to the limits of threshold values, which signals a risk or challenge to human social security, which is the basis for the formation of priority areas of state social policy, ensuring a decent and high-quality standard of living of the population through early detection and prevention of threats.

However, the use of the indicator approach has certain drawbacks that may affect the reliability of the assessments. The formation of a list of signal indicators, taking into account the principles of systematicity, complexity, and hierarchy, is significantly complicated by the dynamism and rapid transformation of challenges and threats. At the same time, the delimitation of zones in which the actual values of indicators are based on critical constraints in order to differentiate between real and

potential threats and to supplement the set of indicators of the state's economic security with indicators reflecting the impact of global challenges [3] is rather conditional. Therefore, the full implementation of the principles of representativeness and reliability when using the indicator approach to assessing threats to human social security is a significant problem.

At the same time, economic, mathematical and statistical methods should be used to determine the characteristic values of human social security indicators along with analog, legislative and regulatory and expert assessment methods in order to take into account the functional dependencies of socio-economic phenomena and processes.

Despite the limitations and problems of using the indicator approach in strategic monitoring, its main advantage is the ability to identify the dominant factors and conditions for the emergence of threats to social security at the nanoscale at the initial stage, which is the basis of modern security-oriented management at all levels of the social hierarchy (security of the individual, society, business and the state) [4].

Thus, strategic monitoring of threats to human social security allows timely identification of threats and risks to social security, as well as development of measures to prevent and neutralize them. This contributes to creating a favorable environment for economic growth and improving living standards.

References

1. Onyshchenko S.V., Maslii O.A., Hlushko A.D., Zahorulko T.A. Challenges and threats to socio-economic security of Ukraine under martial law. *Economy and region*. 2023. №1 (88). P. 135–143.
2. Baranovsky O. I. Philosophy of security: monograph: in 2 vols. Kyiv: UBS NBU, 2014. T.1. 830 c.
3. Varnalii Z.S., Onyshchenko S.V., Maslii O.A. Threats to the economic security of Ukraine in the context of globalization and international competition. Security and competitive strategies of Ukraine's development in the global economy: a monograph / edited by A.I. Mokiya. Mokia. Zaporizhzhia-Lviv: FOP Mokshanov V.V., 2019. P. 198–251.
4. Social and Economic Security: Threats and Strengthening Targets. A monograph / Onyshchenko S., Maslii O., Hlusko A., Yanko A., Cherviak A. E-SCIECE SPACE, WARSZAWA, 2023. 203 p.

*Підвальнюк Василь Миколайович,
кандидат медичних наук,
заступник медичного директора з акушерсько-гінекологічного напрямку.
ГО «Крок на зустріч людям»*

ЗДОРОВ'Я ЖІНКИ – ДОВГОЛІТТЯ НАЦІЇ

Здоров'я жінки – це основа її безпеки, детермінанта соціальної безпеки людини. Ще 31 жовтня 2000 року Рада Безпеки ООН ухвалила Резолюцію Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», яка є однією з найбільш важливих резолюцій РБ ООН у сфері політики безпеки». Цей документ наголошує на важливій ролі жінок у запобіганні і врегулюванні конфліктів та в розбудові миру, а також закликає держави-члени забезпечити більш активну участь жінок на всіх рівнях прийняття рішень в національних, регіональних і міжнародних інститутах, у механізмах запобігання, управління та вирішення конфліктів. Резолюція стала інституційною рамкою для інтеграції жінок до безпекового сектору [1].

На прикінці 2020 року Кабінет Міністрів України прийняв рішення про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року, розроблений Мінсоцполітики України у тісній співпраці з центральними та місцевими органами виконавчої влади, міжнародними партнерами та 18 громадськими організаціями [2]. Цей План набув нової якості, орієнтованої на результат, консолідував зусилля 56-ти органів державної влади на національному та місцевому рівнях, органів місцевого самоврядування, міжнародних та громадських організацій, сфокусувавши увагу на 17-ти основних цільових групах жінок і чоловіків. Документ включає конкретні кроки, покликані створити умови для забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у подоланні конфліктів, встановленні миру, процесах відновлення, протидії безпековим викликам, системній протидії насильству за ознакою статі та насильству, пов'язаному з конфліктом.

Сьогодні в Україні у зв'язку зі збройною агресією російською федерацією проти України виникла проблема негативного впливу на цивільне населення і в великій мірі це стосується жіночого населення.

Водночас жінки залишаються більш вразливими до негативних наслідків збройної агресії. За офіційною статистикою, серед внутрішньо переміщених осіб, безробітних внутрішньо переміщених осіб, постраждалих від насильства за ознакою статі та інших вразливих груп переважну кількість становлять жінки. Згідно з відомостями, розміщеними в Єдиній інформаційній базі даних про внутрішньо переміщених осіб, станом на 1 січня 2022 р. на обліку перебували 1477114 внутрішньо переміщених осіб з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, Автономної Республіки Крим

і м. Севастополя, з яких 59 відсотків – жінки. Частка жінок серед безробітних внутрішньо переміщених осіб – 63 відсотки.

За даними звіту національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами (2019 рік), частка працевлаштованих внутрішньо переміщених жінок становила 43 відсотки, чоловіків – 58 відсотків. Жінки становили 90 відсотків респондентів, які зайняті домашньою роботою, доглядом за дітьми та іншими особами в домогосподарстві. Вимушене переміщення негативно впливає на всіх громадян, але з урахуванням проявів дискримінації та гендерних стереотипів вплив на жінок є значно більшим і проявляється в ускладнених можливостях працевлаштування, меншому рівні доходу, більшій залежності від соціальних виплат, більшому обсязі неоплачуваної домашньої роботи та відповідно звуженні можливостей участі в суспільному та політичному житті.

Після повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 р. майже третина українців були вимушені покинути свої домівки. Як зазначено у звіті Управління Верховного комісара ООН з прав людини «Вплив на права людини в Україні збройної агресії російської федерації» (за період з 24 лютого по 15 травня 2022 р.), переміщення найбільше вплинуло на жінок через зростання навантаження в частині піклування про дітей та інших членів сім'ї, які потребують догляду, дітей, людей похилого віку, осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп.

У зв'язку із збройною агресією російської федерації на сході України виокремилася така соціальна група, як жінки-ветерани. За даними Єдиного реєстру учасників антитерористичної операції/операції Об'єднаних сил, ведення якого належить до повноважень Мінветеранів України, станом на 1 квітня 2020 р. статус учасника бойових дій отримали понад 16,5 тис. жінок (4,2 відсотка загальної кількості учасників бойових дій).

Поширення на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, стало ще одним безпековим викликом. У цих умовах для вразливих груп жінок і чоловіків особливо гостро постає питання доступу до інформації, правосуддя, освіти, зайнятості, медичних та соціальних послуг, інтеграції у суспільство.

Однією з проблем є насильство за ознакою статі, в тому числі сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом. За результатами дослідження з питань насильства «Благополуччя та безпека жінок», яке у 2019 р. проведено ОБСЄ, 67 відсотків українських жінок, які постраждали від насильства, зазнавали фізичного, психологічного або сексуального насильства у віці від 15 років.

На всіх територіях України, звільнених Збройними Силами, зокрема у Херсонській, Харківській, Чернігівській, Сумській, Запорізькій, Київській, Донецькій, Луганській областях, фіксуються численні випадки вчинення військовими російської федерації сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.

Жінки та дівчата становлять більшість постраждалих, а найпоширенішою формою сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, є зґвалтування,

в тому числі групове. Управління Верховного комісара ООН з прав людини вивчає інформацію про ці випадки.

Водночас кількість звинувачень у сексуальному насильстві, пов'язаному з конфліктом, зростає, хоча все ще важко оцінити масштаби цих злочинів, оскільки постраждалі часто не бажають або не можуть давати інтерв'ю. Взаємодія суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, ускладнена, і правоохоронні органи мають обмежені можливості розслідування випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.

Відсутній дієвий механізм ідентифікації та моніторингу потенційних викликів безпеці в широкому розумінні (втручання в оборону, конфлікти, насильство, стихійні лиха, епідемії тощо) з урахуванням гендерних аспектів у розрізі національної безпеки в загальнодержавному масштабі, а також інформування населення про них.

Вагомими перешкодами для виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» є недостатність знань і навичок у виконавців Національного плану, обмеженість людських і матеріальних ресурсів, технічного забезпечення. Враховуючи, що усі негативні наслідки пов'язані з військовим часом, лягли на жіночі плечі, найважливішою задачею Міністерства охорони здоров'я України є збереження доступної та якісної медичної допомоги для жіночого населення.

За роки військового конфлікту наполовину зменшилась народжуваність, в умовах децентралізації та економічної самостійності лікувальних закладів, необачно скорочуються пологові будинки, проводиться об'єднання функцій жіночих консультацій з консультативно діагностичними центрами, та центрами первинної медико-соціальної допомоги на первинному рівні.

На вторинному рівні скорочуються гінекологічні відділення, зникають цілі школи фахівців жіночого здоров'я, в одному відділенні надається медична допомога різних напрямків, що значно обмежує гендерну рівність жінки та її право на конфедеранційну і кваліфіковану медичну допомогу.

Стаття 4 Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок передбачає вжиття тимчасових спеціальних заходів, спрямованих на пришвидшення встановлення фактичної рівності між жінками і чоловіками (ці заходи повинні бути скасовані після досягнення цілей щодо рівних можливостей і рівноправних відносин).

Під час війни, нажаль, хвороби, що передаються статевим шляхом зростають в геометричній прогресії, це призводить до втрати репродуктивної функції жінки, її інвалідизації, з одного боку, і, з іншого боку, обмеження доступності жінки в кваліфікованій медичній допомозі призведе до неможливості відновлення української нації.

Жінка берегиня роду. Збережемо жіноче здоров'я – збережемо Україну!

Список використаних джерел

1. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». <https://www.if.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-oon-1325-zhinki-mir-bezpeka>
2. Перший Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-2016-%D1%80#Text>

*Підвальнюк Майя Василівна,
кандидат медичних наук,
начальник відділу організації медичної допомоги дорослому населенню
Департаменту охорони здоров'я Одеської міської ради*

ВИКЛИКИ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ПІСЛЯВОЄННОЇ КРИЗИ В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Виклики військового часу не могли позначитися і у сфері охорони здоров'я. Сьогодні дуже важливо здійснювати моніторинг цих викликів та розробляти і реалізовувати шляхи подолання післявоєнної кризи. Так, зокрема, Кабінет Міністрів України 16 грудня 2022 року вніс зміни до розпорядження «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року» [1]. Цей План набув нової якості, орієнтованої на результат, консолідував зусилля 56-ти органів державної влади на національному та місцевому рівнях, органів місцевого самоврядування, міжнародних та громадських організацій, сфокусувавши увагу на 17-ти основних цільових групах жінок і чоловіків. Документ включає конкретні кроки, покликані створити умови для забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у подоланні конфліктів, встановленні миру, процесах відновлення, протидії безпековим викликам, системній протидії насильству за ознакою статі та насильству, пов'язаному з конфліктом.

Сфера охорони здоров'я має надважливе значення, оскільки відноситься до об'єктів критичної інфраструктури. Весь цей час медична система міста Одеси працювала в умовах повномасштабної війни, в умовах воєнного стану, в умовах повітряних тривог та ракетних атак. Заклади охорони здоров'я міста Одеси функціонували стабільно та злагоджено, зберігаючи гарантовані обсяги медичної допомоги як для містян, так і для внутрішньо переміщених осіб. Також було проведено низку заходів, спрямованих на розвиток сфери охорони здоров'я та поліпшення якості та доступності медичної допомоги в Одесі.

Попри воєнний стан, фінансування від Національної служби здоров'я України за надані медичні послуги відповідно до укладених угод із закладами охорони здоров'я надходило стабільно та вчасно, що надало можливість забезпечити стале функціонування та розвиток медичної системи. Загальний обсяг фінансування у 2023 році склав 2 042,5 млн. грн.

Також, завдяки роботі міської влади, забезпечено стабільне фінансування з міського бюджету Одеси. Станом на 01.01.2024 р. з бюджету м. Одеси витрати по галузі охорони здоров'я профінансовані на загальну суму 691,5 млн. грн. У тому числі, капітальні витрати на зміцнення матеріально-технічної бази закладів охорони здоров'я та на розвиток галузі були профінансовані у сумі 134,6 млн. грн, видатки на придбання медикаментів — 67,2 млн. грн.

Лише протягом 2023 року медичними закладами м. Одеси було надано майже 5 мільйонів медичних послуг, з яких більше 40 тисяч послуг – для внутрішньо переміщених осіб. Також проведена значна робота з поліпшення матеріально-технічної бази закладів охорони здоров'я міста Одеси.

Вперше в історії міста Одеси розпочато проведення операцій з трансплантації органів на базі міських багатопрофільних лікарень. У співпраці з Інститутом серця МОЗ України в 2023 році проведені три операції з трансплантації органів – дві в КНП «Міська клінічна лікарня № 10» ОМР та одна в КНП «Міська клінічна лікарня № 1» ОМР. Завдяки цьому важкохворі пацієнти отримали шанс на життя.

У місті Одесі належним чином організована та успішно надається медична допомога внутрішньо переміщеним особам в амбулаторних та стаціонарних умовах. Станом на 01.01.2024 р. закладами охорони здоров'я міста проконсультовано 39 187 внутрішньо переміщених осіб, пролікована в стаціонарі 8 041 особа.

Дітям з категорії внутрішньо переміщених осіб надають необхідну медичну допомогу всі дитячі міські поліклініки та КНП «Дитячий консультативно-діагностичний центр ім. акад. Б.Я. Резніка» ОМР. Станом на 01.01.2024 р. надана медична допомога 7420 дітям даної категорії, з них 178 дітей з інвалідністю. Лікарськими засобами за потребою забезпечені 119 дітей, 88 дітей зі статусом ВПО направлені на стаціонарне лікування.

Через військову агресію рф минулого року одеським медикам не лише довелося надавати медичну та психологічну допомогу на базі лікувальних закладів, а й організовувати мобільні пункти на місцях влучань російських дронів та ракет. Також працівники медзакладів Одеси виїжджали в складі мобільних бригад на деокуповані території для надання допомоги населенню.

Для забезпечення медичного огляду громадян України, придатних за станом здоров'я до військової служби, для укомплектування Збройних Сил України передбачені видатки на утримання медичних комісій у сумі 18,25 млн. грн., з яких станом на 01.01.2024 р. профінансовано 17,8 млн. грн.

Серед пріоритетних напрямків роботи Департаменту охорони здоров'я Одеської міської ради на 2024 рік можна відзначити:

- подальше впровадження медичної реформи з метою створення та забезпечення функціонування спроможної мережі закладів охорони здоров'я задля подальшого поліпшення якості та доступності медичної допомоги одеситам та гостям міста;
- розбудова системи медичної реабілітації на базі стаціонарних та амбулаторних закладів охорони здоров'я;
- розвиток психологічної допомоги в медичних закладах міста з метою реалізації Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?»;
- забезпечення доступного скринінгу онкопатології, серцево-судинних хвороб, впровадження високотехнологічних методів діагностики та лікування серцево-судинних і судинно-мозкових захворювань;

– проведення імунопрофілактики керованих інфекції та роз'яснювально-профілактичної роботи з метою забезпечення сприятливої епідемічної ситуації в місті Одесі;

– розширення умов безбар'єрності та інклюзії в медичних закладах міста Одеси, забезпечення комфортних умов перебування пацієнтів з інвалідністю в стаціонарних лікувальних закладах.

Ці та інші заходи сприятимуть не лише покращенню здоров'я населенню, а впливатимуть на зміцнення соціальної безпеки людини в умовах війни та повоєнного відновлення України [2].

Список використаних джерел

1. Перший Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН «Жінки, мир, безпека». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>

2. Соціальна безпека людини в умовах війни : монографія. За ред. Варналія З.С. Київ: Знання України, 2023. 270 с.

*Плешакова Наталія Анатоліївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

*Плешакова Олена Анатоліївна,
кандидат економічних наук, консультант Комітету Верховної Ради України
з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів*

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ³

До війни Україна була однією з найбільших країн-експортерів агропродукції, великим гравцем на світовому ринку металургії та ІТ-послуг. Проте війна кардинально змінила українську економіку та структуру державних фінансів. Після повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року країна зіткнулася з глибокими потрясіннями: захопленням частини української території, закриттям багатьох підприємств та зростанням рівня безробіття, знищенням промислових потужностей, руйнацією енергосистем, а також масштабним переселенням населення як в межах країни, так і за її межі [1].

Говорячи про соціальну безпеку вітчизняні науковці у більшості випадків розглядають її як стан гарантованої правової та інституціональної захищеності життєво важливих соціальних інтересів особи та суспільства від зовнішніх і внутрішніх ризиків [2]. Так, до загроз соціальній безпеці можуть включати: політизація силових структур держави, тенденції моральної та духовної деградації в суспільстві, зниження рівня боєздатності Збройних сил держави, міграційні процеси в країні та інші загрози.

Як ми зазначали вище, війна змінила кардинально економіку України. Зокрема, задля забезпечення своєї безпеки, у тому числі соціальної, багато українських сімей, через окупацію і бойові дії, були змушені змінити своє місце проживання в межах країни й шукати захисту в безпечніших регіонах і вимушено стати внутрішньо переміщеними особами (далі – ВПО).

За оцінками Міжнародної організації з міграції, фактична чисельність ВПО в Україні складає приблизно 3,7 млн осіб. Найбільше ВПО мешкає в Дніпропетровській (474 000 осіб, або 13% від загальної фактичної чисельності ВПО) та Харківській (451 000 осіб, 12%) областях на сході України, тоді як столиця, м. Київ (364 000 осіб, 10%), і Київська область (326 000 осіб, 9%) посідають, відповідно, третє і четверте місця за чисельністю прийнятих ВПО)[3].

За даними з відкритих джерел у Києві проживає понад 360 тис внутрішньо переміщених осіб. Найвищою залишається частка ВПО в загальній кількості

³ Тези підготовлено в межах виконання проекту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальної безпеки людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» № 2021.01/0239.

працівників, зайнятих у добувній промисловості (8,8%), готельно-ресторанна справа (5,4%), сфері фінансів (5%), тоді як найнижчою – у сфері нерухомості (0,9%), надання інших послуг (1,3%), а також у сфері транспорту (1,4% від загальної кількості зайнятих).

Також війна суттєво вплинула на вітчизняний ринок праці. Попри поступову адаптацію економіки до нових умов функціонування, в Україні зберігається високий рівень безробіття. За оцінками дослідницької агенції «Info Sapiens», у січні 2024 року показник безробіття становив 17 %. Станом на 1 січня 2024 року загальна чисельність безробітних, зареєстрованих у Державній службі зайнятості, становила 96,1 тис. осіб (серед них понад 40 % мають вищу освіту) за наявності 40,2 тис. одиниць вакансій [4].

За даними опитування роботодавців, найбільшими залишаються частки ВПО в загальній кількості працівників у Запорізькій, Харківській, Івано-Франківській областях та м. Києві (відповідно у межах від 4,2 до 5,7% від загальної кількості працівників)[5]. Нині на сервісі пошуку роботи Jooble в Києві розміщено 12 022 вакансії.

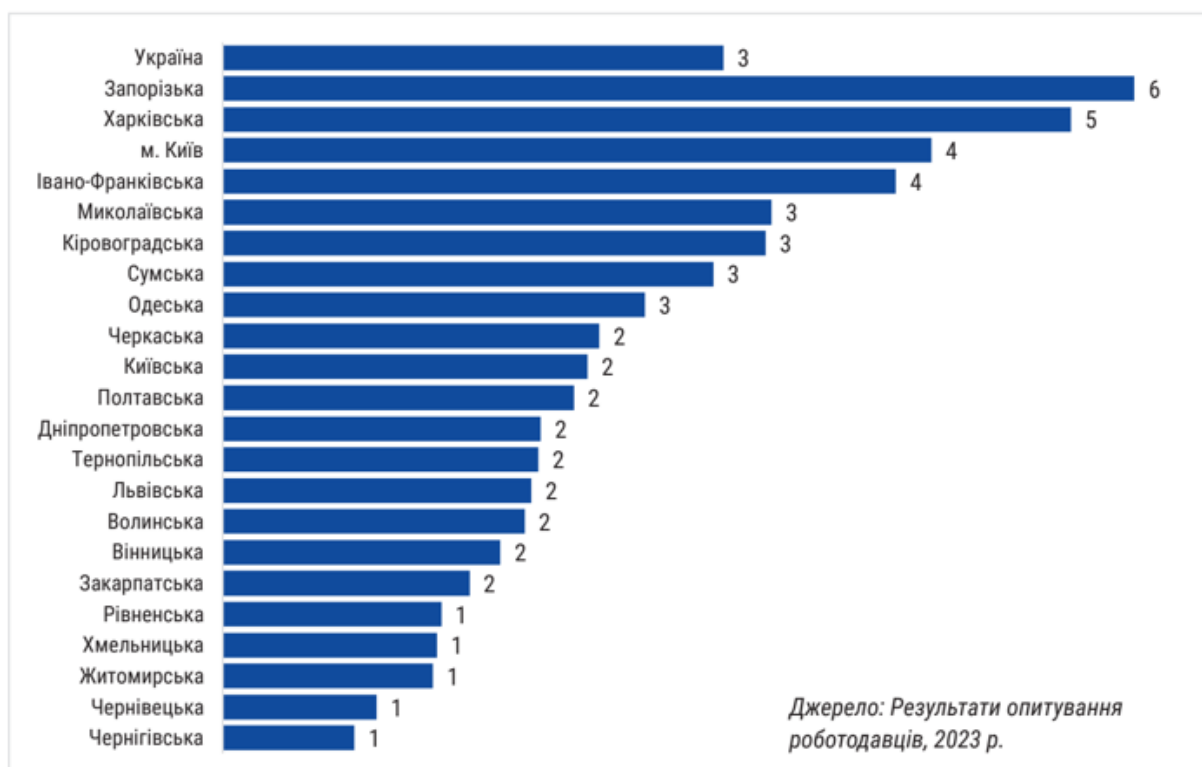

Рис. 1 Частка ВПО в загальній кількості зайнятих працівників за регіонами, %

В заходах державної політики в трудовій сфері та забезпеченні зайнятості спостерігаються поступові позитивні зрушення. Зокрема, у 2023 році було удосконалено механізм надання компенсацій роботодавцям за працевлаштування окремих категорій безробітних, а також працевлаштування безробітних на нові робочі місця в суб'єктах малого підприємництва.

За рік за компенсаційними програмами було працевлаштовано 5 тис. безробітних. У 2023 р. роботодавцям компенсовано витрати на оплату праці за працевлаштування 14 тис. ВПО.

Нині, слід констатувати, що ситуація дуже складна і забезпечення соціальної безпеки має ґрунтуватися на проведенні єдиної державної політики повоєнного відновлення в галузі заходів економічного, політичного, організаційного характеру. Зокрема, для інтеграції внутрішньо переміщених осіб у нових умовах проживання можна застосовувати: програми підготовки та перекваліфікації, надання фінансової та консультаційної підтримки для створення власного бізнесу, обмін досвідом та кращими практиками між різними областями та країнами у сфері інтеграції ВПО на ринку праці.

Список використаних джерел

1. Плешакова Н., Яфінович О. Теоретико-методологічні засади фінансової стабільності та практика її забезпечення в Україні. Фінансова система України: реалії, виклики, перспективи: монографія / за заг. ред. І.О. Лютого. Київ : ЗНУ, 2023. – С. 37-60.
2. Гошовська В. Соціальна домінанта національної безпеки. *Стратегічна панорама*. 2003. № 2. С. 97
3. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні – Р16 | квітень 2024 року. URL:https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/GPS_IDP_R16_2024_UKR.pdf
4. Яценко Л. Відновлення ринку праці в Україні в умовах війни: регіональні аспекти. Центр економічних і соціальних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-03/az_regrinki-praci_04032024.pdf
5. Судаков М., Лісогор Л. Ринок праці України 2022–2023: стан, тенденції та перспективи. URL: https://solidarityfund.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/ebrd_ukraine-lm-1.pdf

*Познанська Інна Володимирівна,
д.е.н., с.н.с, завідувачка кафедри управління персоналом і економіки праці,
Одеський національний економічний університет*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОСТІ РИНКУ ПРАЦІ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ЧАС

Одним з ключових складових соціальної безпеки на національному рівні є забезпечення зайнятості населення та суспільного розподілу праці, отже сприяння працевлаштуванню має значний вплив на стан соціальної безпеки людини. Останні тенденції розвитку ринку праці та пропаганда людиноорієнтованого підходу розвитку економіки створили підґрунтя до формування нових вимог до доступності реалізації права на працю, тобто інклюзивності ринку праці. Як відомо, ринки праці вважаються інклюзивними, коли кожна особа працездатного віку, особливо та що має певні особливості, може брати участь у якісній та оплачуваній роботі. Потреба у підвищенні інклюзивності ринку праці виникає з комплексних економічних, соціальних, демографічних та етичних причин. Це дозволяє підвищити продуктивність, знизити витрати на соціальну допомогу, забезпечити соціальну справедливість та реалізувати права людини. Інклюзивний ринок праці сприяє створенню стійкого та успішного суспільства, де кожна людина має можливість реалізувати свій потенціал.

Сприяння розвитку інклюзивним ринкам праці дозволяє людям приєднатися (або повернутися) до робочої сили і надає наступні переваги: підтримка створення робочих місць, просування соціальної економіки та інклюзивного підприємництва, а також усунення перешкод на шляху до роботи допомагають людям інтегруватися на ринку праці. Запобігання бідності серед працюючих, створення якісних робочих місць, забезпечення адекватної оплати, пільг, прав на робочому місці, належних умов праці, включаючи охорону здоров'я та безпеку, мають вирішальне значення. Підвищення кваліфікації та навичок, а також забезпечення доступу до навчання дорослих підвищують ймовірність збереження роботи та допомагають людям просуватися кар'єрними сходами [1].

Існують розбіжності у підходах сприяння працевлаштуванню економічно активного населення та осіб, що потребують соціального захисту, але саме інклюзивний ринок праці спрямований на усунення таких розбіжностей. У разі сприяння інтеграції на ринку праці та створення рівних можливостей для усіх категорій населення, завдання забезпечення зайнятості у роботі системи національної економіки, як невід'ємний елемент забезпечення національної безпеки, здатне впливати на економічне зростання та соціально-економічний розвиток держави.

Для України розвиток інклюзивного ринку праці стає особливо важливим в умовах дисбалансу пов'язаному з воєнними діями. За даними roboota.ua, ринок

праці відновлюється стрімкими темпами, а кількість вакансій сьогодні вже перевищує довоєнні показники. Однією з ключових відмінностей довоєнного ринку праці та сьогодні є ситуація з віддаленою роботою, кількість вакансій з дистанційною роботою збільшилася на 39%. При цьому, в загальній структурі вакансій ситуація змінилась не суттєво, у 2024 році збільшення відбулося лише на 3% у порівнянні з 2022 роком. Праценадлишкові характеристики ринку праці в Україні призводять до необхідності використання заходів з метою подолання дефіциту кадрів. Здебільшого роботодавці вирішують проблему нестачі кадрів шляхом перекваліфікації співробітників і перерозподілу обов'язків у колективі (53,5%), наступними, за популярністю застосування, заходом є впровадження програми для молодих фахівців (32,6%) та автоматизація процесів (23,9%). Також роботодавці використовують аутсорсинг (16%), програми для людей літнього віку (8,8%) та наймання фахівців з інших країн (3,6%). Не використовують жоден із зазначених методів 17,8% опитаних компаній, а 8,6% компаній не відчують дефіциту кадрів. [2].

Мобілізація в Україні значно ускладнила ситуацію на ринку праці щодо традиційно «чоловічих» професій. Військовий рекрутинг, крім військозобов'язаних, також включає потребу у працівниках цивільних професій, таких як водії, кухарі, психологи, бухгалтери. Крім цього, тенденції на ринку праці в бік фрилансу та віддаленої роботи посилюють дефіцит фахівців робітничих професій. Найпопулярніші категорії за вакансіями традиційно: сфера обслуговування (менеджер в щоу-рум), робочі спеціальності, продажі та закупівлі (продавець-консультант, менеджер з продажу) та інш. [3]. Більшість з цих вакансій не потребують довготривалого навчання (перекваліфікації), тому виявлення потенціалу ринку праці є першою задачею у підвищенні його інклюзивності.

Потенціал збільшення пропозиції робочої сили можна визначити за допомогою визначення профілю безробітних та економічно неактивних людей, які було створено у ЄС на прикладі 6 країн (Естонія, Литва, Румунія, Угорщина, Болгарія та Греція). Так, за даними можна виділити такі основні категорії непрацюючого населення, які відрізняються за регіональною ознакою: інвалід з попереднім досвідом роботи і без, пенсіонери (різні категорії), безробітні середнього та старшого віку, матері непрацюючі старшого віку з досвідом роботи, безробітна молодь, неактивні матері без досвіду роботи, студенти, самотні чоловіки НЕЕТ-покоління, безробітні в сільській місцевості з низьким рівнем освіти та інш. [4].

Таким чином, виявлення потенціалу ринку праці від підвищення його інклюзивності повинно містити визначення специфічних характеристик безробітних та економічно неактивних людей у відповідному регіоні. Такий підхід допоможе виявити персональні підходи до усунення дефіциту кадрів у відповідному регіоні. Для України вкрай актуальним питанням є визначення потреб та шляхів задоволення потреб ринку праці в зв'язку зі специфічними його трансформаціями у швидкому темпі. Потреби ринку праці у воєнний час дуже відрізняються поряд з мирними часами, а процес відновлення економіки

країни буде характеризуватися значним збільшенням попиту на робочу силу, який потрібно спрогнозувати та виявити шляхи його задоволення.

Список використаних джерел

1. Inclusive labour markets. Official site EU. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1134&langId=en> (дата звернення: 16.06.2024)
2. Що треба знати про український ринок праці у 2024 році? Дослідження та аналітика від robota.ua URL: <https://budni.robota.ua/career/shho-treba-znati-pro-ukrayinskiy-rinok-pratsi-u-2024-rotsi-doslidzhennya-ta-analitika-vid-robota-ua> (дата звернення: 16.06.2024)
3. Вакансії за категорією «Сили оборони» URL: <https://www.work.ua/jobs/by-company/armed-forces/?page=1> (дата звернення: 16.06.2024)
4. Portraits of Labor Market ExclusionWorld (Bank staff analysis). Official site EU. URL: www.ec.europa.eu/social (дата звернення: 16.06.2024)

Porchuk Petro Romanovych,
PhD student, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Zavolichna T.R.
PhD in Economics, Associate Professor

KEY DIRECTIONS FOR ENSURING HUMAN SOCIAL SECURITY DURING WAR TIMES

War times present obvious challenges that disrupt every aspect of life, providing severe threats to human security and well-being. The instability and destruction brought by armed conflicts create environments where basic needs such as safety, sheltering, access to food, fresh water and medical care become precarious and often inaccessible. In such circumstances, the concept of social security exceeds its traditional boundaries, encompassing a broader, more urgent manner. Ensuring social security during war involves not only the protection of individuals from physical harm but also the provision of essential services and goods that enable communities to survive and recover from the ravages of war.

Humanitarian crisis during war demands a coordinated response that integrates efforts from governments, international organizations, and local communities. The goal is to create a comprehensive safety network, that addresses immediate needs while laying the groundwork for long-term stability and resilience. This involves a multifaceted approach that includes physical safety measures, psychological support, social protection, educational continuity, legal safeguards, information security, and robust international cooperation.

The full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation has posed significant challenges across various sectors, including the social sphere, which is crucial for supporting vulnerable, underprivileged, and marginalized populations. The provision of social services is a critical component of the social security system, alongside monetary welfare assistance. These services encompass a wide range, from at-home care and various aids to help individuals overcome difficult life circumstances, to complex medical-social services that involve residential care at specialized institutions. The current conflict underscores the necessity of maintaining and adapting these essential services to ensure the well-being of affected populations.

In the early stages of the war, the Ukrainian government prioritized evacuation of vulnerable children from institutional care facilities, foster homes, and families in difficult circumstances. Initial evacuations included 166 children from a socio-psychological rehabilitation center near Kyiv and 2,274 children from the most dangerous areas in Donetsk Region. By late March, over 10,000 children, including those from institutional care, were evacuated to safer regions in Ukraine and abroad. Efforts to protect their rights and prevent illegal adoption were undertaken by the Ministry of Social Policy and the Ministry of Foreign Affairs. Additionally, 58,000 children were returned to their families, echoing measures taken during the 2020

lockdown, which had mixed outcomes. The ongoing monitoring of these children's living conditions remains a critical focus to ensure their well-being during the conflict.

At-home care services cater to individuals who are unable to care for themselves due to disability, health issues, or old age. These services provide essential support, ranging from purchasing food and cooking to assisting with personal hygiene and bill payments. Many recipients are either confined to their homes or have limited mobility, necessitating comprehensive and tailored care to meet their specific needs.

Ensuring human social security during times of war requires a comprehensive approach that includes physical protection, psychological support, social protection, access to education, legal protection, information security, and international cooperation. Only through comprehensive and coordinated actions can an adequate level of social security and support be provided to the affected population.

References

1. Social security and war in Ukraine (February 24 — April 30, 2022). <https://cedos.org.ua/en/researches/social-security-and-war-in-ukraine-february-24-april-30-2022/>
2. Social security as a human right. <http://hrlibrary.umn.edu/edumat/IHRIP/circle/modules/module11.htm>

Слатвінська Марина Олександрівна
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів
Одеський національний економічний університет

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ЯК СОЦІАЛЬНОЇ ДОМІНАНТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Проблема забезпечення соціальної безпеки є об'єктом найпильнішого вивчення у різних галузях наукового знання. Це пов'язано з тим, що соціальна безпека спрямована на захист життєво важливих інтересів людини для досягнення гідної якості життя. Однією з її складових є забезпечення права кожної людини на медичну допомогу, яка має відповідати визначеним стандартам і бути доступною згідно принципам рівності і універсальності для досягнення високого рівня суспільного здоров'я.

Від часу початку повномасштабного вторгнення економіка України зазнала величезних втрат, включаючи як систему охорони здоров'я, так і людський капітал. За даними ВООЗ було зафіксовано 1301 напад на заклади охорони здоров'я, але на зараз 96% закладів на підконтрольних Україні територіях продовжують працювати та надавати медичну допомогу українському населенню [1].

Не дивлячись на сьогоденні виклики, система охорони здоров'я намагається справлятися з поточними завданнями. Медична допомога в Україні загалом надається. При цьому, як показують дослідження, одним з головних бар'єрів її отримання залишається вартість ліків та самого лікування [2].

Потреби у фінансуванні охорони здоров'я зростають на тлі зростання рівня бідності населення та інфляції. У цьому контексті варто звернути увагу, що до війни кожна друга гривня у забезпеченні медичних послуг надходила від споживачів цих послуг. Інший аспект проблеми полягає у тому, що в Україні медична допомога є найдорожчою у порівнянні з країнами кандидатами на вступ до ЄС та країнами ЄС. Так у довоєнний період з «кишень споживачів» на медичну допомогу в Україні надходило 48% доходів домогосподарств, аналогічний показник в країнах кандидатах до ЄС склав 31%, а країнах ЄС – 19% [1].

Є сенс звернути увагу й на той факт, що потреби в медичній допомозі зростають також через погіршення ментального здоров'я українців. Понад 10 мільйонів українського населення потребують підтримки психологічного здоров'я [1].

Інший аспект проблеми виявляється у збільшенні хронічних захворювань у зв'язку з неможливістю своєчасного звернення по медичну допомогу, що має свій наслідок у збільшенні потреб в реабілітації таких хворих.

Бюджетне фінансування охорони здоров'я демонструвало зниження обсягів на надання медичної допомоги у 2023 році (спостерігалось скорочення видатків державного бюджету на 9,55% у порівнянні з 2022 роком). У 2024 році згідно з Законом про державний бюджет України видатки на забезпечення охорони здоров'я складають 186,7 млрд. грн. Поточна динаміка відображає зростання видатків на охорону здоров'я. Так, за січень-травень видатки зведеного бюджету зросли на 7,5% і склали 84,5 млрд. грн. у тому числі за державним бюджетом – на 8,6 % та зросли до 73,1 млрд гривень [3].

Аналіз показує, що фінансування охорони здоров'я не задовольняє поточних потреб і потребує додаткових фінансових ресурсів, які можуть бути надані через розширення джерел фінансування, а саме через залучення до цього процесу українських і міжнародних інвесторів.

В Україні вже зроблені певні кроки щодо залучення інвесторів для фінансування проєктів у напрямку забезпечення відновлення сфери охорони здоров'я через створення на базі Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України (Міністерство відновлення) спільно з Агентством відновлення у співпраці з міжнародною організацією Open Contracting Partnership цифрової екосистеми для підзвітного управління та відновлення – DREAM (Digital Restoration Ecosystem for Accountable Management). За даними інформаційної системи в галузі охорони здоров'я ініційовано 561 проєкт, у тому числі на капітальний ремонт і будівництво 423 проєкти. Основну частину фінансування цих проєктів здійснює держава, але долучаються й зарубіжні інвестори, серед яких міжнародні організації, донорські фонди, різні країни та юридичні особи [4].

Для посилення фінансового потенціалу сфери охорони здоров'я вважається за доцільне:

- забезпечити фінансову підтримку первинної ланки медичної допомоги щодо реалізації бюджетної програми «Доступні ліки», що дозволить надавати медичні послуги населенню з хронічними захворюваннями на рівні амбулаторій;
- здійснити фінансування програми щодо соціально-психологічної підтримки населення, яка має надаватися на первинному рівні медичної допомоги через створення відповідних центрів;
- підвищити рівень доступності та якості медичних послуг для всіх категорій населення, у тому числі доступності протезування;
- розширити джерела фінансування сфери охорони здоров'я через залучення інвестицій з боку міжнародних фінансових організацій та інших зарубіжних партнерів для фінансування проєктів щодо відновлення інфраструктури охорони здоров'я;
- використовувати фінансово-податкові важелі для залучення вітчизняних підприємців до створення центрів реабілітації та відновлення ментального здоров'я внутрішньо-переміщених осіб й населення;

- розвивати краудфандингові і краудінвестингові платформи в Україні для фінансування проєктів, які спрямовані на підтримку соціально-психологічного стану українців та відновлення інфраструктури у сфері охорони здоров'я;
- інтегрувати до сфери охорони здоров'я передові технології та рішення в частині надання медичних послуг;
- підвищувати ефективність медичних закупівель;
- продовжувати розвиток цифрових інструментів (електронні кабінети пацієнта);
- посилити юридичну відповідальність виробників медичних послуг за їхню якість та удосконалити нормативно-правову базу для регулювання взаємовідносин між пацієнтами та медичними закладами.

Список використаних джерел

1. Хабіхт Я. Потреби охорони здоров'я зростають через війну. URL : <https://interfax.com.ua/news/interview/946050.html> (дата звернення 19.06.2024).
2. Шелєміна Н. І. Особливості фінансування системи охорони здоров'я: вітчизняний та закордонний досвід. Економіка та суспільство. 2023. Вип. 53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-80> (дата звернення 19.06.2024).
3. Бюджет. Міністерство фінансів України URL : <https://mof.gov.ua/uk/budget> (дата звернення 19.06.2024).
4. DREAM. Цифрова екосистема для підзвітного управління і відновлення. URL : <https://dream.gov.ua/> (дата звернення 19.06.2024).

Федченко Олексій Петрович,

*професор кафедри геоінформаційних систем і технологій,
кандидат військових наук, старший науковий співробітник,
Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;*

Пампуха Ігор Володимирович,

*начальник науково-дослідного центру,
кандидат технічних наук, доцент,
Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;*

Толок Ігор Вікторович,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
Командування Сухопутних військ*

ГЕОІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА, ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ЛЮДИНИ ⁴

Війна, яку росія веде проти нашої держави, суттєво вплинула на національну безпеку України, зокрема, на соціально-економічну безпеку людини. Негативні наслідки цього конфлікту мають як прямий, так і опосередкований характер, що становить реальну соціальну загрозу. Вплив повномасштабної війни на соціально-економічну безпеку українців вимагає обґрунтування нових та більш ефективних механізмів та інструментів для зміцнення соціально-економічної безпеки людини в умовах війни [1, С. 11].

За умов повномасштабної війни проти нашої держави, об'єктивно актуалізується необхідність моделювання та прогнозування геостратегічних загроз на соціально-економічну безпеку людини, задля відстеження тенденцій розвитку ситуації в середньо та довгостроковій перспективі, ідентифікації існуючих та потенційних викликів, ризиків і загроз, напрацювання та своєчасної реалізації превентивних заходів. При цьому органам державного управління всіх рівнів, які приймають рішення щодо соціально-економічної безпеки українців і сталого розвитку нашої держави, потрібен швидкий і простий доступ до точної і оновленої просторової інформації, яка необхідна для планування та аналізу соціально-економічних процесів та управління ними [2, с. 26]. Необхідна просторова візуалізація даних у вигляді карт, знімків, зображень та інших графічних документів, поряд з інформаційною системою для управління, аналізу і візуалізації даних і створення веб-просторових сервісів і додатків. Такою системою на сьогодні є географічна інформаційна система.

⁴ Тези підготовлено в межах виконання проекту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» № 2021.01/0239

Геоінформаційні технології забезпечують можливість аналізу та прийняття рішень, відображення складних ситуацій, що склалися, а також прогнозування варіантів розвитку подій.

Важливо, що при дослідженні впливу повномасштабної війни на соціально-економічну безпеку українців геоінформаційні системи будуть ефективно поєднувати простір та час зі значним обсягом спеціальних даних, таких як атрибутивна інформація про об'єкти оперативної обстановки, довідкова інформація про регіони, кліматичні умови, соціально-економічний стан і процеси в регіоні [3,4].

Оперативне прийняття рішень з урахуванням реальних просторово-часових факторів у ситуації війни дозволяє графічно представити дані з урахуванням як просторової прив'язки, так і спеціальних відомостей. Геоінформаційні системи є одними з таких інструментів, що забезпечують цю можливість. Створені на основі спеціалізованої геопросторової бази даних та опубліковані на порталі ArcGIS Online сервіси, тематичні веб-карти та веб-додатки, які характеризують основні складові впливу на соціальну безпеку людини в умовах повномасштабної війни, дозволяють отримати відображення вичерпної наочної інформації, необхідної при прийнятті рішень. Більшість з цих елементів динамічно змінюються при зміні даних, підтримують фільтрацію даних, щоб на операційній панелі були представлені лише всі найважливіші та найактуальніші для особи, що приймає рішення, відомості [5, с.78].

Список використаних джерел

1. Варналій З.С. Загрози та безпекові пріоритети розвитку продуктивної спроможності регіонів України в умовах війни та повоєнний час // Імперативи та безпекові пріоритети збереження і розвитку продуктивної спроможності регіонів України в умовах війни: збірник тез доповідей дискусійної платформи / за заг. ред. д.е.н., проф. Шульц С.Л., д.е.н., проф. А.І. Мокія. Львів. 2022. 87 с. С.9-13.
2. Fedchenko O., Pampukha I., Savkov P., Loza V., Nikiforov M., Koltsov R.: Geographic Information Systems in Management Activity// XVIIIth International Conference "Geoinformatics: Theoretical and Applied Aspects"/ 13-16 May 2019 Kyiv, Ukraine. С. 25–29.
3. Герасимов Б.М. Інтелектуальні системи підтримки прийняття рішень : навч. посіб. / Б. М. Герасимов, В. М. Локазюк, О.Г. Оксіюк, О. В. Поморова ; Європ. університет. Київ, 2007. 335 с.
4. Рак Т.Є. Інформаційні і системні технології структуризації ієрархічних систем для забезпечення підтримки рішень при ліквідації надзвичайних ситуацій [Електронний ресурс] / Т.Є. Рак, Р.Л. Ткачук, Л.С. Сікора [та ін.] // Моделювання та інформ. технології : зб. наук. праць. Київ, 2013. Вип. 68. С. 151–170.
5. Луганська Т.Ю. Роль геоінформаційних систем при дослідженні економіко-екологічної оцінки території Закарпатської області // Регіональні екологічні проблеми. Зб. наук. праць. – К.: ВГЛ Обрії, 2002. – С. 348-350.

*Khudolii Yuliia,
Ph.D., Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Taxation
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»*

GREEN ECONOMY AND SOCIAL SECURITY: OPPORTUNITIES FOR POST-WAR RECOVERY IN UKRAINE

The devastation in Ukraine as a result of the war necessitates the creation and execution of a plan to rebuild the country. This challenging task also presents an opportunity for transformation. It involves adopting a «green» approach to reconstruction, not only in the energy and construction sectors but also in the broader context of sustainable economic development, encompassing biodiversity, climate protection, social factors, and market functioning. This entails constructing infrastructure, energy systems, and cities that are not only modern and comfortable but also environmentally friendly, ensuring they do not harm people, nature, or the climate.

Green recovery has significant benefits not only for the environment but also for society and social security in general. Let's look at the main opportunities for post-war recovery through green recovery:

- stimulating the economy and creating new jobs. The development of new areas and investments in energy efficiency, environmental protection, and renewable energy sources create new jobs and, accordingly, increase the living standards of the population and their incomes;
- reducing economic risks. The development of alternative energy sources will reduce the dependence of economic entities on traditional energy sources. This will reduce their financial risks caused by fluctuations (and more often growth) in energy prices;
- innovative development and technological progress. Green recovery requires new technological solutions, energy-efficient technologies, their implementation and promotion in sustainable development markets;
- ensuring energy security. Diversification of energy generation sources and an increased emphasis on renewable energy sources can reduce vulnerability to supply disruptions and dependence on price fluctuations associated with the use of traditional energy sources;
- saving resources in the long term. Investments in energy-efficient, water-saving, recycling, and closed-loop production technologies, as well as in sustainable practices during reconstruction will provide long-term cost savings for both private businesses and the state;
- attracting international investment. «The Green Deal» adopted and implemented in the EU creates opportunities for attracting investment from government agencies. As well as organizations and businesses that support and

promote sustainable development. Investments in green recovery will significantly contribute to Ukraine's economic growth;

- significant reduction in environmental costs. By using sustainable green recovery practices, Ukraine can avoid long-term environmental expenses in the future. This includes pollution, environmental degradation, soil erosion, negative health effects of traditional production methods, emissions, and other negative factors;

- adaptation to climate change. Implementation of sustainable practices and investment in climate-resilient solutions will help to avoid or minimize the effects of such changes in the future. It will also reduce the economic consequences of these changes - floods, droughts, hurricanes and other climate-related disasters;

- international cooperation. Ukraine's active participation in global green initiatives will strengthen diplomatic and trade relations, create new opportunities for cooperation, open access to international markets, and facilitate the process of integration into the EU [1, 3].

Thus, the use of a green approach to recovery will allow Ukraine to build a sustainable and people-centered economy. Such an economy will increase the social and environmental security of the country, and create conditions for improving the living standards of both the current and future population of the affected areas. This can be achieved by mitigating and adapting to climate change, combating water depletion, preserving biodiversity, ensuring clean air, water, and soil, and ensuring sustainable development based on resilience and inclusiveness. In addition, such restoration will contribute to the rapid development of the circular economy and the creation of new jobs and attractive living conditions.

References

1. Green grades: investing in Ukraine's recovery. *The IKI in Ukraine*. URL: https://iki-ukraine.org/wp-content/uploads/2024/02/Градації-зеленого-інвестиції-у-відновлення-України_email-version.pdf (дата звернення: 19.06.2024).

2. Ptashchenko, L., Svistun, L., Khudolii, Y., Huseynov, A. (2023). Construction Technologies and Investments in Reconstruction of the National Economy of Ukraine. In: Onyshchenko, V., Mammadova, G., Sivitska, S., Gasimov, A. (eds) Proceedings of the 4th International Conference on Building Innovations. ICBI 2022. *Lecture Notes in Civil Engineering*, vol 299. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-17385-1_69.

3. Ukraine's green recovery: guidelines and tools for decision-makers. *KSE*. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-green-recovery-ukr.pdf>.

4. Khudolii Y., Hlushko A. Environmental and economic risks in the context of fintech development // *The 6th International scientific and practical conference «Methodical and practical methods of creating inventions»*, October 24 – 27, 2023, Sofia, Bulgaria. International Science Group. P. 42-47.

5. The impact of green FinTech on the financial market: international experience. *Development of the financial market in Ukraine: threats, problems and prospects: materials of the V International scientific and practical conference*, 23 November. 2023 Poltava: National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic». 2023. C. 33–34.

Чеберяко Оксана Вікторівна,
д.і.н., к.е.н., професор кафедри фінансів
Київський національний університет імені Тараса Шевченка /
Національна Академія Служби Безпеки України (Україна)

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ЛЮДИНИ У СВІТІ: ДЖЕРЕЛА, ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ⁵

У сучасному світі класичні моделі соціального захисту поступово розмиваються, а традиційні погляди на соціальну політику та надання соціальних послуг зазнають змін в умовах складної соціальної динаміки з урахуванням політичної нестабільності, COVID-19, мілітаризації та підвищеної конфліктогенності суспільних відносин. Орієнтація на роботу в громаді, пошук інноваційних методів забезпечення соціального захисту та зростання впливу наднаціональних утворень стають актуальними тенденціями. Моделі соціальної політики у багатьох країнах характеризуються еkleктичністю, непослідовністю, перебувають під впливом трансформацій або реформ. Світ є різноманітним, багатограним та різновекторним, навіть у соціальній сфері, а рівень соціального захисту та соціального забезпечення є індикаторами розвитку держав.

Соціальний захист населення – це система соціальних відносин, заходів і правових гарантій, які захищають будь-якого члена суспільства від економічної, соціальної та фізичної деградації внаслідок раптового різкого погіршення умов його добробуту, загрози здоров'ю та життю, неможливості реалізувати свій трудовий та громадський потенціал; це діяльність держави, яка направлена на створення умов, сприятливих з економічної та правової точки зору для розвитку та формування особистості. Соціальний захист відображає взаємодію між державою та суспільством щодо керування соціальними ризиками на макроекономічному рівні, а здатність держави забезпечити соціальний захист громадян є ключовим фактором лояльності населення до влади [1].

Система соціального захисту включає в себе три суб'єкта: держава, юридичні особи, громадяни, а компонентами системи соціального захисту є: соціальне забезпечення, соціальні гарантії, соціальні допомоги та соціальне страхування. Система соціального захисту заснована на таких принципах, як всезагальність, доступність, різні види забезпечення і відповідність рівню розвитку економіки країни. Система соціального захисту є основним інструментом досягнення соціальної справедливості в державі і виконує безліч важливих завдань для суспільства.

⁵ Тези підготовлено в межах виконання проекту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» № 2021.01/0239.

Основні завдання системи соціального захисту

Завдання	Суть
Превенція соціальних ризиків	запобігання соціальним ризикам шляхом інвестування в основні послуги, такі як освіта, здоров'я та житло, що підвищує рівень життя населення та зменшує ймовірність кризових ситуацій
Захист від наслідків соціальних ризиків	надання допомоги по безробіттю, у разі хвороби, інвалідності або старості і для зменшення негативних наслідків система соціального захисту надає фінансову допомогу та послуги
Соціальна інтеграція	допомагати людям, які потрапили в складні життєві обставини, інтегруватися в суспільство шляхом надання їм доступу до освіти, ринку праці та соціальних послуг з метою підтримки соціальної згуртованості та зниження соціальної ізоляції
Перерозподіл доходів	зменшує економічні нерівності, перерозподіляючи фінансові ресурси в суспільстві, зокрема через систему оподаткування та соціальних виплат з метою зменшення бідності

Джерело: складено автором на основі [2]

Для реалізації поставлених завдань перед системою соціального захисту потрібен достатній обсяг фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення ефективного функціонування соціальної сфери. Фінансове забезпечення соціального захисту людини є ключовим елементом ефективних систем соціального захисту, має багатоканальну структуру і охоплює мобілізацію ресурсів, бюджетування, розподіл коштів та фінансову стійкість програм соціального захисту. Основним джерелом фінансових ресурсів для соціального захисту є ВВП. Фінансовий механізм реалізації соціального захисту населення передбачає формування джерел фінансових ресурсів, які направляються на виконання відповідних програм і заходів та вибір методів, форм і важелів їх використання.

Таблиця 2

Джерела фінансування соціального захисту в Україні в умовах війни

№	Форми фінансового забезпечення	Джерела фінансування	
1	Бюджетне фінансування	<i>Бюджетні ресурси</i>	кошти державного бюджету кошти місцевих бюджетів
2	Позабюджетне фінансування	<i>Цільові позабюджетні фонди</i>	Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування України, Фонд соціального захисту інвалідів
		<i>Кошти суб'єктів господарювання усіх</i>	соціальна інфраструктура, програми соціального забезпечення працівників

		<i>форм власності</i>	(фінансування перших п'яти днів тимчасової непрацездатності працівників; облаштування робочих місць інвалідів; утримання відомчих соціальних закладів тощо).
		<i>Самофінансування</i>	прибуток, власні надходження бюджетних установ, власні кошти домогосподарств
		<i>Кошти установ недержавного страхування</i>	НПФ, СК тощо
		<i>Кредитування</i>	кредити
		<i>Некомерційні організації</i>	благодійні фонди, громадські об'єднання, церковні громади
		<i>Інше</i>	спонсорські кошти, гранти тощо
3	Міжнародне фінансування	<i>Міжнародні організації та програми</i>	фінансова підтримка ЄС, Світового банку та МВФ, програма розвитку ООН (UNDP), гроші від ЮНІСЕФ для сімей з дітьми, виплати від Світової продовольчої програми ООН для ВПО, кошти від Агентства ООН у справах біженців для ВПО тощо

Джерело: авторська розробка

Фінансування соціального захисту може здійснюватися через різноманітні форми та інструменти, такі як: податкові надходження (прямі та непрямі податки), соціальні внески (пенсійні внески, внески на медичне страхування, на страхування по безробіттю), державні субсидії (програми соціальної допомоги, субсидії на оплату житла), гранти та кредити від міжнародних організацій (фінансування проєктів, технічна допомога), приватне фінансування (благодійні проєкти, соціальне підприємництво).

Фінансування соціального захисту – складний та багатогранний процес, що включає різні напрями, спрямовані на підтримку добробуту населення та забезпечення соціальної справедливості. Основні напрями фінансування соціального захисту можна розділити на декілька категорій, які охоплюють найважливіші аспекти соціального забезпечення:

- соціальний захист економічно активного населення - це система заходів і програм, спрямованих на забезпечення соціальної та економічної безпеки осіб, які беруть участь у трудовій діяльності з метою підтримку добробуту працівників, запобігання соціальній та економічній нестабільності, а також сприяння сталому економічному розвитку;

- соціальний захист непрацездатних осіб – це система заходів та програм, спрямованих на підтримку та забезпечення добробуту осіб, які через фізичні або психічні обмеження не можуть самостійно забезпечити своє існування шляхом працевлаштування з метою забезпечення гідного рівня життя, медичної допомоги, соціальної інтеграції та рівних можливостей для таких осіб;

•універсальні заходи соціального захисту - це програми та політики, які надають соціальні послуги та підтримку всьому населенню, незалежно від їхнього доходу, статусу зайнятості чи інших індивідуальних характеристик, спрямовані на забезпечення основних потреб та мінімального рівня добробуту для всіх громадян і включають медичне обслуговування, освіту, пенсійне забезпечення та інші соціальні послуги.

Існують значні регіональні відмінності у витратах на соціальний захист серед 38 країн-членів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) як у відсотках від ВВП, так і в абсолютних показниках. Європа та Центральна Азія мають найвищі показники охоплення: 84% людей отримують принаймні одну допомогу. Північна і Південна Америка також вище середнього світового показника – 64,3%, мають помітні прогалини в охопленні: Азіатсько-Тихоокеанський регіон – 44%, арабські країни – 40% та Африка – 17,4% [5].

Державні витрати на соціальний захист також суттєво відрізняються. У середньому країни витрачають 12,8% від ВВП на соціальний захист (за винятком охорони здоров'я), однак країни з високим рівнем доходу витрачають на соціальний захист 16,4%, а країни з низьким рівнем доходу – лише 1,1% від ВВП.

Витрати на соціальний захист у країнах-членах ОЕСР охоплюють широкий спектр програм і послуг, спрямованих на підтримку різних груп населення. Вони включають фінансову підтримку, медичне обслуговування, соціальні послуги та інші заходи, які сприяють соціальній стабільності та добробуту громадян. Рівень та структура витрат на соціальний захист варіюються залежно від країни. Найвищі витрати спостерігаються у високорозвинених країнах, за ними йдуть колишні комуністичні країни, країни Латинської Америки та країни Близького Сходу. Країни Африки та Азії відзначаються меншими витратами на соціальне забезпечення. У високорозвинених країнах, таких як Німеччина, Франція, Швеція, значна частина державного бюджету спрямовується на соціальний захист. Наприклад, у Франції соціальні витрати становлять близько 31,6% від ВВП, Італії – 30,1% від ВВП, Швеції – 23,7% від ВВП, тоді як у США цей показник є нижчим – 22,7% від ВВП. Зокрема, найбільші витрати спрямовані на підтримку людей похилого віку, на пенсійне забезпечення та медичні послуги. Далі за важливістю йдуть витрати на охорону здоров'я та підтримку сімей. Розподіл цих витрат відрізняється залежно від економічного розвитку та соціальної політики кожної країни. Наприклад, у Франції та Швеції велика частка соціальних витрат спрямована на сімейні допомоги та охорону здоров'я, тоді як у США більше витрат йде на пенсії та медичне страхування для літніх людей. Незважаючи на це, існують винятки, наприклад, о. Маврикій та Сейшельські острови, які виділяють значні кошти на соціальні програми, перевищуючи середні показники країн Африки.

У всьому світі переважна більшість дітей досі не мають ефективного соціального захисту – лише кожна четверта дитина (26,4%) отримує соціальну допомогу. Лише 45% жінок з новонародженими у всьому світі отримують грошову допомогу по вагітності та пологах. Лише кожна третя особа з тяжкою

інвалідністю (33,5%) у всьому світі отримує допомогу по інвалідності. Лише 18,6% безробітних у всьому світі отримують допомогу по безробіттю. І хоча 77,5% людей пенсійного віку отримують ту чи іншу форму пенсії за віком, між регіонами, між сільською та міською місцевістю, а також між жінками та чоловіками залишаються великі розбіжності [5].

Наявні довгострокові дані ОЕСР показують, що розмір витрат на соціальний захист у всьому світі різко змінився за останні десятиліття. Країни з високим рівнем доходу витрачають більше ресурсів на соціальний захист, ніж країни з низьким рівнем доходу. Але, незважаючи на певні відмінності у розподілі соціальних витрат, такі три пріоритети як витрати на людей похилого віку (у вигляді пенсій та догляду за людьми похилого віку), витрати на охорону здоров'я, сімейні виплати (виплати по непрацездатності) в основному однакові в країнах ОЕСР [4].

Соціальний захист людини в різних країнах світу має свої особливості, а проблеми соціального захисту в сучасному світі є комплексними і багатогранними, оскільки вони охоплюють широкий спектр питань, таких як забезпечення належного рівня життя, боротьба з бідністю, нерівність, доступ до медичних послуг та освіти, підтримка безробітних та пенсіонерів тощо. Пандемія COVID-19 показала, що багато країн, як і раніше, стикаються з серйозними проблемами щодо реалізації права людини на соціальне забезпечення. І до загальних викликів, які ускладнюють реалізацію ефективної системи соціального захисту в світі, можна віднести:

Таблиця 3

Загальні сучасні виклики системи соціального захисту в світі

Зростання нерівності	Деякі групи населення – молодь, особи старшого віку, особи з інвалідністю чи мігранти – можуть бути менш захищеними через нерівний доступ до соціальних послуг та підтримки. В країнах з низьким рівнем доходу приблизно кожна п'ята найбідніша людина світу все ще не має соціального захисту. Із 3 мільярдів світової робочої сили 750 мільйонів і 1 мільярд працюють у неформальному секторі та підсобному сільському господарстві відповідно у країнах, що розвиваються
Бідність	Майже 10% населення світу живе в умовах крайньої бідності, що ускладнює доступ до базових послуг, таких як освіта та охорона здоров'я. Половина населення Землі витрачає менше двох доларів на добу, що, за визначенням Світового банку, є рівнем бідності.
Демографічні зміни	Через зростання середнього віку населення та зменшення робочої сили в багатьох країнах зростає навантаження на системи соціального захисту. Згідно з даними ООН, до 2050 року кількість людей у віці 60 років і старше подвоїться, що вимагає значних ресурсів для забезпечення пенсій, медичних та соціальних послуг для літніх людей
Глобалізація та економічна нестабільність	Зміни клімату, пандемії, глобалізація та економічні кризи можуть впливати на зміни в системах соціального захисту. Пандемія COVID-19 підкреслила важливість гнучких та стійких систем соціального захисту, здатних швидко реагувати на кризи та підтримувати населення в умовах надзвичайних ситуацій.

Джерело: складено автором на основі [5, 6]

Незважаючи на досягнутий за останні роки прогрес у розширенні соціального захисту у багатьох частинах світу, після настання пандемії COVID-19 багато країн, як і раніше, стикаються з серйозними проблемами щодо реалізації права людини на соціальне забезпечення. Коронакриза показала вразливість мільярдів людей, які, як здавалося, жили відносно благополучно, але виявилися незахищеними належним чином від викликаних кризою соціально-економічних потрясінь. Наразі лише 47% населення планети фактично охоплені принаймні однією пільгою соціального захисту, тоді як 4,1 мільярда людей (53%) взагалі все ще не охоплені жодною виплатою соціального захисту [5].

Майже у всіх країн, незалежно від рівня їхнього розвитку, є вибір: дотримуватися «стратегії високого рівня» системи соціального захисту або «стратегії низького рівня», погоджуючись на мінімалістський підхід, який полягає у скороченні ресурсів, що виділяються на соціальний захист, піддаючись фінансовому чи політичному тиску.

Криза COVID-19 підкреслила важливу роль гнучких та стійких систем соціального захисту, здатних швидко реагувати на кризи та підтримувати населення в умовах надзвичайних ситуацій, але одночасно вона висвітлила такі глобальні проблеми в системі соціального захисту:

- адаптація до змін, таких як COVID-19, НТП, демографічні зміни тощо;
- відсутність загального охоплення, коли вразливі верстви населення залишаються без доступу до основних послуг та фінансової підтримки, що може посилити існуючу нерівність і увічнити цикли бідності;
- нерівний доступ до соціальних послуг та виключення деяких маргіналізованих груп населення, таких як мігранти, біженці, люди з інвалідністю чи бездомні;
 - бюрократичні перешкоди;
 - недостатня фінансова підтримка;
 - неефективне бюджетування та управління коштами;
 - корупція та недостатня ефективність програм;
 - питання фінансової стійкості, особливо в умовах економічної нестабільності;
- забезпечення доступу до якісних медичних послуг, особливо в країнах, що розвиваються, де відсутність медичної інфраструктури та фінансових ресурсів обмежує можливості для лікування та профілактики захворювань;
- ефективність програм соціального захисту для максимального покращення добробуту населення та ідентифікація потреб населення;
- старіння населення ставить під загрозу стабільність пенсійних систем, вимагає реформ, спрямованих на підвищення їх стійкості.

Загальний аналіз проблем соціального захисту людини в світі вимагає постійного вдосконалення та адаптації систем соціальної підтримки через зміну потреб і викликів сучасного світу. Прогнозується, що проблема фінансування соціального захисту у майбутньому поглибитиметься, що вимагатиме комплексних заходів для забезпечення стабільності та ефективності соціальних програм

в усьому світі [7]. Щоб гарантувати принаймні базове охоплення соціальним захистом, країни з низьким рівнем доходу повинні будуть інвестувати додатково 77,9 мільярда доларів США на рік, країни з рівнем доходу нижче середнього – додатково 362,9 мільярда доларів США на рік, а країни з доходом вище середнього – ще 750,8 мільярда доларів США. в рік. Це еквівалентно 15,9%, 5,1% і 3,1% їх ВВП відповідно [5]. З розвитком цифрових технологій та фінансових інструментів з'являються нові підходи до фінансування соціального захисту. Наприклад, блокчейн та фінтех можуть підвищити прозорість та ефективність розподілу соціальних виплат, а також знизити адміністративні витрати.

Список використаних джерел

1. Чеберяко О.В., Лещенко І. О. Особливості фінансування соціального захисту та соціального забезпечення в умовах воєнного стану // Світ фінансів. 2024. Випуск 1 (78). С. 98-110. DOI: 10.35774/SF2024.01.098
2. G.Esping-Andersen. (2013). The Three Worlds of Welfare Capitalism. 1st edn. Polity Press. URL: <https://www.perlego.com/book/1535577/the-three-worlds-of-welfare-capitalism-pdf>
3. OECD Social Expenditure Database (SOCX). (2022). URL: <https://www.oecd.org/social/expenditure.htm>
4. Esteban Ortiz-Ospina, Max Roser. (2023). What do governments spend their financial resources on? Available at: <https://ourworldindata.org/government-spending>
5. ILO (2021). World social protection report 2020 – 2022. URL: <https://www.ilo.org/resource/news/more-4-billion-people-still-lack-any-social-protection-ilo-report-finds>
6. World Bank. Social safety net programs protect families from the impact of economic shocks, natural disasters, and other crises. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/safetynets>
7. Чеберяко О.В. Моделі соціального захисту людини у світі // Економічна безпека: держава, регіон, підприємство: Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції, 16 травня 2024 р. Полтава: НУПП, 2024. С.175-181.

Шикіна Наталія Анатоліївна

*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів
Одеський національний економічний університет*

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ: ОСНОВНІ РИЗИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ

Відповідно до Основного Закону України «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1]. Сьогодні в Україні існує достатньо велика кількість нормативно-правових актів, в яких приділено багато уваги питанням соціальної безпеки, які включають визначення, індикатори та критерії оцінки, ризики, загрози та інші поняття, які безпосередньо або опосередковано впливають на рівень соціальної політики в державі. Всі ці документи об'єднує те, що центром їх уваги є забезпечення належного рівня соціальної безпеки людини як «найвищої соціальної цінності» у державі.

Але коли питання стосується оцінки рівня соціальної безпеки, наявних або потенційних ризиків та загроз, не можливо оминати Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 року № 1277, у яких зазначено, що «соціальна безпека - це стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни» [2]. У Методичних рекомендаціях запропоновано 15 індикаторів, за допомогою яких можна оцінити рівень соціальної безпеки в Україні.

При цьому найкоротшим шляхом пошуку та формулювання наявних або потенційних ризиків та загроз соціальній безпеці є розрахунок значень цих індикаторів та подальша їх оцінка відповідно до характеристичних значень індикатора. Будь-яке відхилення отриманих розрахунків від оптимальних значень може свідчити про ризики та загрози соціальній безпеці. Доцільно звертати увагу вже на незначні відхилення від оптимальних значень, які можна розглядати як певні ризики та за умов прийняття відповідних рішень, спрямованих на їх мінімізацію, уникнути у майбутньому серйозних загроз, подолання яких буде вимагати, як правило, вже більше часу та більше ресурсів, зокрема, фінансових.

Також привертає увагу той факт, що серед запропонованих у Методичних рекомендаціях 15 індикаторів оцінки рівня соціальної безпеки 9 індикаторів носять суто фінансовий характер та дозволяють оцінити рівень доходів населення різного віку та обсяги витрат держави на певні соціальні напрями. У своїй більшості вони також мають більш високе значення вагового коефіцієнта, а також більш вагомий вплив на загальний рівень соціальної безпеки у державі. До них можна віднести наступні індикатори:

– частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75 відсотків медіанного рівня загальних доходів, відсотків;

– відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу, разів (2022 р.: 4,98 (оптимальне значення – 3 (у даному випадку виникає питання, на скільки прожитковий мінімум відповідає реальним потребам));

– відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність, разів (2022 р.: 1,9 (оптимальне значення 2 (і знов запитання до прожиткового мінімуму));

– співвідношення загальних доходів 10 відсотків найбільш та найменш забезпеченого населення (децильний коефіцієнт фондів), разів (2020 р.: 4,5 (відповідає оптимальному рівню);

– частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств, відсотків (2021 р.: 45,9 % – критичний рівень (оптимальне значення – 20 %));

– обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, відсотків ВВП (2021 р.: 3,9 % - небезпечний рівень (оптимальне значення – 7 %));

– обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, відсотків ВВП (2021 р.: 6,1 % - незадовільний рівень (оптимальне значення – 7 %));

– сума невиплаченої заробітної плати станом на 1 січня (1 липня) до фонду оплати праці за грудень (червень) звітного року, відсотків;

– відношення середньомісячної заробітної плати, нарахованої в середньому за годину, у країнах ЄС-27 та в Україні, разів [2, 3].

Решта 9 індикаторів безпосередньо не належать до категорії фінансових, але опосередковано фінансовий стан домогосподарств та населення в цілому впливають на них також.

Водночас не розглядаються як індикатор соціальної безпеки:

– розподіл населення (%) за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів у місяць, грн. (2021 р.: 6,% населення мають доходи вище 12000 грн.);

– природний приріст/скорочення населення на 1000 осіб (2021 р.: – 11,2);

– чисельність населення, у т.ч. економічно активного;

– співвідношення індекса реальної заробітної плати до індекса інфляції;

– міграційний рух населення, особливо у частині зовнішньої міграції (у т.ч. трудова та освітня (2019 р.: за кордоном навчались 77,6 тис. осіб; 2020 р.: чисельність емігрантів з України – 6,139 млн.осіб)) [4];

– частка населення з середньодушовим щомісячним доходом нижче фактичного прожиткового мінімуму, % від загальної кількості населення;

– коефіцієнт заміщення – показник, який характеризує середній за рік рівень пенсійного забезпеченні відносно до середньої заробітної плати економічно активного населення (2022 р.: 29,8 % (відповідно до рекомендацій Міжнародної організації праці цей показник має бути вище 45 % втраченого заробітку, щоб забезпечити умовно достатній рівень забезпечення людини пенсійного віку)) [5];

– демографічне навантаження на 1000 осіб постійного населення.

Цей перелік можна продовжувати, а кожний із зазначених напрямків розглядати як окреме дослідження. Розглянуті ризики мали місце ще до початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації до України з усіма її жахливими наслідками. Після 24 лютого 2022 року переважна більшість розглянутих соціальних ризиків були значно посилені та набули характеру загроз соціальній безпеці в Україні. Проте шляхи їх мінімізації залишаються не змінними вже протягом тривалого періоду часу:

- перемога у війні з РФ;
- повернення тимчасово окупованих РФ територій;
- комплекс системних змін у фінансово-економічному середовищі України, які будуть сприяти поверненню значної частки українців, скороченню обсягів тіньової економіки, зростанню доходів населення, підвищенню рівня зайнятості, зменшенню демографічного навантаження та загальному соціально-економічному зростанню.

Список використаних джерел

1. Конституція України: закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР в редакції від 01.01.2020р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 20.06.24 р.)
2. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 року № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> (дата звернення 20.06.24 р.)
3. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 20.06.24 р.)
4. МОМ Україна. Міграція в Україні: цифри і факти, 2021. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/resources/mihratsiya-v-ukrayini-tsyfry-i-fakty-2021> (дата звернення 20.06.24 р.)
5. Конвенція про допомоги по інвалідності, по старості і у зв'язку з втратою годувальника N128 від 29.06.1967. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_326#Text (дата звернення 20.06.2024 р.)

Наукове видання

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

*Матеріали
круглого столу 2-3 липня 2024 року*

Круглий стіл проводився в межах виконання проєкту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» реєстраційний номер № 2021.01/0239.

Відповідальні за випуск:

Варналій З.С., Плешакова Н.А.

Формування та комп'ютерна верстка:

Плешакова Н.А.

Матеріали публікуються в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, галузевої термінології, імен власних та інших відомостей.

Адреса редакційної колегії: 03022, м. Київ, вул. Васильківська, 90-а, кім. 410, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, економічний факультет, кафедра фінансів, тел. (044) 521-32-85, e-mail: kafedra_finance@ukr.net

Підписано до друку 15.07.2024р. Формат 60x84 1/16. Папір офс. Друк офс. Умов.-друк. арк. 5,75. Обл.-вид. арк. 5,69. Тираж 100 прим. Замовл. № 9.

Видавництво та друк – ТОВ «Видавництво «Знання України».
03680, м. Київ, вул. Велика Васильківська, 57/3, к. 314.
Тел. 287-41-45, 287-30-97.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №217 від 11.10.2000 р.